ÚJ VILÁG.

I.

Cseresznyeérés idején kiköltöztek a sütőházba. A férfiak hálóhelye a csűrbe, vagy a pajtahídjára változott el, ahová a kertekből s a vízmelletti részekről betakarodott már a frissen illatozó széna.

Az asszonyfélék s a gyermekek meg este gondosan lábat mostak, hogy megkíméljék az ágyneműt a portól és a sártól, ami napközben meztelen lábukra rakódott. Ők bennháltak a nagy házban, lepedőn s rongypokróc alatt, ahol a napközi fáradtság álomnélküli pihenésben termette meg az új erőt.

A ritmusos munka szentséges ideje volt, az az idő, amikor a karok folytonos lendületét csak az arasznyi éjtszaka s a vasárnap szakítja meg.

Ha pedig valaki ezenkívül is megszakítja, az embertelen ember, gonosz és kártékony, maga az undok bűn, mert az Élet legszentségesebb muzsikáját zavarja meg.

Most vasárnap van s szünet a munkában, hogy újult erővel omoljon utána az Élet ereje.

A vénember a sütőházban ült, a lisztesláda sarkán, ami százesztendős, fiókos s külön rekeszes, iromba faragásával is nyugodt-szép asztalhoz húzódott, hogy megkíméljen ezzel is egy széket.

Fogta a pipáját a markában, messze tartotta magától s ebben a széles lendületben elrejtett ölelés volt.

— Hát jól esik, hogy eljöttél s nem felejtetted meg a rokonságot.

Fiatalember ült vele szemközt. A lábán olyan feszes a harisnya, hogy be sem tudta egészen hajlítani térdben, csak félig. Álla simára borotvált és szép, sárga bajusza gondozott, mint az új házasoknak, akikre a menyecske ügyel s akik maguk is tükörbe néznek vasárnaponként öltözködéskor, ha nem másért, hát a menyecskéért.

— Már csak, gondoltam, átalnézek a hegyen. Lássam, Bódizsár bátyámék élnek-é, vaj meghótak.

— Hát élünk hát, hogyne élnénk! Bár az is igaz, nem lett vóna túlontúl nagy hiány, ha kárrémenyünk.

— Na, csak éltesse az Isten még sok számos esztendeig bátyámékat.

Egyszerre esett tekintetük a poharakra. Pálinka volt azokban, ami lefut a torkon, mint az olaj s észrevétlenül szállja meg az agyat.

Felhajtották s jóideig elvesztették a beszéd fonalát.

— Utolsó ember az, aki megfelejti a rokonságot — kezdte időmultán a fiatalember.

— Hát szegén jó édesapád — Isten nyugosztalja — ő is mindig eljárogatott ijenkor hozzánk.

A fiatalember megemelte a kalapját. Magastetejű, kürtőkalapot viselt. A kalap pántlikája fényesfejű gombostűkkel volt kereken-körül megtüzdelve, sűrűn. Csak a hegyek közötti leányoknak van ehhez türelmük.

Kihajtotta ismételten a poharát s csak azután felelt csendes hangon, ahogy a halottakról illik beszélni.

— Őkeme is derék ember vót.

— Az s ahogy nézem, belőled is ojanforma lesz. Hát abba' a füleskosárba' mit hoztál?

— Abba' biza cseresnye van, nihány szem. Hójagosszemű piros, osztán ropogós fekete, amit bátyámék úgy szeretnek. Édesapám azér' ótot ujat róla, mikor a vén fának égyik ága száradni kezdett. Azt monta: ebből Bódizsár bátyátoknak mindég jusson, mer' őkeme kapatott rája.

— Biza, rég vót, amikor azt a vén fát ótottam Béninek. Jobb világ vót.

Elgondolkozott s a fiatal nem akarta zavarni. Aztán hirtelen felkapta a fejét s előremeredt.

— Kiszáradt-é?

— Ki a'. Mind a két ága. A mult télen vágattam ki s béhúzattam, de már a tűzre se' vót jó. Odvas vót.

— Megvénül minden láddég.

— Meg s magunk is vele.

— Te még csak hallgass, te most kezded.

— Hát hisze' bátyám se vén még.

— Én nem, magam is úgy vélem, de kérdezd meg csak a vénasszonyt.

Elmosolyodtak, férfias értelemmel, szépen s a pohár után nyúltak.

Szépek is voltak így, egymással szemközt, az öreg s fiatal. Szemük már csillogott: fényesen és nyiltan a fiatalé, mélyebben, kicsit fátyolozottan az öregé, mint aki már sokat látott s a dolgok árnyékából is maradt valami a szemhéja mögött.

Az édes ital is élesztette már csalafinta erejét, mert bőségesebben buzogott a beszéd. Gyakrabban estek a kérdések, ujakat váltottak ki s egyik se maradt felelet, ha úgy esett panasz, vagy magyarázás nélkül.

— Hát tü hogy élhettek?

— Mü is élünk, bátyám. Nyomorúság s baj van elég, amivel küzsdölődni kell.

— Azt hittem pedig, hogy ott a hegyek között nem vattok úgy szem előtt. Elkerülnek az urak s a zsandárok.

— Ott is megfordul épen elég.

— Itt a mult héten is végigjárták a falut. Erősen vizitálták a

sáncokat, majd a szemük esett ki. Osztán burjánt találtak a sáncmartyán, biza . . . Már láttam : itt valami készül.

— Végigbüntették a falut?

— Nem a'. Az még rendes dolog lett vóna.

— Hát?

— Utánuk jött a bíró s bészólt: búzát, vagy törökbúzát a csendőröknek s szénát, vagy zabot a lovaknak. Adjon kijed — biztatott — mer' jobban jár úgy. Azér' vót a nagy vizitáció.

— S osztán adtak bátyámék?

— Adtunk hát, mit csináltunk vóna egyebet? A falu megbojdult, futott ki erre, ki arra. Ijenkor már fogytán van mindenütt a kóst s búza se akad mindenki hombárjába'. Az őrmester a korcsmába ült, kinyitotta az ajtót s nézte, hogy ki mit viszen a bíró udvarára.

Az asztalon tartotta az öklét s a hangjában és szemében lázadozó méreg volt.

— Haggya, bátyám — csitította a fiatal — hátha jobb így, mintha istenesen lebüntették vóna a népet.

— Jójó — enyhült az öreg — de e' nem rendes dolog, hallod-e?!

— A zsandár mindig nagy úr vót, rég is, most is.

— Az igaz, de rég törvénye vót a zsandárnak is.

— Most ijen a törvénye.

— Beszélhetsz nekem. Ha ijen most, akkor az a baj. Jól emlékszem, a régi világba' ha a csendőr szolgálatba' vót, a világ minden kincsiért sem vett vóna el bár égy pohár pálinkát. Most béülnek a korcsomába s isznak. A végin nem is fizetnek. Béülnek hozzám, vagy máshoz s azt mondják : Jó lenne egy kis ser ebbe' a melegbe'. Ha nincs pénzed, hozass hitelbe. A nyomorúság pedig növekedik. Nem törvény az ijen törvény.

Legyintett, megtömte a pipáját s rágyujtás után újra ittak.

— Nem törvény az ijen törvény, mer' jójó, hisze' félnek az emberek, de pöknek utána. Nincs tekintéje — fejtegette tovább s aztán mindaketten elhallgattak.

Sokáig eltörődtek ezen.

II.

Az üvegben megfogyatkozott az ital. A vénember megnézte, töltött, aztán kétkönyökre támasztotta a fejét az asztalon s kibeszélt az ajtón, el a fiatal feje felett.

— Hej, erősen megcsúfolt münköt a világ. Be máskép számítottam én, mikor ojan korbéli vótam, mint te most. Minden előre : ez így lesz, az úgy lesz. A fiaimat úrnak neveltem, hogyha már a kicsi birtokon osztozni kell, legyen hivataluk is valami, amiből megéljenek. A léjányokra is vót gondom. Pénzt gyüjtögettem a póstatakarékba'. S na látod : mire mentem most? Amit gyüjtöttem, abból semmi nincs, el-

fútta a szél. A fiaim pedig, hisze' te is tudod. Egy a fődbe s nem is itthon, hanem messze valahol, vad vidéken, ahol sohase' jártam s el se juthatok soha. Belélökték valami gödörbe s nekem hazaküldték az üres bugyilárisát s valami kitüntetést. Ennyi maradt nekem belőle . . . A másik, Káruj? Keserű lett, mint az áporodott ecet, amikor hazajött. Láttam, kínlódik, csömör ütött ki a lelkin. Egyszer azt mondta: ez a világrész visszavadult oda, ahonnan négyszáz esztendővel ezelőtt elindult. Itt már csak — a mü sorsunkban — birkatermészetűek s a mártírok élhetnek.

— Úgy-é? — kérdeztem.

— Úgy hát! — felelt vissza s ahogy szembenéztünk keményen, láttam, hogy reszket a szájaszéle. Többet nem háborgattam. Ő se éngem. Osztán egyszer, jóformán búcsú nélkül ellett a háztól.

— Ir vaj egyszer?

— Igen, egyszer-egyszer Ámérikából.

— S a legkösebbik, Béni, a' hol van?

A vénembernek megpirult az arca lelógó, ősz bajusza alatt és a szeme sarkában derengeni kezdett az öröm.

— Béni? Kolozsvárt van. Még tanul. Ő tán megragad itthon. Szerencsés vót, mer' amikor éppeg réjakerült vóna a sor, megszakadt a háború. Ő alig kóstolt belé a régi világba s ezér' könnyebben belétanulhat az újba. Ha tud ésszel s bír az indulatjával. Hej, mer' nehéz most neki. Nekünk is nehéz, itt falun, de nekik sokkalta nehezebb lehet, városon.

A fiatalember vigasztalni akart, de az is lehet, hogy agyában már kezdett kikelni a mámor virágja: a jókedv s únta ezt a panaszolkodó beszédet.

— Ne féljen, bátyám, aki ügyes, az mindenütt boldogul. Bizonyosan.

— Abba' nem vóna hiány, elég ügyes, de lásd bé, nehéz most nekik.

— Arra én nem adok sokat — feszült meg a széken a fiatal. — Mindenki azt mondja, aki elesik: mer' gyenge a lába s kőbe botlott. Én is elégszer bajba kerülhettem vóna, de elkerültem a követ. Hol így, hol úgy. Az ember tudjon beszélni, ahol kell, tudjon hallgatni is, ahol az kell s ne legyen fösvén, ha szorongatják, mer az a legjobban kifizeti magát.

— De e' nem tisztességes dolog, hallod-é?

— Mér' ne lenne? Az ember úgy él, ahogy tud.

— S ha becsületesen nem tud?

Felemelte fejét a vénember s egyenesen a szeme közé nézett a másiknak. Homloka piros volt és sovány nyakán a megbarnult erős inak megfeszültek. A fiatal előbb az asztalt, azután a csizmáját nézte.

— A' nem úgy van most, bátyám, mint a kijed idejében vót. Most más világ van, ehhez kell hozzászokni.

— Azt értem én is. De mondd meg, az is az új világhoz tartozik, hogy pénzér' vegyük az igazságot s pénzér' rejtegessük a mocskot, ha van ?

— Régebben is meg kellett fizetni a törvént.

— De most azt fizeted meg, hogy elkerüld a törvént !

— Hát azt is biza, mer' ha nem, a törvényen kívül egyebet is kapok...

— Tudd meg, hogy én már kaptam is. Ártatlanul, mint az a fiatal ótovány né, ott a kerítés mellett, de nem fizettem. Tőlem tisztességtelen dógot híjába vár akárki.

— Kijed ezt nem érti, bátyám. Vén már s tudatlan a fijatalok dógához.

— Égybe' leharapom a fejedet, te ! — acsarkodott a vénember. — Azt hiszed, mer' szürke a hajam, naphosszat tespedek a napon? Teszek annyit, mint akármék fijatal legén. Csak állanál egyszer bé előmbe a rendbe, majd beszélhetnél akkor, ha tudnál a szuszogástól. Hallám, mék fogadott napszámos kaszálná le égy nap alatt a felső nagy kertet? Te ösmered azt a kertet, úgyi? Hidd meg, esti harmatra készen vótam vele.

A fiatalember örvendett, hogy másfelé fordult a beszéd. Incselkedő ötletek leselkedtek a szeme sarkán s nem is késlekedett, hogy megvidámítsa velök a hangulatot.

— Hiszem, bátyám, hogyne hinném. Beszéltem is égy falumbélivel, aki a köszvényesi vásáron vót s mikor jött visszafelé, látta, hogy bátyám milyen erővel huzakodik a fűnek. Égy csitkót is látott — azt mondja — aki a rend után ment s jó nagy tincseket harapott bé. Jó bácsika kaszálta, hám ! Jó bácsika kaszálta, hám — mondogatta a csitkó.

A vénember először összehúzott szemöldökkel figyelt s amikor aztán kiviláglott a tréfa, elkacagta magát.

— Nagy betyár vagy, hallod-é ! Bár igazad van, csakugyan jobban fogott a kasza, akár tíz esztendővel ezelőtt is, mint most. Eltelik az üdő mindenkitől. Ne féj, te is megcsendesedel.

— Én nem !

— Mér' te?

— Mer' én most se sietek, hogy akkor ne vegyék észre, ha lassúbbra fogom.

— Sok eszed van.

— Több is elkelne. Ez az, amiből soha sincs elég az embernek.

— Hadd el, ösmertem égy urat, vaj kétszer járkált itt a mü hegyeinken is. Ujságok írtak róla s pap, tanító, állatorvos mind azt mondta, hogy szörnyű nagy tudós. Mégis bolond vót.

— Akad ijen furcsa teremtvénye az Istennek. Hallottam én is ijesmiről a katonaságnál.

— Na, ott hiszem. Akár láthattál is. Bezzeg az én üdőmbe' nagy

dolog vót, ha azt monták valakiről: katonaviselt ember. Most? Minden nyomorultat bévesznek.

— De én nemcsak itt vótam katona, bátyám. Én vótam azelőtt is.

— A' nem számít, akkor háború vót.

— Éppeg azér' számít.

— Mér'?

— Mer' nagy dolog vót, bátyám. Ott meg is lehetett halni.

— S osztán jó vót?

— Jó a fenét, nem szűvesen csinálnám mégeccer.

— Hát most jó?

A vénember az asztalra csapott. A poharak táncolni kezdtek a súlyos ütés nyomán s összekocogtak az üveggel. A fiatalember lesütötte a fejét. Ilyen világosan még sohasem állították eléje ezt a nagy kérdést, pedig beszéltek akkor is eleget róla, az urak is. De másképen tették fel a kérdést s más feleletet is talált akkor reá, mint most. Mert most egyebet nem felelhetett:

— Most se jó, bátyám.

— Hát akkor mér' kellett, mégis?

— A jó Isten tudja, aki akarta.

— Hát a jó Isten rosszat is akar?

— Ha nem akarta vóna, nem lett vóna. Rosszak vótak az emberek, büntetni, sujtani akart.

— S most jobbak az emberek? Sokkalta rosszabbak!

— Ez igaz, elég furcsa.

Sehol nem mozdult semmi. A ház üres volt s az udvar is, ahová kitekinthettek, lustán süttette magát a meleg napsugarakkal. Az úton se járt senki, hogy vasárnapi lábbelije kopogásával megzavarja a csendet.

Az udvaron magot keresett a majorság. Az asztaglábhoz kötött kutya szembehunyorgatott a saját lustaságával. Az istálló előtt tarka kicsi borjú aludt, orra felett a szőr még nedves a reggeli szopástól s békésen nyujtja bársonyos nyakát, hogy buksi-szép fejét begörbített belső lába közé fektethesse.

A nép templomban volt és dícsérte, félte, ostromolta, vagy boszszantotta Istent.

De ebből a vastag falakon kívül semmi nem hallatszott, semmi sem látszott. Kint béke volt, a legtökéletesebb, amit ember nem tud teremteni, csak a Természet.

A törpetetejű sütőházban pedig két ember italtól ködösült aggyal kereste s kergette az igazságot, amit más emberek kegyetlenül józan és bűnösen gonosz tudatossággal belerejtettek az emberi gondolkozást kifejező beszéd szövevényes útvesztőjébe. Botorkáltak utána, szánalmasan, bukdácsoló gondolatokkal s mikor már úgy érezték, hogy szinte beleütik az orrukat, új fal meredt eléjük, márványszerűen kemény és cifra, amit nem lehet és nem szabad erős ökéllel megdöngetni.

Kacsó Sándor.

MAGYAROK.

Van fokosunk, csont-álló, kőkemény,
magyar csárdában magyar koponyát
zúz csak vele az igazi legény!

Van haragunk, hegy-seprő fergeteg,
de csak ha magyar erdőt tördelünk
— s ha idegent: szellő lesz, gyermeteg.

Volt híres kardunk, védni idegent,
német sógornak vitam, sangvinem
— s hagytunk pusztulni mindent idebent.

Titán-csináló Szép-csodálatunk
hérosszá ámul hitvány idegent
— s magyar lángészt epével itatunk.

Ó mit kapott Ady, a daliás
dalnok? S mit kap, ha Pestre jő
egy idegen mozi-komédiás??

Jó tollunk dalhoz és meséhez ért
— s magyar szivet szúr mint istennyila,
magyar sorsot, multat, munkást, vezért.

Van vendéglátás, legendás, csodás
s míg magyar gyomor átkokat korog,
másoknak áll a magnum áldomás.

Évezred óta ez a virtusa,
felötödölték s a magyar agyar
magába mar, míg tart a hír-tusa.

Isten, mi volna, ha e sok erő
Dunává folyna, mint a kis folyók?
Ki volna gátnak állni vakmerő?

Ha a szúrást, mit oltalmára nyert,
jó gazdaként sövényre hordaná:
kifele szúrjon, míg virul a kert??

Mécs László.

A PESTI ÚR.

Bazsóék, az őrhegyi bíró és felesége, jókedvűen ültek le a második osztályú kocsi puha ülésén és szeretettel mosolyogtak egymásra. Utánuk az őrhegyi jegyző telepedett le. Köszöntek, kezeltek.

— Úgy látom, jó vásárjuk volt! — mondta a jegyző.

— Hát, elég jó — felelt a bíró. Az ökrök jó áron keltek el.

És megtapogatta a dolmánya balmellét, ahol az ökrök ára rejtőzködött.

— Ilyenkor megengedhetjük magunknak azt a fényűzést, hogy második osztályon utazzunk haza.

— Persze, persze! — bólintott a jegyző — Látom, bíróné asszony is részesedett már az ökrök árából!

Mind a hárman a poggyászhálóra pillantottak föl, ahol a bíróék néhány csomagot helyeztek el.

— No, Istenem, ilyenkor csak nekem is kidukál valami! — nevetett az asszony. — Egy kis selymet vettem, meg cipőt. Az uram szívesen szerez ilyenkor nekem is örömet.

— Természetes, természetes! — bólintott ismét a jegyző. A többi utas mosolygott.

* * *

Térült-fordult az idő kereke. Egy héttel a vásár után a bírót a szérűről szólította be a felesége.

— Gyere be hamar, valami pesti úr keres.

Csakugyan valami pesti úr állt az udvaron, elegáns fehér nyári ruhájú, borotvált képű fiatal uracs, hóna alatt duzzadó irattáskával.

— Salgó, Budapestről, a «Vinum» borkereskedelmi részvénytársaság titkára — mutatkozott be nyájasan és parolázott a bíróval.

Bevezették a jó hűvös úriszobába.

Hát hogy azért jött, — magyarázta Salgó úr, — hogy bort vásároljon. Nagyban. Csak nagyban. Cége ugyanis az erős balatoni borokhoz könnyű homoki bort keres házasítás végett, mert nagy svájci megrendelést kapott direkt ilyen összeházasított borokra. És Salgó úr tudja, hogy itt Őrhegyen bőviben vannak az ilyen könnyű bornak, hát egy-két vagonnal elvinne.

Felvillant a szeme Bazsó bírónak. Végre! Hiszen már kétségbeestek, mitévők legyenek temérdek borukkal az idei szüret előtt, nem tudják majd hová tenni, mert a tavalyi óriási termés a nyakukon van.

— Sürgős az utam, bíró uram, talán mindjárt mennénk is ki a pincékhez.

Diktum-faktum, már mentek is, és csodálatosképen már minden pincénél ott találták a gazdákat is, akiknek szintén öröm villogott a szemükben.

Salgó úr hideg józansággal végigkóstolta és végigfokmérőzte a borokat, szakértően csettingetett a nyelvével és kijelentette, hogy a jelzett célra eléggé megfelelő borokat talált. Hamar meg is alkudott és megállapította a vásárlandó mennyiséget kinek-kinek borából. Mondja akkor a bíró :

— Most hát tessék lepecsételni a hordókat.

Salgó úr jóindulatúan legyintett :

— Szó sincs róla. Én megbízom önökben, pláne mikor látom, hogy bíró uram kezében van az egész ügy. Én tudom, kikkel kötök üzletet. Én Őrhegyen nem pecsételek hordót.

A jó őrhegyiek öt-öt kilót híztak e bizalmi nyilatkozatra.

— Most pedig idefigyeljenek, gazduraim. Ime, lássák megbízólevelemet a cégjelzéses papiroson. Tetszik látni, itt van a végén : «Az árra nézve megbízottunknak szabadkezet engedünk és felhatalmazzuk, hogy a somvári pénzintézeti fiókban az összvételár felét számlánkra felvehesse s az eladóknak foglalóul kifizethesse, a vételár másik felét pedig átvételkor fizesse ki, midőn az árut saját hordóinkban a helyszínéről elszállítandjuk».

Hát nagyon tetszett ez is az őrhegyieknek.

— Tehát holnap reggel bíró uram lesz szíves berándulni a reggeli vonattal Somvárra s ott átveszi a bankban a százkilencvenkét pengőt, az összvételár felét foglalóul.

— Nagyon jó lesz.

— Most azonban megkérem kedves bíró uramat, legyen szíves nekem a faluban éjjeli szállást szerezni, mert a korcsmában nincs szállószóba, vonat pedig nem megy már ma Somvárra.

Természetes, hogy bíróék maguk adtak szállást Salgó úrnak és Salgó úr Bazsó Imrééknél olyan vacsorát evett, aminőről Pesten csak álmodni szoktak. Komáék, sógorék is átjöttek vacsora után feketekávéra és kvaterkára.

Tizenegy óra felé Salgó úr ajánlotta :

— Talán jó volna most lefeküdni, mert a vonatunk, úgy-e, reggel félhatkor indul.

Mindnyájan helyeseltek és a bíró gyertyaszó mellett bekalauzolta a pesti urat az úriszobába, a tornyos ágyba, nyugodalmas jócakát kívánt neki, ajánlván a gerendák megolvasását, és pár perc mulva egészséges horkolások váltották föl a koccintások nem kevésbbé egészséges neszét az őrhegyi bírói lakban.

* * *

A félötórai bezörgetéskor Salgó úr bosszús mormolással nyitott ajtót a bírónak, hogy milyen utálatosak azok a hajnali vonatok! Bíró uram nevetett és biztosította vendégét, hogy félöt és félhat csak a városban jelentenek hajnalt, falun az már késő reggel.

... Szerencsésen megérkeztek a vonattal Somvárra. Salgó úr kocsit fogadott:

Most legyen bíró úr az én vendégem! Miért kutyagoljunk be a városba ilyen jó üzlet után?!

Bazsó Imre szívesen dűlt hátra a fiaker ruganyos puha ülésén. Hadd fizessen a pesti úr, nyer úgyis eleget a boron.

A város főterére érkezve Salgó úr kinyitotta az irattáskáját, belenézett és rémülten kiáltott:

— Kocsis, halt!

A bíró meglepetve bámult.

— Bíró úr, baj van! A cégbélyegzőt elvesztettem! Bizonyosan a vonaton maradt! Emlékszik, mikor kiteregettem a táskából az iratokat. Pedig a bank a bélyegző nélkül nem ad ki pénzt! Hű, azt a kutyafáját! Úgy-e, ez a vonat jóideig áll itt Somvárott?

— Hogyne, valami háromnegyed órát.

— Akkor még megkapom a bélyegzőt. Bíró úr most lesz szíves leszállni és itt a Korona-szálló előtt megvárni engem. Én visszahajtatok a pályaudvarra, negyedóra mulva itt leszek.

— Csak tessék sietni — felelt a bíró, leszállva a kocsiból.

— Igen, igen. Csak aztán bíró úr el ne menjen innen a térről, mert akkor hogyan találom meg!

— Tessék nyugodtan lenni, itt leszek.

A pesti úr lóhalálában visszahajtatott, a bíró pedig szivarra gyujtott és a szálló előtt sétált fel-alá, nézegette a kirakatokat, szót váltott egy-egy ismerőssel, megmagyarázta, miért sétál itt, büszkén fogadta a jó üzlethez a gratulációkat, megígérte egy péceli gazdának, hogy beajánlja a pesti úrnak a péceli borokat is.

Közben kétszer is elmult a negyedóra, de Salgó úr nélkül; Bazsó kezdett sűrűn pislogatni az állomásra vezető utca felé.

Hogy újabb ismerősök jöttek, azokkal már kurtán végzett, azt mondta, hogy a járásorvost várja, mert alighanem kanyaró van a faluban, mire az ismerősök igyekeztek mentül hamarabb és mentül messzebb kerülni a bírótól.

— Bizonyosan a bélyegzőt hajszolják — vigasztalta magát a bíró.

De hogy elmult egy teljes óra is, kezdett aggodalmasan rágcsálni a második szivarján és végre is — jobbnak látta kimenni az állomásra, miközben balsejtelmeket fújt szívarja füstjében.

— Csak nem tett lóvá az a...?

A pályaudvaron kérdezősködött a forgalmi irodában, a rendőrnél, végre a kapusnál. A kapus bizonykodott, hogy látott egy fehérruhás,

sárga irattáskás urat a pénztárnál. Sőt úgy rémlik, látta beszállni a pesti vonatba.

Hű, aki lelke van ! Hol az a rendőr? Bíró uram hozzáfut, kérdez, magyaráz. A rendőr nyugodtan felel :

— Magukat nyilván lóvá tették. Jöjjön az őrszobára, fölvesszük a jegyzőkönyvet. Vagy jobb lesz, menjen be a kapitányságra.

A rendőrkapitány intézkedett, jegyzőkönyvezett, telefonált a pályaudvarra, hogy onnan telefonáljanak a pesti vonat állomásaira.

Bíró úr kegyetlenül összeszorult szívvel, gyalog, dülőutakon sietett haza Őrhegyre.

Útközben kissé megnyugodott. Mert hiszen kár nem esett, legfeljebb szégyen ! De az aztán alapos ! Egy pesti ficsúr lóvá tesz egy egész falut, legnagyobb lóvá a falu bíráját ! Teleszívja magát jó borokkal, befal egy hétre valót, aztán elép.

No, fognak röhögni rajtuk a péceliek !

A kertek alatt, hátulról került be a portájára.

Kipöndörül a házból a felesége. Szeme kisírva, arca lángol. Fujtat a dühtől. A bíró nem érti, de hamar megérti :

— Hát te ugyan miféle világcsalót hoztál a házadba ! Miféle pesti betörőt ! Hogy vén szamár létedre után bízol minden pesti csavargóban. Tudod-e, mit mívelt ez az éjjel?

Bíró uram némán tátogatta a száját.

Az asszony sírva rikácsolta :

— Ellopta az ökrök árát az almáriumból !

Bazsó Imre megkapaszkodott a kerítésbe és olyan violaszínűre vált az arca, hogy a felesége hirtelen vizet ittatott vele.

* * *

Kimenekült a pincéjéhez.

De vesztére. Gazdatársai mind ott voltak s körülfogták :

— No, ide azzal a kis pízmaggal !

A bíró erőt vett magán és elmondta az esetet. A végén (miután bölcsen elhallgatta az ökrök árának igazi csúfos vesztét) még vigasztalta őket :

— Nem vesztettünk hiszen semmit !

— Nem-e? — kiáltották majdnem mind. — Igen ám, de ma reggel feltöltöttük ám vízzel a megkezdett hordókat !

Hát ez már sok volt. Az őrhegyi szőllők rég hallottak olyan veszekedést és szidalomözönt, aminő most hullott Bazsó Imre bíró fejére.

Végre is kitört belőle :

— Hát tudjátok meg : ezennel lemondok a bíróságról !

Abban azonban megegyeztek, hogy titokban tartják a gyalázatos esetet.

* * *

Ám hiába titkolództak.

Két nap mulva finánccok jöttek Őrhegyre, felülvizsgálni a borállományt, melyet nemrég vettek föl.

És mivel a multkor fölvett mennyiségnél sokkal többet találtak, alaposan megbírságolták a gazdákat.

Bazsó Imrét, a lemondott bírót, egy hétig nem látták Őrhegyen. Jónak látta ellépni Mákosdra, addig, míg a gazdák dühe kissé lehül.

* * *

De egyszer neki is földerült.

Félév mulva a fővárosban járt a képviselőjüknél. Egyszer csak a körúton megpillantotta — Salgó urat.

Torkon ragadta és nem eresztette el addig, míg a rendőrnek át nem adta.

. . . Visszakapta az ökrök árát is, meg is választották újra bírónak, csak azért, mert nyakoncsípte a pesti urat, aki még most is ül, ha meg nem halt.

Kertész Kálmán.

A LUFTBALON.

A kisleányom luftbalont kapott.
Csuklójára kötve libeg-lebeg
A kék csuda, s ő ámulva rázza
A madzagon szálló csillagot.

Igy viszik a sugaras parkon át.
Kis fehér kabátja szárnyként repes
Utána s körötte angyal-kórus
Pedz együgyű szellő-harsonát.

A gyereksereg körégyűrűzik
Cuppognak, integetnek. Férfiak
Állnak meg s kérdik: jár-e már
S a nörszök gomblyukába tűzik szekfűik.

Még a durcás csősz is mosolygana
S egy irígy mama bús, penészvirág
Magzata ágyvánkosába sóhajt
S kérdi: mitől hízik a baba.

Úgy megyünk át az őszi parkúton,
Mint diadalmenet. Arcom tüzel
S az asszonyom szeme büszkén villog,
Bámuljatok: ez az én húsom.

Csak babához nem ér a hódolat.
A luftbalont nézi s az anyakar
Trónusáról a kék álom felé vet
Álmélkodó pillantásokat.

Lelkes László.

A KÖZÉPKORI EMBER IMÁDSÁGAI.*

A KÖZÉPKORI imádságoskönyvek anyagának legjelentékenyebb részét a katholikus egyház hivatalos imádságának, a breviáriumnak magyar szövege, azaz a papi *zsolozsma* teszi. E tekintetben elég csak a Festetich-, Czech-, Döbrentei-, Keszthelyi-, Kulcsár- stb. kódexek zsolozsmáit említenünk. A zsolozsma zsoltárokból, himnuszokból, evangéliumi részletekből és könyörgésekből áll. Tehát ez a legváltozatosabb tartalmú imádságoskönyv s egyben a legegyháziasabb is. Az a tény, hogy ennyire felkarolták az imádkozásnak épen ezt a módját, nemcsak a könyvíró egyházi személyekre jellemző, hanem a könyvek használóira is, hiszen ezeknek igényei is kétségtelenül irányították a szerkesztőket. Horváth Cyrill például valószínűnek tartja, hogy maga Kinizsiné vette észre első imádságoskönyvében a «Boldog Asszony hórái» hézagát s maga figyelmeztette a pálosokat, hogy a hiányt, bár évek multával is, a második imádságoskönyvben pótolják. Nyilvánvaló e szerint, hogy azoknak a világiaknak, akik e zsolozsmákat imádkozták, lelkiélete még szorosan egybeforrott az egyházéval, illetőleg a klérusnak lelkiéletével. Erre egyrészt utalta is a világiakat fogyatékosabb műveltségük, másrészt késztette őket meleg, bensőséges vonzalmuk, sőt lelkesedésük mindenért, ami az egyház áhítatszellemét kifejezésre juttatta. Lelkük még telítve volt azzal a szellemmel, amelyet ma, az Európaszerte örvendetesen terjedő liturgikus mozgalom kezd újraélesztgetni.

* A középkori ember lelkének legrejtekébe vezetnek bennünket imádságai. A huszonnégy, kézírásos, magyar nyelvű emlék közt, amely kódexirodalmunk anyagából imádságokat tartalmaz, vannak mai értelemben vett imádságoskönyvek is. Ilyen a középkori magyar nagyasszonynak, Kinizsi Pálné Magyar Benignának két imádságos könyve, a Festetich- és a Czech-kódex ; ilyen egy fiatal világi embernek, a hadakozásban sokat forgolódó Simonnak az imádságoskönyve, a Peer-kódex ; ilyen valami Pál bírónak, egy sokat betegeskedő embernek a könyve is, a Gyöngyösi-kódex ; ezek kétségtelenül világiak számára készültek, amint ezt Horváth Cyrill kimutatta róluk. Egészen imádságoskönyvnek készült még a Gömöry-kódex, a Kriza-kódex és a Kulcsár-kódex is ; ezeket meg — úgylátszik — apácák használták. Akadunk továbbá imádságokra nem kifejezetten imádságoskönyvekben, hanem legendás, prédikációs kódexekben.

Valamennyi imádságoskönyv — kódexünk és imádságokat is tartalmazó másnemű kódexünk mindössze száz évnyi időközből való, még pedig a XV. század második és a XVI. század első feléből. (A Halotti Beszéd úgynevezett Könyörgése ugyan még a XIII. század elejéről való ; ezt szokták emlegetni, mint legrégibb magyar imádságos emléket ; azonban e sorok írója másutt (Irodalomtörténet, 1926. évf.) rámutatott, hogy az nem imádság, hanem eredeti latin szövege is *monitio* volt, ebben a magyar alakjában pedig a Halotti Beszédnek, ennek a tömör és hatásos *prédikációnak* részeként szerepelt, tehát szónoki beszéd-elem.) Mindamellett a bennük foglalt imádságok úgy tekinthetők, mint egy nagy történelmi korszak, a magyar középkor áhítatának leszűrődése. S ha célja, használatának módja szempontjából mai értelemben valónak mondtuk is a középkori imádságoskönyvet, annak belső, lelki alkatán mégis régi világ jegyeit kell meglátnunk : *a középkori ember életideáljának* jellemző vonásait.

A zsolozsmaanyag mellett legjellemzőbbek és talán a leggyakoriabbak is bizonyos *szemlélődő-elmélkedő* imádságok. Látjuk belőlük, hogy a középkori vallásos ember képzelete mily szívesen foglalkozik a Megváltó és a Boldogságos Szűz egyéniségével, életük egyes jeleneteivel, főképen pedig a szenvedés történetével. Az «Imádság — — szentséges kínjának Urunk Jézus Krisztusnak tisztességére», amelyet Kinizsiné-nek mindkét könyvében megtalálunk, Szűz Máriától meghallgatást kér, hivatkozván Szent Fia édességére, amit akkor tanusított, amikor az emberi nemzetet magához ölelé, azaz emberré lett és szomorúságára, amely szenvedésekor érte. A megtestesülés és a kereszthalál tényeit azonban nemcsak egyszerűen megemlíti, hanem részletesen végigszemléli mindkét eseményt. Leírja Gyümölcsoltó Boldogasszony ünnepének jelenetét az angyali köszöntéssel és Isten Fiának leszállásával a Szűz méhébe, mit a Szentlélek megárnyékozása eszközöl; felragyog Szűz Mária áldott kilenc hónapja, melyben «Isten és ember viselteték»; elénk tünik Krisztus születése: «Te szűzességes méhednek dicsőséges palotájából kijövén». A másik eseménynek, a szenvedésnek említésénél még részletezőbb, még hosszabban elidőz. Az «Oliveth hegyen» való imádságtól és vérrel verejtékezéstől kezdve végigkíséri a szenvedésnek minden külső, fizikai és belső, lelki mozzanatát. S amellett még Szűz Mária szomorú útját is végigjárjuk, melyen ment vala Jézus kínjának és halálának kegyetlen nézésére.

Ilyen szemlélődő-elmélkedő imádságok az ú. n. «Mária-epeségek» is. Több kódexünkben előfordulnak; látszik, hogy kedvelték azokat.

Ugyancsak idetartozik Szent Brigitta tizenöt imádsága. Ezek a magyar középkorban még nagyobb kedveltségnek örvendtek és nyolc kódexünkben fellelhetők. E szemlélődő imádságok Jézus fáradságos epeségéről, keserűséges szomorúságáról való emlékezéssel kezdődnek, azaz a szenvedéstörténetnek az Olajfák hegyén lejátszódó első jelenetével s a kereszt sajtójában való utolsó csepp vére hullásával végződnek.

Az elgyönyörködő szemlélődésnek klasszikus példái azok, amelyekben a képzelet megeleveníti Szűz Máriának, vagy magának az Üdvözítőnek alakját s testének minden tagjához külön üdvözléssel fordul. Ilyenek közül a «Boldog Asszonynak minden tagjáról» szól a Festetich-kódexnek egy imádsága; a Gömöry-kódexben két helyütt is találunk ilyent; s van egy a Czech-kódexben is. Ez utóbbi a következőkép hangzik: «*Más imádság. Igen szép és igen nagy búcsús. Asszonyunk Szűz Máriáról való.* — Ó boldogságos lábak, kik viselék örök világnak királyát. Ó bölcsességnek méhe, kiben rekesztetett vala az felséges Úristen. Ó boldog emlők, kiket emék Atyának bölcsessége. Ó boldogságos karok, kik viselék áldott Istennek Szent Fiát. Ó szentséges ajakak, kik csókolgaták Istennek egyetlen egy Fiát. Ó boldogságos szent szemek, kik nézék Istennek orcáját. Ó mindenestől boldogságos Szűz Mária, segélj engem nyavalyás bűnöst, Amen.»

Az ájtatosságnak rokon megnyilatkozását Krisztusra alkalmazottan, két helyen megleljük a Gömöry-kódexben. A szenvedő Krisztushoz intézett imádság külön-külön üdvözli testének minden egyes, érettünk, bűnösökért megszenvedett szent tagját.

A szenvedés szemléléséből fakadnak továbbá az «Ájtatos gondolatok avagy imádságok» (Winkler-k.) s az «Úr Istennek tíz útjáról való ájtatos imádságok». (Thewrewk- és Gömöry-k.) Ezek mind voltaképen kegyes emlékezések, felidézései a passio történetének. Az utóbbiak mindegyike e szavakkal kezdődik: «Uram Jézus, emlékezem . . .» s minden «emlékezés» ezzel az egyszerű

fohásszal zárul: «Ó édes, ártatlan Jézus, miérettünk szenvedéd az nagy keserűséges kínt, hálát adok teneked».

Végül szemlélődő imádkozás-módra tanít a Peer-kódexnek egy helye is. (117—131. l.) Pár szóval megrajzol egy képet Jézus életéből s ehhez utasítást ad: «Pr. nr. Ave Maria», vagy pedig csak: «pr» azaz itt Pater nostert kell mondani. Tehát a képek változatos sora tartja ébren, sőt fokozza fel az imádság áhítatát. Ez a lényege a szentolvasó-imádságnak is, melynek nyomait Gorzó Gellért megtalálta kódexeinkben. (V. ö. Irodalomtörténeti Közlemények, 1915. évf.)

Mindezek a felsorolt szemlélődő-elmélkedő imádságok szemléletük tárgyát egészen közel hozzák az ájtatos lélekhez, s ez bizodalmasan megszólítja magát az Istenembert vagy a Boldogságos Szűzet, Velük éli át a szóbanforgó eseményt, s ott a helyszínén szavakba önti előtörő érzelmeit. Ezek az érzelmek mindenkor meleg buzogással áradnak, néha pedig az eseményeknek szinte reális átélése folytán látomásszerű emelkedettségig jutnak.

A középkori ember vallásos és lelki életének mélységét s egyúttal azt, hogy vallásos képzeletének tárgyai az evangéliumi események, e fajta imádságok mindenesetre híven tanusítják.

* * *

Tekintsük a kódexeinkben reánkmaradt imádságanyagot más oldalról. Vizsgáljuk meg, mit kér Istentől ezekben az imádságokban a középkori ember. Ennek a kornak a fia lelki berendezkedésében egyszerűbbnek, a maiénál könnyebben elemezhetőnek, lelke legmélyét nyiltabban, közvetlenebbül föltárónak tünik fel előttünk. Ez reményt nyujt arra, hogy imádsága szentélyében tisztán és helyesen fölismerhetjük vágyait, életirányzatát, világnézetét.

A Festetich-kódex egyik imádsága (156. l.) felsorolja az isteni jóság és irgalom számos megnyilvánulását, mintegy argumentumnak, hogy e jóságot a jelenben megnyerhesse. Majd ez a megjegyzés szakítja meg az imádságszöveget: «Itt kérjed, amit akarsz». De hamarosan meg is mondja, hogy mit kell kérni: a keresztény hitben erős reménységet és tökéletes szeretetet, szívnek igaz töredelmét, «siralmnak kútfejét», tiszta gyónást, méltó és szentséges elégtételt, szűntelen való őrizetet a bűntől, a világnak megutálását, Istennek és felebarátnak szeretetét, Szűz Mária édességes Fiának ostorait, a fertőzetességes test háborgásainak igaz békességgel való elszenvedését; készséget arra, hogy Krisztus szeretetéért minden «nyavalyákat» és veszedelmeket, még a halált is, ha szükség leszen, elviseljen; a fogadások betöltését, a jó mívelkedetekben szűntelen megmaradást; «tulajdon én akaratomnak megölését, teneked kellemetes nyájaskodást, boldog halált és én életemnek utolsó óráján buzgó penitenciát és jó értelmemnek egész voltát, szólással; és én szüleimnek lelküknek, atyámfiainak és hugaimnak és minden jóltevőimnek, eleveneknek és holtaknak örök életet. Amen.»

Mondhatjuk, hogy az egyetemes katholikus életnek buzgóságán kívül vannak ez imádságban olyan mozzanatok is, amelyeket főképen a középkor hangsúlyozott erősebben. Ezek különösen felfogására jellemzők. Az Istenhez oly nagy-nagy bizalommal odaközelítő ember «kellemetes nyájaskodást» kíván az Úrral. E világot megutálja, a maga testét fertőzetességesnek látja, siratni akarja bűneit, egyenesen kéri a büntetést még ez életben a maga számára, tulajdon önakaratáról lemond, sőt annak megölésére törekszik, egyedül és kizárólagosan csak Istennek akar élni.

Ime, egyetlen imádságban benne van a középkor egész életirányzata : *az aszketikus — vagy úgy is mondhatjuk: katholikus — életideál!*

S ez az idézett imádság korántsem kivételes jelenség. Ehhez hasonlót nagy számmal találunk, vagy — bizonyos értelemben véve — ehhez hasonló valamennyi. Az már azonban szinte ritkaságszámba megy, hogy az anyagi javak gondja is beleszövődjék az imádságba, mint pl. a Festetich-kódexben a csupa lelkiekre irányuló kérés közt (162. l.) : «. . . tarts meg engemet . . . én jószágimnak minden veszedelmétől». A «Pál uram betegségéről szerzett imádság» is kéri a Mindenhatót, hogy «tartsa meg kezei munkáját őbenne», azaz segítse fölépülni és pedig azért, hogy Kinizsi továbbra is Istennek szolgálhasson, őt dicsőíthesse.

Földhöz tapadó célok érdekében tehát kevés szó esik, ezzel szemben a természetfölötti életcél szűntelen a szeme előtt lebeg a középkori imádkozó embernek. E körül forog minden gondolata. Két fogalom, a pokol és mennyország fogalma, megszámlálhatatlan esetben visszatérő tárgy az imádságok kéréseiben. Ugyanazzal a szóval megnevezve és rokonértelmű szavakkal kifejezve újra meg újra előfordul a pokol, mint amelyet elkerülni — és a mennyország, amelyet mindenképen elérni élete legfőbb, csaknem egyetlen céljának tartja a középkori ember.

Hogy egy-két változatot említsünk (leginkább a Winkler-, Peer- és Thewrewk-kódexből), az imádság menekedést kér a *pokoltól*, az örök tűztől, az örök harag ostorától, az örök haláltól ; a pokolbeli ördögöknek csúfolásától, tőrétől, markából ; Jézus haragjának színe elől ; az élők könyvéből való kivakarástól ; az örök kíntól, a pokolnak kínjától ; a pokol kapujától, kárhozattól, örök kárhozat torkától, pokolbeli tömlöctől. Ebbe a gondolatkörbe tartozik a számtalanszor megismétlődő kérés a boldog halálért, a hirtelen haláltól való megmenekedésért.

A *mennyország* is különböző megnevezésekkel szerepel. Az imádkozó kéri az örök életet, örök dicsőséget, üdvözülést, a lélek üdvösségét, a feltámadást ; Isten színének és kívánatos orcájának látását, ez életnek utána Isten látását és dicsérését, az Úr Jézus Krisztus örökké láthatását a mennyei paradicsomban ; a megmondhatatlan lakodalomra vitetést, az Atya választottainak örömébe vitetést ; az Úr szent országát, Krisztus szent országa elvevését ; Istenhez jutást, Krisztussal a feltámadás dicsőségére jutást ; a másvilág nyugodalmát és dicsőségét, az Atyának és Fiúnak és Szentléleknek dicsőségét, bebocsátást a választottak közé, szentek és angyalok vígasságát, angyalokkal helyheztetést, hogy része legyen az eleveneknek földében ; hogy ítélet napján az Úr minket meg ne átkozzon, de üdvözítsen ; hogy az Úr az ő nevének dicséretére ítéletnek utolsó óráján örök békességet tegyen lelkének ; «mikoron az énlelkem kimenend az én testemből, hogy én bátoron járuljak paradicsomnak kapujára, Istennek színének elében és érdemljem látnom az te Szent Fiadat és az örök örömet veszedelem nélkül vallanom». A halál a középkori ember számára hazatérés ; «számkivetett és idegenült lelkünk Istenhez térése».

Itt imádságokban, azaz szellemi megnyilvánulásokban, szóanyaggal fejezte ki a középkori ember összes vágyainak, törekvéseinek, minden gondolatának Ég felé irányulását. Ugyanezt a lelkiséget bele tudta vetíteni a kövekbe, képzőművészeti alkotásokba is. Ennek a kornak jellegzetes építőművészete, a gótika, templomainak ezernyi kisebb-nagyobb karcsú tornyával szintén a keresztény léleknek imádkozó Ég felé szárnyalását örökítette meg.

* * *

Az eddigiekhez kiegészítésül három, részben már jelzett mozzanatot kell hangsúlyozottabban kiemelnünk. Mindhárom a középkori aszketikus életideál fogalmi meghatározói közé tartozik.

Az első az, hogy ez imádságok áhítata különösen nagy szeretettel időzik a *szenvedő* Jézus s a fájdalmas Szűz körül. — Szent Brigitta tizenöt imádságának mindegyike a Megváltó szenvedésének egy-egy jelenetéhez fűződik. Bizonnyal épen ez a középkori lelkületnek oly megfelelő tárgy volt egyik főoka nagy elterjedtségének. A szenvedő Krisztushoz szól, vagy az ő halálos viaskodását, szörnyű sebeit, Szűz Mária siralmainak útját tekinti végig igen számos imádság a Festetich-, Czech- s a Gömöry-kódexben. Az «*Ájtatos gondolatok avagy imádságok minden órákra*» — a Winkler-kódexben — a papi zsolozsma részeihez alkalmazottan közöl a passio jeleneteiről szóló imádságokat. A Peer-kódexben s másutt is előforduló «Ó jó Jézus, ó kegyességes Jézus» kezdetű imádság különösen lelkesen, szánakozó szívvel buzgólkodik a szenvedő Megváltó vigasztalásában. A Thewrewk-kódexbeli «Úr Istennek tíz utairól való ájtatos imádságok» is a szenvedés útjait járják; s ugyanitt ezeken kívül is még számos imádságnak tárgya Jézus Krisztus kínszenvedése.

Nem egy imádságban az áhitatos lélek már nem csak részvéttel szemléli a szenvedéstörténet eseményeit, hanem a maga számára is kívánva-kívánja a szenvedéseket. Kéri, hogy Krisztus sebei az ő szívét sebesítsék meg; hogy bárhova tekint, mindenkor Őt lássa megfeszülve és bármit lát, mindaz Krisztus vérétől megveresültnek tessék neki, hogy így mindenben őt találhassa. (Igy a Winkler-k.-ban 261. l., Gyöngyösi-k.-ben 28. l.)

A szenvedés gondolatával foglalkozó imádságok közé tartoznak a már más viszonylatban említett Mária-epeségek is. Ezek közül a Czech-kódexben található «Asszonyunk Szűz Máriának öt epeségéről való imádságok» Szűz Máriának azokat a szomorú óráit idézik fel, mikor Simeon a fájdalom tőréről prófétált, mikor a Szűzanya a tizenkét éves Jézust Jeruzsálemben elvesztette, azután Jézus elfogatását, a keresztrefeszítést és a Pieta-jelenetet. — A Winkler-kódex már *hét* epeségről emlékezik meg, a Thewrewk-kódex imádsága pedig Szűz Máriának *tizennyolc* keserűségéről szól.

Ez a szinte szűntelenül a Megváltó szenvedéseivel való foglalkozás erősen jellemző a középkori emberre. Folytonos önmegtagadások közt törekszik önmagának tökéletesítésére s törekvéseihez e szenvedések szemléletéből új meg új indítékot nyer.

A másik jellemző vonás a most említettnek körülbelül az ellenkezője. Jólesően kiegyensúlyozza ennek nagyon is komoly, a mai embert kissé talán megriasztó hatását. Ez a középkori imádkozónak az a vonzóan kedves törekvése, hogy a Szűzanya életéből bokrétába gyüjtse az *örvendező órák* virágait is és Mária mennyei dicsőségében meglássa az emberiségre vigasztaló vonásokat. Ilyen a «Krisztusnak feltámadásáról való imádság» (Peer-k. 223. l.): csak abból a szempontból tekinti a címül vett eseményt, hogy milyen örömöt okozott a boldogságos Szűznek. Azokon a helyeken kívül, amelyeket már Gorzó Gellért megjelölt, természetesen számosat lehet még felhozni a kódexeknek e kedvelt tárgyát illetőleg. Ilyen a «Fehér Rózsakoszorú» s Szűz Mária kilenc örömének felsorolása a Gömöry-kódexben; ilyenek a Peer-k. 173., Lobkovitz 257. s köv. lapjain levő imádságok.

Ide, a derűsebb hangulatú imádságok körébe tartoznak általában a Szűz Mária tiszteletére írt, de tárgyukat nem a szenvedések területéről vevő imádságok. Ezeket elég csak említenünk, Horváth Cyrill, Gorzó Gellért és mások

már bőven tárgyalták őket. Stílus tekintetében is a legkiválóbbak közöttük azok, amelyek az Istenanya ragyogó szépségét ünneplik.

A harmadik említendő mozzanat az, hogy a középkori imádkozót jellemzi a nagy *bizalom* és rendíthetetlen hit *az imádság hathatós erejében*. Ezt a vonást azonban meg kell különböztetnünk népies, babonás elfajulásától, midőn egyes szövegeknek oktalanul csodás erőt tulajdonítanak. A minden imádságból kicsendülő gyermeki bizodalmat értjük itt. Ez a bizodalom Isten mindenhatóságára és jóságára támaszkodik. S míg a kemény önmegtagadás szelleme úgy tünteti föl a középkori embert, mintha a kegyelmi életben is minden eredményt a maga győzhetetlen akaraterejével iparkodnék kivívni, addig ezzel párhuzamosan az őszinte hit Istenre-ráhagyatkozását is állandóan szemlélhetjük benne. Ez magyarázza meg egyes imádságok előtt az azoknak hathatós voltáról tett, sokszor meglepően kategórikus kijelentést is, milyenek: «Valamely ember halálának idején megolvasandja avagy megolvastatja, tehát kétség nélkül mennyországba megyen» (Peer-k. 229. l.); vagy Peer-k. 250. l., Gömöry-k. 15. l., Thewrewk-k. 185. l., Kriza-k. 68. l.; s különösen jellemző a Thewrewk-k. 59. lapján: «Légy bizodalmas, valamikoron ez imádságokat olvasod, mert meghallgattatol (mindabban:) valamit tudsz kérni *te üdvösségedre, de nem egyébre*». Igen éles a kifejezés-módja a Thewrewk-kódex latin imádságfeliratának (46. l.); magyarul így hangzik: «Aki az alábbi könyörgést áhitattal és töredelmes szívvel elimádkozza, az nem kárhozik el, még ha tulajdon kezével feszítette volna is keresztre Krisztust vagy az összes vértanukat és apostolokat megölte volna is!» Csakhogy a merésznek látszó kijelentés élét itt is, mint sok más esetben, elveszi az a körülmény, hogy az utánuk következő imádság a tökéletes bánat felindítására szolgál és így a lelket valóban alkalmassá teheti a mennyország elnyerésére, mit a cím oly bizonyosan igér.

A középkori imádságokban benne van a középkori ember lelke. És az imádság és a lélek is egyszerű, a naivitás bájával behamvazott, gazdag, finom és telt.

László Vince.

SZERELMI UNNEP.

Lenau.

Pacsirta kúszik egyre zengőn
A dal remegő fonalán:
Illat özöne leng az erdőn,
S kórusok hangja szól a fán.

Oltárok állnak fénybe vonva,
Ameddig csak ellát szemed,
S a szív harangként zengve-bongva
Hirdet szerelmi ünnepet.

Smaragd-csillárokon e dómban
Rózsákat gyujt a kikelet,
S viszik repesve, áradóan
Áldozatukat a szivek.

Havas István.

PARASZTOK.

Ucy állt a két öreg egymás előtt, mint két idegenbe tévedt gyámoltalan gyerek. Gál Szabó György, a fiúk Amerikába készült. Most volt bent a városban az útleveléért, tegnap jött az értesítés, hogy készen van, akár mindjárt indulhat is. Nagy sor volt ez. Kanadában földet osztogattak, töretlen, bozótos ősi földet s Gál Szabó György mikor hallotta a hírt, csak megrendült rá. Tébett-lábott, napokon át nem lehetett szavát venni, olyan volt, mint az alvajáró s egyszer csak előrukkolt, hogy megy feleségestül. A házat eladja, az öregeket áttelepíti a bátyjához s a ház árából kimennek.

Az öregek, mintha villám sujtott volna melléjük, csak megroggyantak a hírre. Mit akar ez? Mért szállta ezt meg egyszerre a rosszlélek, hogy a házat is eladja a fejük fölül, a fájdalmukkal se törődik, a rettegésüket se veszi észre, csak töri magát, hogy minél előbb megszerezhessen mindent s mehessen. De szólni nem mertek neki, mert kemény tűz lobogott a szemeiben s felmordult, mint a megpiszkált állat, ha csak céloztak is rá. S ma az utolsó nap volt, az utolsó este. Ha megjönnek a városból, csak megeszik a vacsorát s az éjjel 11-i vonattal mennek.

S az esti csöndben hallatszott, hogy sipolt a vonat : most futott be az állomásra. Ez hozta a gyereket az útlevéllel.

— Mingyá gyön — mondta csöndesen az ember. Vigyázz, Mari. Tudod, hogy nem szereti, ha rísz.

Tíz perc telhetett el, aztán léptek dobogtak kint s belépett a gyerek. Nagy darab, bronzba való fiatal paraszt. Megállt az ajtó előtt s megakadt a szeme az öregasszony ráncos, ijedt arcán. Erre fölcsúszott a szája, furcsa lett. Lenézett a földre.

— Szépen gyött a vonat — mondta.

S levette a kalapját.

— Akaszd föl — nyujtotta a feleségének, aki vele volt a városban.

Aztán levetette a kabátját. Belső zsebéből kilátszott a hivatalos írás vége. Befordította. Akkor köszönt, hogy mindezzel készen volt.

— Jó estét.

Leült. A felesége elrendezgette a levetett holmikat s az öregek mellé telepedett csöndesen és személytelenül. Babrálta az asztalterítőt s hallgatott. Neki nem lehetett semmi megjegyzése : asszony.

Nagy, feszült hallgatás következett. Nézték a lámpát szótlanul és keresték a szavakat, melyekkel közeledjenek egymáshoz. De nem tudták, hogyan kellene megkezdeni.

Az öregember fogott bele. Fel se nézett.

— Megkaptad?

Az útlevelet értette.

— Meg.

Egy kis csönd lett. Aztán hozzátette, csakhogy válaszoljon valamit.

— Ja.

Várt. Nem kérte. Nem nézte meg.

— Mit fizettél érte?

— Tizenhárom pengőt.

— Egy kalap ára — mondta az öreg.

— Az.

— Kalapér igen megéri.

Nézte a gyereket. S arcának látására áthasított szívén a vad fájdalom s kiloccsant szájából a régtől érő kérdés, mint egy csomó vér.

— Mér mész? — jajdult fel. Nem volt jó sorod idehaza? Nem kereste a feleséged is, vén anyád is mindig a kedvedet? Nem böcsűt meg mindenki? Fiam!

Gál Szabó György a felpattogzott barna asztalt nézte.

— Kilencszáztizenhétbe, mikor muszka fogságba vótam, a százados úr Gerő mellett vótam a tiszti lágerbe. Hogy vékonyodott a koszt, aszongya egy este nekem a százados úr. Mi vagy te Gál Szabó fiam otthun civilbe? Montam, földmíves, alázatosan jelentem. Hát aszongya, nézd, ha valamit nem csinálunk, megesz itt minket a fene, mind éhen pusztulunk, igaz-e? Igaz — mondok. Na hát akkor — feleli — nézd, itt van a láger mellett vagy másfél hold terület, de gyökeres, fás, bozótos. Hát ha én elkérem a muszkától ezt a darab fődet, tunná te azon valamit csinányi? Alásan jelentem, tunnék — mondok. Egy embert majd, aszongya, kérek a mieinkből melléd. Ilyen tájba vót, így szeptember végén. Harmadnap megvót a főd, negyednap nekiláttunk. No vót munka vele, nem tagadom, mire kipucótuk, de ojan krumplink lett má jövő júliusba azon a rettenetes fődön, mint a két öklöm e.

— Könnyű vót — mondta az öreg — mer akkor muszáj vót.

— Most meg akarom.

— Aszt azér a másfél hódér akarsz te Amerikába menni? Mi az?

— Nem is másfélér. Százér.

— Százér?

— Azér!

Az öreg fölneszelt erre.

Vén arcát átmelegítette a vér. Száz hold nagy szó. Száz hold föld! Ez meglökte, kilendítette, fölfűtötte. Remegő kézzel fogta a pipát s előrehajolt.

— Hugyan gondulod?

— Hugyan? Kimegyek, jelentkezem: fődet akarok. Annak, aszongyák, amennyi kő, amennyit csak akarok, ki erdőt kap, ki mocsarasat, ki ijent, ki ojant. Aztán amér rendbe hozom, azér az enyim. Amennyit

bír az ember. Hát én százat bírok. Addig dógozom, míg száz hód nem lesz.

Az öregnek csak kifordult a pipa a szájából.

— Száz hód? Fiam!

— Az!

— De Amerikába! Ezermillió kilométer!

— Az igaz. De itthun meg egy se. Akkora se, mint a tenyerem. Iszen ha itthun vóna!

Elborult a tekintete s tele lett a hangja nagy vágyakozással.

— Ha vóna itthun! Csak öt hód is ha vóna! Nem hannám én itt semmiér se.

Messze nézett s a csöndben zengett már benne szerelmesen az ős melódia. A hangja is lágy lett, mint a gyermeküket fürösztő anyáké.

— Ijenkor begyünne a szántásbul az ember, enni anna a két tehénnek, a Veron fejne, aztán hallgatnám, hugyan csurog a zsétérbe a téj.

— A téj — mondta utána az öreg, mint a visszhang s tele lett a szeme könnyel. Ahugyan csurog. De szépen szól!

S úgy odafigyelt, mintha mesét hallana. A szája is tátva maradt.

A fia tovább fűzte.

— Igaz, hogy megént kevés vóna, azér csak kőne aratni járni, takarmánvágni az urasághoz, de öt hódhoz má könnyebben gyün az egy meg a kettő, mind a semmihöz. Mer a semmihöz az Istennek se gyün semmi.

— Ez igaz — mondta az öreg. A semmi csak semmit fiadzik.

— Meg tuggya fene, mongyuk, öt hód mellett má máskép dógozik az ember. Mer ammá vaj szaporodik, vaj akár csak meg is maraggyon öt hódnak, ha nem is ád sokat, csak egypár mázsa szemet, csak ekkis takarmánt, főd az azér. Termő főd. *Az én födem.* Az má nem ereszti az embert. Azt nem lehet itthanni, mert ahogy az ember kiáll a szélire, oszt búza van benne vagy csak kukorica vagy bárakármi, csak elnézi az ember, hugyan ződül, hugyan hajlik. Nem is gondul semmit, csak nézi. De az Úristennel is tengőt akasztana, ha ki akarná tunni belülle!

Az öreg is, az asszony is megérezték a szavak lázát. Megérintette őket is a tűz s föllobogott bennük is a rég eltemetett láng.

— A főd, jajdult fel az öreg, öt hód, vagy száz hód, vagy ezer: főd! Hatvan esztendeig dógoztam, korántúl későig — a másén. Mindig a másén, mindig a máséjér. És öt hód nem jutott! Rongyos kis öt hód nem!

— Láttya, mondta a fia. Láttya! Mióta az eszemet tudom, én is mindig másnak dógoztam. Mindig a más keze, lába vótam. Maga is. Az öregapám is. Az ükapám is. Parancsótak Paraszt, most vess nekem! Paraszt, most kaszájj nekem!

Fölugrott az asztaltól.

— Hát nekem ne parancsójjanak, — kiabált. Azt a keserves

mindenségit, nekem ne! Ha magukba nem vót mersz kikezdeni a fődet, bennem lesz! Nekem akkora erőm van, hogy a világot elviszem a helibül, ha köll. De én má másnak nem dógozom. Csak magamnak! Nekem jussom van a fődhöz, mer mind abba dögőtünk bele! Hát én kiveszem a jussomat, ha ríva lesz is! Akárhugyan lesz is!

Fölvágta a fejét s ebben a gesztusban ott zubogott a paraszt minden ősereje.

Az öreget is elkapta a forróság. Odatapadt szemeivel a fiára, szinte szívta a tüzét. Fakó szeme föllobbant s szürke munkavert arcán kigyulladt a vér! A Gál Szabó-familia mégis meghódítja a földet!

Már nem haragudott az útlevélre, amely vitte a fiát, amely miatt holnap ilyenkor már magukra lesznek, vén emberek a vén szobában. Már nem félt. Már kíváncsi volt. *A földhöz vitt.* Kérte.

— Mutasd azt a papírost.

A fia oda adta.

Az öreg kezébe vette, kinyitotta, áhitatosan, mint a bibliát, okulárét halászott elő az asztalfiából s lassan betűzni kezdte.

— Gál Szabó György, 34 éves, földmíves és felesége, Takács Veronika . . .

Böngészett, olvasott, nézett, de egyszer csak nem látott. Jaj, mégis, mégis ez viszi a fiát, a legfiatalabbat, a legjobbat! Mi lesz? Uramisten, mi is lesz hát most már velük?

Kifordult vén szeméből a köny s lecsurrant a remegő papírra. De megszígyelte. Letörölte. Megszegte inas, sovány nyakát s visszaadta.

— Eriggy!

Nagy volt a szó, zúgott, pedig csöndesen mondta el. A lelkéről szakadt le. De biztatás volt benne, beleegyezés. És azért fájdalom is rengeteg. Mert nagy árt követelt a föld : a gyereket. De a föld követelte s az ember megadta, mint ahogy mindig megadta érte, mint ahogy mindig megadott érte mindent. Az öregasszony ahogy nézett a gyerekre, egyszerre elpityeredett.

— Mindig ustort köllött csinyáni a lölkömnek! — sírta hirtelen fájdalommal. Mindig ustort köllött!

A jó Isten tudja, honnét jutott eszébe. De szörnyen fájt neki ez a nagy gyerekké vált kis gyerek. Ez a visszaemlékezés. Ez az ostorcsinálás. Hatvankét éves, már halálra váló élete.

Csönd lett. Csak a falióra ketyegett s az öregasszony szeméből szivárgott a köny.

A gyerek a földet nézte. Magyarázni akart. Meg akarta békíteni ezeket a fölzaklatott lelkeket.

— Ne legyenek má szomorúak — mondta igen jó szóval. Nem érdemes. A passzus kész, kiadás megvan, mosmá menni kő. Nem megyek én háborúba. Dógozni megyek én. Mer itthun hiába minden, láttyák. Ha megszakadok se tudok hóttomig se összehozni ekkis birtokot. Mer ki gondul itt az emberrel! Senki.

— Magukat meg rendbe hagyom itthun. A Jóska jó gyerek, nyugton meglehetnek annál. Engem meg eccsöppet se féccsenek. Megállok én magunkér s egy-két esztendő múlva úgy kűdöm én a dollárokat, mint a parancsolat.

És kiteregette a terveit. Elnézett.

— Úgy gondulom, hogy akármijen területbül is megirtok én egy év alatt nyóc-tíz hódat. Mer nem köll azt gondóni, hogy mindenütt csupa fa, csupa bokor. Hun sűrűbb, hun ritkább. Ha köll, robbantok is én. Öreg fákat, mint a harctéren. Tudok én ehhöz. Aztán meg a második-harmadik esztendőbe má munkásokat is tudok fogadni. Dógoztatok, meg magam is dógozok. Egyszóval úgy gondulom, hogy öt év alatt ki lesz a száz hód. Ha megszakadással, hát megszakadással. Akkor aztán nekiállok minden erővel vetni, aratni. Vagy öt esztendeig, vagy tovább. Az ijen pihent főd dönti a szemet. Meg aztán tudok én dógozni. Itthun is mindig első munkás vótam. Építünk egy kis házat, fészert, beszerelkedünk, a Veron majd főz, mos, rendet tart, horgya utánam az ebédet. Mint itthun.

— Aztán? — itta a szót az öreg. Aztán?

— Aztán féreteszünk. Gyűtünk. Nem szoktuk meg itthun se a nagy módot. Aztán ha úgy . . .

Itt megállt, ránézett az öregekre s egy kicsit megfacsarodott a szíve, de azért csak kimondta.

— . . . aztán úgy, mongyuk, tíz év múlva, ha együtt lesz a péz, eladom a birtokot, meggyüvök, aztán itthun veszek száz hódat vagy százötvenet egytagba. Jókis falusi fődet. Jó zsíros, barna itteni fődet, akibe akkorára nyől a kalász, mint a két ujjom egybe, oszt ojan lesz a lucerna, ojan sűrű, hogy a gyerekek is ráfekhetnek, megbirgya üket.

— Mer gyerekek is lesznek, idesanyám — nevetett. Ojan gyerekek lesznek, mint a pinty, szt ojan ustorokat fonyok nekik, mint ide a kerítés.

Játszott a gondolattal. Már a tíz év után itthon tartott.

— Gyuri lesz a gyerek, Veron meg a jány. Ippen mint én meg az annyuk. Majd megláttyák, mijen hejre kis onokáik lesznek.

Az asszony csak nézett sírástól tocsogó szemekkel az álmodó nagygyerekre. Nem hitt semmiben. Csak a szörnyű jelent látta. Az öregember falta a szavakat, meg-megcsóválta a fejét vagy bólintgatott, látszott, hogy tapasztalt vén ujjaival a terveket tapogatja, de szomorú volt az álmodása mögött.

— Mink má nem láttyuk meg, fiam, tíz év sok. Igen sok. Anyád hetvenkettő lenne, én kerekes nyolcvan. Sok. Má most is görnyedt a hátam, remegnek a térgyeim, rosszul látok, anyád is má a poharat is nehezen emeli, köhög. Sokat dógoztunk, fiam. Nincs nekünk má tíz esztendőnk. Legföjjebb kettő-három, vagy öt. Az apám is hetvenöt éves vót mikor meghótt.

— Hej pedig de szeretnék a Gál Szabó-főd búzájából kenyeret enni. A saját gabonánk kenyerit. De hát nekünk má legföjjebb csak

az lesz öröm, ha írod, hogy learattad az első termést, kicsépőted, szántasz az őszi alá, meg hogy tuggyuk, jól megy a sorod s hogy a fiunk a maga főggyin szántogat, De azér csak eriggy. Mivelünk ne törőggy, teremtsd ki a fődet, akkor úr leszel. Az ijen vén csontok má úgy is csak a sírba valók.

Mély volt a hangja, remegő és hirtelen igen szomorú. Hogy ilyen öreg s hogy régen por lesz már, mire magyar földön szántogat a fia.

De elűzte a szomorúságot.

— Vacsorázni kéne — szólt.

Az asszonyok tüzet raktak, megmelegítették a vacsorát. Ettek. Nehezek voltak a falatok és ízetlenek.

A szomszédból emberek jöttek búcsúzkodni, dolgos, rongyos, szegény emberek, fáradtak, piszkosak, a munka letaposott országútjával az arcukon. Napszámosok, hónapos munkások, mind földdel ölelkező, földben vájó inas barna emberek, akiket szabad mezőkön leégetett a nap, friss szántókon megvert az eső, megcibált a szél, kijátszott a föld, sanyargatott az élet, de akik álltak napot, szelet, esőt és életet, dolgoztak, izzadtak és épúgy szerették ezt a csalfa földet, mint ez a nyakas, kemény ember itt közülük.

Bor került, savanyú, karcos, kocsmai, de mégis bor, az élet megszépítője s hitető meleg szavakat virágzott a beszélő szájakra.

A bátyja jött meg, sovány, magas, élesarcú paraszt. Kezet fogtak.

— Hát Jóska — mondta neki szelíden — idesékre gondod legyen ám!

Egymás szemébe néztek s gyerekkoruk óta nem voltak ilyen közel egymáshoz.

Aztán féltizenegy lett. Kocsi jött a ládáért s felkészülődtek.

Kint felhők alatt bujkált a hold, az ég tengerré mélyült, melyen lassú, békés tutajokként úsztak az éjtszakai felhők. A föld széles tempókkal úszott az ég felé s az ősz éjjeli mókáit játszotta. Hűs volt a levegő s a távoli hegyek kéjesen álltak a holdfényben.

Mentek. Lassan, szótlanul, önmaguk mélyebb ösvényein tévelyegve. Senkisem szólt egy szót sem. Az öregasszony lassan tudott lépést tartani velük s a menyecske vezette. Elől mentek. Az öreg meg a két fia hátul, súlyosakat lépve s megcsüggesztve a fejüket. Olyanok voltak, mintha a kálváriára mennének. Fájt bennük az érzés, de nem tudták kimondani.

Igy értek a temetőhöz.

Dombon volt a sírkert, nagy kereszt magasodott a középen s a kereszt mellett négy tája felé a világnak négy szomorúfűz. Nyolc sírja volt itt a Gál Szabó-familiának szétszórva. Mikor hol került hely a soros halottnak.

A partnál megálltak.

— Befordujjunk, idesapám — mondta csöndesen a gyerek. Egy kicsint tekincsünk be ide is.

Az öreg megértette, hogy a halottaktól is el akar búcsúzkodni. Bementek ketten. A többiek kint vártak megcsüggedt fejjel.

Megálltak az öreg Gál Szabó sírjánál s megsüppedtek.

Szép csöndes idő volt, ág se mozdult, csak hulló levelek pendültek egyet-egyet a földön vagy egérmotozás hallatszott a pusztuló fű közül.

Gál Szabó György mély meghatódással állt az öregapja sírja előtt. Lám, milyen szép békén megfekszik az öreg itt a föld alatt. Mint ahogy élt. A halál se jelentett neki változást. Mert mit csinált életébe ez az ember? Ahogy a gyermekpendelyből kinőtt, kezébe nyomták a földdel birkózó szerszámokat s csak vágta a kapát a földbe.

— Hát érdemes ezért? — kérdezte magában. Hogy az ember a végén szép békén kijöhessen ide új sírnak a sírok közé? Öreg katonának s a halottak glédájában szalutálni a szomorú magyar Istennek: Uram, megtértem, nem lázadtam, kiviseltem a sorsomat békével. Nincs hiba, a viskómban hagytam embert magam helyett, aki helyt áll s aki megint csak hagy maga helyett embert, hogy ki ne fogyjon a céltalan paraszt örök sora.

— Ezért érdemes?

Megszorult mellében a vér.

— Megdógozom — nyögte, tíz erővel megdógozom, de ide ijennek nem gyüvök. Mégegy sír gyön ide, ijen fafejfás kis sír, az apámé. Az enyim má nem. Meg a Veroné. Az ott lesz a nagy köröszt alatt, vassal körülkerítve, téglázva, szép széles márvánnyal fejtül, arany bötükkel rajta: Itt nyugszik Gál Szabó György, gazda. Kinn meg itt a határba száz hód termőfőd, az enyim meg az ivadékaimé.

— Imádkozik — motyogta az öreg.

S tele futott könnyel a szeme.

— Mi Urunk, Krisztus, segéd meg ezt a gyereket.

Még sokáig járt hangtalanul a szája. S ahogy elléptek a sírtól, a gyerek kihuzódott, nagy és kemény volt, mint az acél.

Mentek.

A telefonpóznák búgtak mellettük a hűvösödő éjtszakában.

Messziről idehallott már a vonat búgása, mint egy távoli világ üzenete.

Csak ballagtak. A gyereknek már békés, egyszerű gondolatai voltak. A bátyjához fordult.

— Ha akarsz — mondta — a Gerencsér-tájiakkal cseréhecc rozsot búzáér. Mer hogy ott víz alatt vót majnem áprilisig a rozs, ahelett is búzát kaptok.

Lassan kiértek az állomásra. A pénztárablakhoz állt, megváltotta a jegyét s könnyedén beszólt a pénztárnoknak.

— No, hivatalnok úr, Isten álgya. Én má megyek.

Szokott télen át itt a vasuton dolgozgatni napszámban; ismerték. A pénztárnok kinyujtotta kezét az ablakon s kezet fogtak.

— Hát szerencsével járjon.

— Rajta leszek — felelte s kimentek.

Ott vártak többen falubeliek a vonatra, mind körülvették.

— Hát mégis csak mész, Gyuri? — kérdezték. Csak elindulsz?

— El — felelte. — El én.

Bedöcögött a vicinális, ez vitte őket a városig. Ott aztán fölszállanak az igazira, a nagyra.

Ez megmarkolta a szívét egy kicsit. Magához szorította az öregeket s ekkor már kicsordult a könnye. Mert érezte, sohasem látja őket többé viszont s most jól meg kell nézni őket. A bátyjával összeölelkeztek s a körülötte állóknak nem jutott már más, csak a keze.

— No a viszontlátásra — tíz év mulva. Addigra legyen bajcod, Manyus — fordult oda az egyik fiatal legénykéhez, mer nem szerzek feleséget.

Beszálltak. Elrakták a csomagokat s kihajoltak az ablakon.

Az anyja meg az apja mögött már a bátyja állt. Azt érezte, rendbe tette már. Az öregasszony még szipogott, az apja még erősen összekapta a száját, de már látta mögöttük sietni a mindennapokat, melyek majd elbékítik a fölzavart lelkek fájdalmát.

A kint álló embercsoport is Gál Szabó Györgyöt nézte. S egyszerre átfutotta őket a melegség s megérezték, hogy ez az ember nem egészen olyan, mint ők. Ez több náluknál. Ez az ember a nagy madár köztük, a sas, amely immár nekiszáll gőgösen a napnak. Ez a mindannyiuk álmodott ereje, amely ime hódítani megy.

A csúfolódás letört a szájukról, pedig szerettek csúfolódni. Hirtelen nagyon szerették ezt az embert s nagyon aggódtak érte.

Elindult a vonat s lassan elrántotta előlük a két emberarcot.

Azok integettek.

Még látták egy darabig a sínek között feketéllő embereket, még megismerték őket, de egyre kisebbek és kisebbek lettek, míg kanyarodó jött s végkép eltüntek a szemük elől. Csak a falu tornya kísérte még sokáig őket.

Az öregek meg baktattak haza. Cammogva s lassú fejjárással bólogattak. A hosszú utcán mentek be a faluba s a nagykútnál, a bíró háza előtt csak megállt az öreg. Szép oszlopos, tornácos ház volt, rózsafákkal előtte, hátul udvar terpeszkedett s az udvar szélén a pajta. Az öreg bebámult s hosszan mustrálgatta. A házat, az udvart, aztán a pajtát különösen. Fölmérte szemmel, hogy mekkora lehet, aztán megráncolta a homlokát s meggondolkodott súlyosan.

— Mit néz kend a bíró házán? — csodálkozott az anyóka.

Az ember mozdult s köszörült a torkán egyet.

— Ezt az udvart — mondta — meg ezt a pajtát különösen majd meg köll nagyobbítani a gyereknek, ha meggyön. Mer száz hódhoz, úgy nézem, kevés leszen.

És összenéztek, megbékélten, boldogan. *Dallos Sándor.*

MASIROZNAK AZ EMLÉK-LÉGIÓK.

Masiroznak az emlék-légiók,
porzik utánuk a Mult országútja,
de lassan, lassan, feledést szitálva
leszáll a felleg tűnő lábnyomukra . . .

Masiroznak az emlék-légiók,
masiroznak a titkos végtelenbe,
sirja felé az Idő sok fiának,
hol Perc, Óra, Nap, Év van eltemetve . . .

Kikönyökölve a Ma ablakába,
nézem, nézem a menet tarka képét,
sok arcot immár alig ismerek,
idegenül csak bámulom a léptét.

Némelyik arc meg rögtön ismerős!
Kacagó szeme, dalos, könnyű kedve,
íme, most ez is, az is itt halad
a tovatűnő emlékregimentbe!

Én is ott vagyok. Kis pufók gyerek,
hátamon táska, örömmel tetézve,
szemem csillogó, tiszta, nagy kerek tó,
az egész világ könnyen beleférne!

Hátrább is jövök . . . bajszom pederem,
büszkén forgatva ezüstfejű pálcám,
a jövőt kémli merész két szemem,
mit nyujt felém majd nehéz aranytálcán?

És ott vonulok sok-sok más alakba,
én Istenem, még hány lehet ott hátrább?
hány néz ki még a jövő porkódéból,
hogy láthassam a mult felé futását?

És mikor állok magam is közéjük,
legutolsónak mikor állok sorba?
s vígan megyek-é, virágos kalappal,
vagy bús-kopottan, verten vánszorogva?

És lesz-é, lesz-é, ki utánam nézzen,
a távolba is, könnyes, hű szemekkel,
vagy talán én is örök feledésbe
masirozok majd az emlék-sereggel? . . .

Agyagfalvi Hegyi István.

TÖRETLEN ÖREGÚR.

I.

Az öregúr, hetvenesztendős, egyenes tartású, még szőkebajszú öregúr a takarékból jött ki. Kétszáz pengőcskét megint bedugott. «Igy szaporodik a vagyon!» mosolyogta és örömmel tiporta a havat. «Házat veszek! Házat veszek!»

Ez a gondolat felmelegítette. A ház már megint itt van, még nem egészen a markában, de már jön, mosolyog. Szép, helyes kis alápincézett ház lesz, kis kerttel, mondjuk háromszáznégyszögöles. A környéken persze, hogy is gondolhatna szegény ember Budapestre. De azért ház lesz, komoly, okos ház, Vinnay Mihályé, ki csak kezelőségig harcolta fel magát az emberi rangok hegyoldalain, mert szíve egészen, osztatlan mindig a házé maradt.

Ó, már régóta élt ez a Ház a Vinnay-családban. A Duna mellől, egy kisvárosból jött fel Pestre még hetvennyolcban, mikor Vinnay Mihály is felszármazott ide eljövendő budapesti magyarok ősének. Bizony hetvennyolc óta ez volt a cél, a Ház.

Már-már együtt volt az egész házravaló. Kilencszáztizennégyet írtak akkor, komoly ezresekben ott állt a vagyon a takarékban; egy kis juss innen, egy kis juss amonnan, kevés bizony meginduló magnak valamikor, de felgyűlemlett mégis s azért a gyerekek is felnőttek.

Koronácskák nőttek koronácskákhoz. Vinnay Mihályné piaci ügyeskedéseiből, kávévacsorákból, szárazkenyérből, miegymásból, csak úgy, szegényemberesen. A Ház glóriában ott csábított az életük végén: milyen jó lesz nyugdíjban, csendesen ülni előtte, hallgatni az esti harangszót és ránézni büszkén:

— Ez a mienk! A *mienk*, öregem!

— Megfoghatjuk... megsímogathatjuk... baromfit tarthatunk... disznót...

Sok-sok ilyen életkorona élt kivágyakozó szívű magyarok körül ebben a Budapestben; a kisváros, meg édestestvéröccse, a falu, megőrizte elszakadt gyermekeit. Kis mécsest tartogatott bennük, hazalobogót: házat szerezz, ez az első és legfőbb parancs, földet is hozzá, bármilyen kicsit, hogy abban túrhass, mert az ásott-túrt föld az ember lelkének része. Csak akkor vagy igazán otthon, ha házad-kerted van, szegény Pestre-szakadt!

És akkor, kilencszáztizennégyben, azon a nyáron megindult valahova messze, szögesdrótokba, betonfalakba, srapnellekbe, baka-

ruhákba, aztán telhetetlen és örökké bosszulatlanul maradó szívkihasogatók zsebeibe is a falatonként összehordott házraval ó.

A Ház elfutott. Szaladt, szaladt, gondos és óvó, építő kezek melegéből. Könnyek és sóhajtások hasztalan szálltak utána.

Esti harangszó, csendes és meghitt kiülés, megsímogatott kőbe rakott két derék élet . . .

Istenem . . .

II.

Az öregúr, hetvenesztendős édes öregúr, visszamosolygott a takarékra és szívéhez szorította betétikönyvét ott a kabát zsebében.

— Megmutatom az öregnek ! Összebújunk, megnézzük . . . Hehehe, mit szólsz, öreg, gyűlnek a milliók . . .

Mert milliókban beszélt tovább is Vinnay Mihály, töretlen öregúr, hiába jött el a pengő, millió, igenis millió, millió mindhalálig. Ezt már nem adjuk oda.

— Kétszáz pengő megint, öreg ! — súgta a tervezgetés.

— Mennyi az millióba? — fog csodálkozni az öregecske. — Nekem milliót mondj mindig !

Vinnay Mihály odahajol majd Vinnay Mihályné füléhez : ?

— Két és fél millió, hehe !

Az öregecske összecsapja majd kezét, azt a sokat dolgozottat :

— Jézusom, te öreg ! Majdnem három ! Kit ütöttél agyon?

Az öregúr felemeli erre mutatóujját, integet vele :

— Házunk lesz ! Nemsokára házunk lesz, öreg !

Vele bólogat az öregecske :

— Házunk ! Visszajön a vagyon !

Aztán majd egy kicsit sírnak, megfogják egymás kezét és belegondolnak a világ fergetegeibe.

— Igaz, hogy a gyerekek már nagyok . . .

— Igaz, hogy megélnek a maguk emberségéből . . .

— Meg. Derék gyerekek.

— Mink meg öregek vagyunk.

— Megértük bizony a hetvenediket is . . .

— Házunk azért még lesz ! Nem szabad meghalnunk, mielőtt bele nem megyünk !

Igy tervezget az öregúr, így szokott ez lenni minden hónapban, ilyenkor, elseje után. Mondja is az öregúr fia, aki nincs nyugdíjas, biztos állásban, csak úgy él a viharban-küzdésben menedék nélkül, mindig az első harci vonalban :

— Ne féltsenek engem, kedves kis szüleim ! Akinek hetvenesztendős édesapja még vagyont gyüjt és dolgozni tud, annak elnyűhetetlen az életgyökere !

Mi tagadás benne, jól esik hallani az ilyesmit. Más hetvenesztendősek bizony . . .

Erre legyint egyet az öregúr:

— Csak annyit érnek, mint némelyik mai fiatal!

III.

Szikra Magdus jön most szembe az öregúrral.

Szikra Magdus huszonnégy-huszonötéves hölgy. Kedveli Vinnay Mihály bácsit, csak olykor haragszik rá, mert Vinnay bácsi mindig mérsékelt, mindig ellensúlyozott, mindig azt válaszolja a hogyvanra, jól, Magduska, kitűnően. Ilyen a fia is, az folyton azzal az utálatos megelégedéssel jön...

Magduson ragyogó fehér szvetter van.

— Korcsolyázni megy? — kérdezi az öregúr.

— Ah, dehogy! — feleli némi ajkbiggyesztéssel Magdus. — Tenniszezni megyek.

Vinnay bácsi kicsit csodálkozón néz a leányra:

— Ilyenkor? Ugyan hol tenniszezhet, Magduska?

Fölényesen mosolyog a leány:

— Fedett tenniszpálya is van Budapesten. Nem tetszett hallani még?

— Nem — csóválja fejét az öregúr. Aztán megkérdezi. — Levizsgázott-e, Magduska?

Ehhez tudni kell, hogy Magda jelesen érettségizett. Nyolc félévet szabályosan lehallgatott az egyetemen. Szépen kollokvált mindig, az alapvizsgája is sikerült. A szakvizsga előtt azonban abbahagyott mindent.

Ingerültté válik a leány:

— Mondtam már, hogy a bátyám kölcsönkérte a vizsgapénzt és elmulatta.

— Ejnye, ejnye! — botránkozik meg az öregúr. Majd hirtelen felveti a fejét. — Van annak úgy-e, vagy három esztendeje már?

— Pont három. Mindegy!

— Hogyan volna mindegy, Magduska? A vizsgálatok arra valók, hogy letegye őket az ember.

Magda arcán fintorok játszanak. Orrát egy picit felhúzza, ilyenkor nagyon bájos. Mit csináljon ezzel az öregúrral, aki azt hiszi, hogy áll a világ?! Szelídre fegyelmezi magát.

— Lehet, hogy úgy volt valamikor. Ma azonban más a helyzet. Nem tudom miért, de ma minden ismerősöm, fiú-leány, mind-mind, félbehagyja a tanulást.

— Nagy hiba!

— Tudja Isten! Talán azt látják, hogy nem érdemes... Én nem tudom. Az utánunk következő leánynemzedék legtöbbje még a gimnáziumból is kimaradt.

— Ennek azonban nem szabadna így lenni, Magduska!

— Minden máskép van, mint szabadna — rángatja vállát a leány. — Hol tetszett járni, Vinnay bácsi?

Az öregúr nézdegéli csak a csinos lányt. Kár érte, kár . . . Számolgat magában. Hirtelen ezt kérdi felelet helyett :

— Sokba kerülne az a vizsga?

— Sokba hát. Apa pedig nem ad mégegyszer. Azt mondja, keressem meg. Csak azt nem mondja meg az öreg zsugori, hogy hol.

Vinnay bácsi magában azt véli, hogy a fedett tenniszpályán semmiesetre sem. Hangosan azonban így szól :

— Mégis, mennyibe?

— Legalább kétszáz pengőbe !

— Elég szép összeg. Állásban nem tudná összekeresni?

Magdus féloldalról végigméri az öregurat :

— Csak nem képzeli, Vinnay bácsi, hogy rongyos egy-két millióért állásba megyek?

Az öregúr megszorítja balkönyökével a takarékkönyvet.

Ott van, igen, a zsebben.

Magdus köszön :

— Várnak a partnereim, sietek.

IV.

Az öregúr kénytelen levenni a kalapját. Megtörli verejtékes fejét.

— Mi volt ez? — kérdezi elámultan.

Sietve megindul. A hó furcsákat beszél talpa akatt. Furcsa család ez a Szikra-család. Nyolc testvér. A legöregebb fiú tüdővészben halódik, mert feláldozta magát a többi gyerekért. A többi él, félbenmaradva, igényesen, bizonytalanul. Az apa házat épít és újranősül.

— Fedett tenniszpálya? — hördül fel az öregúr mérhetetlen haraggal. — Fedett tenniszpálya ! . . . És ennek akartam . . .

Jobbkeze bebotorkál a zsebbe. Ujja végigszalad a könyv élén, megvan, hohó, megvan !

Megáll, felkacag :

— Még mit nem?

Szalad. Nem fél az eleséstől, noha síkos az út és jól tudja, hogy öreg csontnak nem tanácsos megkockáztatni az elesést.

Felujjong néhányszor.

V.

Az öregecske már várja erősen. Integet az ablakból vidáman. Megy ajtót nyitni.

Az öregúr belép. Melege van nagyon, de az öregecske nem engedi meg, hogy levegye a kabátját :

— Meghűlsz, öreg, ne hencegj ! Aztán majd ápolhatlak !

Az öregúr kuncog. A könyvet mutatja.

— Mennyi? — kérdi az öregecske — hanem millióba mondd mindjárt!

— Két és fél millió!

Büszkén száll Vinnay Mihály szava, mintha a világ hetvenesztendősei előtt kérkedne, no, fiaim?!

— Jézus-Mária, te öreg! — mondja hagyomány szerint az öregecske.

Tudja jól, hogy ilyenkor csodálkozni kell. Megbámulni az öreget. Ez az erő, ez a fiatalság, hetvenesztendővel gyüjteni még, amikor más már koldul...

Az öregúr felemeli mutatóujját, integet vele. Hanem mást mond ám, mint amit ilyenkor szokott:

— Majdnem megcsaltalak, öreg!

Az öregecske elbámul. Nem értette jól, ez az igazság, no.

— Mit mondol?

— Majdnem megcsaltalak, öreg!

Kerekre szaladt az öregecske arca. Még kerekebbre, mint amilyen:

— Kivel?

— Egy fehér szvetteres szép fiatal leánnyal, úgy ám! — henceg az öregúr. — Az Isten őrzött, hogy nem adtam neki a kétszáz pengőt...

— Eredj, te bolond! — kacag teleszívvel az öregecske.

Jókat nevet még pár perccel ezután is. Cseppet elkomolyodik:

— Érdemes is ezekkel a mai fiatalokkal!

Vinnay Mihály megfogja öreg párja kezét és beletekint a világ még eljövendő zürzavaraiba.

— Tudnak is ezek újrakezdeni, megint belefogni — mondja igen-igen halkan.

Hangja azonban egyre erősebb és erősebbre válik pillanatok multán:

— Házunk lesz! Nemsokára házunk lesz, öreg!

Édes, vidám hangon, szinte dallozva mondja az öregecske:

— Nem szabad meghalnunk, míg bele nem megyünk!

— Fedett tenniszpálya! — csóválja fejét Vinnay Mihály és végigsimítja tenyerét a takarékkönyvön.

— Az. Fehér szvetter! — hagyja helyben Vinnay Mihályné.

Vagy nem mondja senki, csak úgy hallja az öregúr?

Kilián Zoltán.

DÉL.

Elmult a nyár? Én nem hiszem.
Virágfürtöket hajt szivem.

Ha délszakon nincs soha tél,
Mért ne lenne szivembe Dél?

Se árnyékok, se fellegek,
Én maradok. Én nem megyek.

Álmaimmal játszik a szél,
A szivem is pálmalevél.

Falu Tamás.

VASS MIKLÓS TANÁR ÚR!

Mostanában kínos éjtszakáim vannak.
Diákként ülök a régi iskolában,
Kassa városában.
S úgy dobog a szívem, úgy remeg a lábam.

A régi katedrán új tanárok ülnek,
hosszú szamárfüllel, hasított patákkal,
egyre vizsgáztatnak,
soha se engednek a maturán által.

Röntgennel kutatnak szívemben, agyamban,
új mappát rajzolnak, jussokat perelnek.
Vass Miklós tanár úr!
Nem úgy tanultuk a földrajzt, történelmet!

Más hőst, más árulót. Agyagból mintázva,
négy szép folyójával itt van még a térkép,
hegykoszorújával,
úgy, ahogy az Isten kezei kimérték.

De a Térkép négy nagy részre repedezik.
Az egyik darabon, talán Budapesten
ottmaradt a szívem,
s a másik darabon külön él a testem.

Ma veled álmodtam, Vass Miklós tanár úr!
Épen vizsgáztattak, veséztek, kínoztak,
amikor beléptél,
a piros virágot a kezedben hoztad.

(A virágot, amit névnapodra vettünk.
Én voltam a szónok. Könnyeztünk. Könnyeztél.
Azt mondtad: míg érző,
lelkes ifjúság van, nem lesz baj, nem lesz tél.)

Tudom, hogy halott vagy. Halott a virágod,
mint az ifjú évek, mint a régi tettek.
Fehér reverendád
fénylett míg virágod a Térképre tetted.

Kinyitottad sátras fekete esernyőd,
úgy bújtunk alája, kebleden zokogtam,
köröttünk hangosan
új osztály, új tanár röhögött bomlottan.

Halott, jó tanárom! Mit jelent az álom?
— Amíg mi zokogtunk az esernyő alatt:
forró könnyeinktől feléledt a Virág,
szagos volt s a repedt Térkép összeragadt.

Mécs László.

NÉPIESSÉG ÉS NÉPISÉG.

AZOKBAN az esztétikai csatározásokban, melyekkel az 1908-beli Nyugat költői vívták ki a maguk életjogát, nem egy mérges nyíl repült a népiesség ellen. Konok bástyának tűnt fel a népiesség, merev követelésnek, mely mögül a legbiztosabban lehetett leteríteni az új magyar írók lelkes hadsorát. Ezek az írók a városok kőbölcsőiben s a külföldi irodalom tején nevelkedtek s igaztalanságnak tűnhetett fel, hogy a «vadvirágos mezők illatát» keresték rajtuk, akik csak a maguk élete illatával akartak bódítani. Tanulságos az a védelem, melyben Ignotus, ezeknek az előharcoknak a vezérkari főnöke, a fiatal írókat egy Mikszáthtal szemben részesítette. Szerinte a magyar társadalom megváltozott, új társadalmi osztályok alakultak, új mondanivaló, új irodalmi kifejezésre váró magyar tartalom keletkezett s ennek époly joga van a maga nyelvén szólalni meg, mint volt a népiesség korának.

Azóta közel húsz esztendő telt el s mondhatjuk, hogy a népiesség, mint irodalmi irány, végleg likvidált s egyetlen új író ellen sem lehetne érv, hogy nem érzem rajta a falut. Azzal azonban, hogy a népiesség maradványait eltakarítottuk egy új nemzedék útjából, korántsem tárgyaltuk le azt a nagyobb kérdést, milyen viszonyban van a magyar irodalom a magyar néppel, milyen kilátása van egy olyan irodalomnak, mely a magyar népet elrúgva maga alól, csakugyan más osztályokra akar támaszkodni. Sőt úgy érzem, a legújabb irodalom olyan irányt vesz, hogy ennek a régi pörnek az újrafölvétele országos érdek s ha egy új tárgyalás nem igazolhatja is a népiesség húszév előtti védőinek dialektikáját, talán most sikerül megpillantanunk azt a mélyebb igazságot, amelyet a Nyugat esztétikusaival szemben érdemes lett volna megvédeni s ma szászszorosan érdemes hangoztatni.

Az író nem alfa és omega. Sőt, mondhatnám, csak omega ő, utolsó betűje egy ábécének, melyet mégis ő zár le s avat minden más ábécétől különbözővé. A költő maga készíti el az ételt, de az ízeket és az anyagokat az ételhez a századok mitikus mélye, a közönség sorsa, a költészetté kívánkozó életformák, a nyelv ritmikus lehetőségei, a beszéd természete, a szólások fordulatai, a megelőző irodalomban lefixált tradiciók küldik. A költő nem a környezet produktuma, de a talajból él. Valami ős Istentől jött és Istenhez térő villan meg benne, de csak valami nagyon földiben villanhat meg. Olyan ő, mint a szobrász: ura a szobor anyagának, de az anyag is ura neki. S ezt az anyagot nem ő teremtette, hanem az örök hegyek, a maguk titokzatos törvényük szerint. A szobrászt köti a különb, a lelket nemesebben visszhangzó anyag. S ha homokkő és márvány van a városa határában, nem a homokkőbe örökíti halhatatlan küldetését. Ahogy a fa gyökérzetét is kötelezi a sódúsabb talajréteg, a tenyészkúpok finom kémiai csápjait arra bocsátja, ahonnét dúsabb ízeket kap, úgy keresi az igazi költészet a világ költészetté kívánkozó ásványait. A költészet sokízű, eredeti, gazdag, színes, erős, életet sugalló akar lenni s az életnek abba a rétegébe fog szállni, ahol az élet már összeállította számára ezeket a színeket,

kiverejtékezte ezeket a zamatokat, ahol nem kell mindent elölről kezdenie, ahol csak az összeállítás és kiválogatás gyönyörű munkája várja. Mert az idő kevés s a költő nem ér rá maga csinálni meg az ásványt, amelyet gyümölccsé kell szervesítenie. Ha tudományoskodni akarunk, mondhatjuk, hogy vannak prepoétikus energiák, társadalmi közösségek földolgozta erők, amelyek már majdnem költészet, csak a megváltó pillanatot, a költő szikráját várják, hogy igazi költészetté lobbanjanak. Homeros, Dante, Shakespeare, Goethe, Petőfi nagysága ép az, hogy ezekre a néperőrezervoárokra rátaláltak s egy varázsszavukkal megváltották őket tudatalattiságukból.

Szerencsés körülmények közt minden társadalmi réteg termelhet ilyen költészetté kívánkozó, a költészet küszöbére kitolakodó ízeket. Így termeli ki a francia arisztokrácia Racine-, a skandináv polgárság Ibsen-anyagát. A régi magyar középosztálynak is lehettek ilyen költészetbe kívánkozó ízei, de bizonyos, hogy ezek már akkor is egészen elenyészők lehettek azokhoz az erősebb és tömörebb ízekhez képest, amelyet a magyar nép őrzött. Különben mért hajolt volna ép a táblabíróvilág középosztálya a nép felé, hogy onnét gazdagodjon pozsgás színességre. Ami pedig a jelent illeti, tagadhatatlan, hogy az egész magyar társadalomnak egyetlen rétege van, ahol a magyar poézis számbavehető érceket találhat: a föld népe. Aki egyszer kezébe vette a tájszótárt, aki csak egy hónapot is töltött, mint gyerek a színes üveggolyók előtt, a nép kincsei közt, a lelkeknek szólásokba, ritmusokba, váratlan asszociációkba bodrozódó meleg fuvalma alatt, érezte a külön alkatnak azt az ős eredetiségét s elképzelte, mily kis marék gyöngyöt gyüjthetne össze a magyar főúri- vagy középosztály öntudatlan irodalmi drágaköveiből, melyeket a magyar parasztból úgy sajtoltak ki munkásszázadok, mintha a homlokáról lecsurgó veriték vált volna forró gyönggyé: az elhiszi, hogy a magyar költészet sohasem lehet más, mint népi.

S vallom, hogy legnagyobb képviselőiben mindig népi volt. Gyönyörű nézni, hogy a külföldtől inspirálva, elindulva, mint deák, gall klasszicizmus vagy német szentimentál érzés, mily hamar akad rá a magyar irodalom a népi érre. Csokonai, aki egész Európát akarta utánozni, az európai ízeknek ebben a népi átötvényzésében különbözik egész Európától. Berzsenyi ereje a magyar népszavak fölpattant butkából ömlik ki. Katona lobogó fajiságában a leggőgösebb elem, amit a nép lobbantott bele. Szándékosan idézem a legkevésbbé jellemző neveket. S aki a népiesség ellen intézett rohamnak a lobogója volt, maga Ady Endre, nem igazi Paraszt Apolló-e, földtüzeket görög lobogásra oktató. Nem a nép tagoló heve dobban át az ő szétrepedt jambusain. A legerősebb paraszterők megváltója ő, aki úgy ismerte a nép nyelvét, mint kevesen s még a nyugati bágyadt szimbolizmust is életre villanyozta magyar mezőn szedett parasztos képeivel. A legdekadensebbnek látszó, de igazi költő magyarról mindig kimutathatod, hogy a néptől kapta azt a vitális tényezőt, amely a nemköltőktől megkülönbözteti.

A magyar irodalom népi volt és népi lesz s a népiesség ellen mégis jogosan hadakoztak, akik nevetségessé tették. Mert mi a népiesség? Egyike azoknak az irodalmi tömegszuggeszcióknak, melyek egyetlen író gesztusát sokszorozzák szét irodalmi iránnyá. A népiesség Petőfi költői életformája. Petőfi nemcsak a nép erőit használta föl, de mint országátjáró királyfi, a nép gunyájába bújt, a néphez akart szólni s úgy szólt hozzá, ahogy egy nagyon fölötte álló, de belőle kinőtt rokon szólhat a néphez, aki megtalálja a módját, hogy urabácsiék nyelvén is kimondja a maga bonyolult igazságát. Csodálatos lírai gesztus a

Petőfié. Az ember a maga korának kritikája s más irodalmak nagy lírikusainak olvasása közben veszi észre, hogy milyen minden költőt agyonnyomón, milyen mindenen átkacagón csodálatos. Az lepne meg, ha nem szuggerálta volna a korát. Bámulatos, hogy az ő példája milyen nagy lökés volt a szunnyadó magyar zseninek. Aki az Elveszett alkotmányon végigrágta magát s utána a Toldi tiszta levegőjébe ocsudott, megérti, hogy a Petőfi egyéni életformájából irodalmi iskola lett, a csodának kijáró áhítatból dogmatika. Csakhogy ami a Petőfi ruhája volt, nem lehet mindenki ruhája. Már Aranyban is föltűnik a hivatalos irodalmat jelentő népies tablók : a Toldik és Buda halála mögött a Bolond Istók, a kései balladák, a műfordítások Aranya, megannyi rejtett egyéniség, akik talán sokkal intenzívebben szólalnak meg, ha nem oly eleven költőjükben a halott barát, hogy, mint Arany mondja, olykor az ő szavai tolulnak az élő tolla alá. S ha már az irodalom ily nagy primér tehetségén is észrevehető a népiesség fékhatása, mennyivel inkább azokon, akiknek a világa a Petőfiétől nem is annyira külsőségekben, mint heroizmusban oly távol esett. Ezeknek a népiesség öröklött jelmez volt, a kaputos ember szájából kirivó beszédmodor.

Ez ellen a népies költészet ellen, amely valóban népies volt, népies oly értelemben, ahogy a városra föladott szolgáló városias lesz, tehát városi modort ölt a paraszt húsra : ez ellen jogos volt a hadakozás. Mert amennyire meglehet, hogy egyesek ebben is nagyszerűt csináltak, annyira igaz, hogy irodalmi iránynak nagyon is nagy megszorítás, nagyon is goromba nemzeti öncsonkítás volt. De a népiség : a magyar költészetnek és a magyar népnek ős egymásrautaltsága : természeti igazság. Nagy magyar költő csak az lehet, aki a magyar eredetiség medencéjéből meríti meg a maga eredetisége korsaját. Rá vagyunk utalva a népre, mint malom a búzára, mint gőzre a gép.

Németh László.

RABTŰZ.

Regény.

A LEÁNY felemelkedett. Keresztes is felállott, az arcuk csaknem összeért. Keresztes meg akarta ragadni, hogy magához rántsa, hogy felgyujtsa a fojtott lánggal égő pillanatot, a leány azonban megelőzte és megszólalt.

— Nézze György, — mondotta látszólag nyugodt hangon, — ne folytassuk, mert a végén még nevetséges pörpatvarrá sekélyesítjük az egészet. Bocsásson meg, ha megbántottam. Kijelentem, hogy nem haragszom. Belátom, hogy jobb, ha türelmesen várok még egy ideig.

A szája megrándult, a szeme megcsillant. Keresztes rögtön megértette, mire céloz. Megdöbbent. Ime ez hát a leánynak az igazi arca. Eddig csak komédiázott vele.

Neki volt igaza, minden asszony egyforma. Valamennyi ragadozó. Az Margit is s most csak azért engedi futni, hogy később, alkalmasabb pillanatban annál biztosabban rávethesse magát. Hirtelen undor fogta el és megragadta a leány kezét.

— Mire célzott az előbbi kijelentésével? Mit értett az alatt, hogy maga még várhat?

Margit teljesen visszanyerte nyugodtságát és tiszta, csengő hangon mondta :

— Azt, hogy nekem nem sietős. Még nem akarok a felesége lenni.

Keresztes ökölbe szorította a kezét és felkacagott.

A barlanglakó ős tehát, aki a farakás lobogó tüzénél egyedül maradva asszonyával, hirtelen félelmében és ösztöne sugallatával először fogta fel a hívó és egyben parancsoló asszonyi tekintet értelmét, homályos remegésével ugyanazt a végzetszerűséget érezte meg, amit az unokák és az ükök, akik előtt nem volt titok többé, hogy sorsuk kérlelhetetlenül az asszonyi ölelésben teljesedik be. Ime, megfogták őt is. Hiába próbálna meg bármit, hogy szabaduljon, annál jobban beleveszne a hálóba, a törvény rajta is be fog teljesedni. Margit akarja, s mert akarja, nem is fogja soha kiengedni a karmai közül.

Tűz lobbant fel egyszerre benne.

— Mondja, — fogta meg a leány vállát, — miért sértődött akkor meg, ha ennyire bízott az erejében? Miért sírt és miért akarta elhitetni velem, hogy szenved?

A leány szájaszögletében furcsa mosoly reszketett :

— Azért, mert így érdekesebb volt és mert nem hittem az őszinte-

ségében. Ha véletlenül megsajnált volna és ez a szánalom rokonszenvet ébresztett volna irántam a szívében, kinevettem volna. Miután azonban láttam, hogy nem tart veszedelmesnek és úgyszólván semmibe sem vesz, nem tudtam leküzdeni magamban a vágyat, hogy szembe ne szálljak magával. Be kellett bizonyítanom — hogy én vagyok az erősebb. Abban a pillanatban, amikor elhatároztam magam a küzdelemre, már a győzelem öröme ott repesett a szívemben. Éreztem, most már minden tőlem függ. Ezért mondtam az imént, hogy nekem mindegy, mikor leszek a felesége.

Az öregek jöttek haza, a beszélgetés abbamaradt. Keresztes kevés ideig még maradt, azután köszönt és elindult, hogy felnézzen a szerkesztőségbe. De útközben meggondolta magát és hazament.

Mihalovics — Franciszkiné — a báróné — Margit — elevenedtek meg lelkében a legutóbbi napok eseményei és hirtelen minden átmenet nélkül fáradtságot és csömört érzett. De hiszen így nem lesz az utazásából semmi? Igy soha nem fog magával leszámolni?

Az ajtóhoz lépett és elfordította a kulcsot a zárban. Azután visszatért és hanyattfekve végig dőlt a hencseren. Lehúnyta szemét. Beszéljen hát a mult.

VI.

A gyerekkorával hamar végzett. Tizenegyéves korában adták gimnáziumba. Az anyja huga náluk lakott, az vette pártfogásába. Ebben az időben történt, hogy néha minden ok nélkül hirtelen heves vágyakozások lepték meg. Ilyenkor kiszökött a szobából és kiállott az udvaruknak támaszkodó magas töltés tetejére és órákon át elnézte a messzeséget. Érezte, hogy a távoli mezők hívják és nem egyszer úgy rémlett előtte, mintha valaki a nevén szólította volna és mintha ilyenkor láthatatlan karok nyúltak volna gyengéden a hóna alá. Szorongó zsibbadás fogta el, úgy tetszett, hogy a szíve alatt források fakadnak s rohanva vágtatnak az ismeretlen tengerek felé.

— Mit csinálsz itt? — lepte meg egy alkalommal a töltésen édesanyja.

Ő nem felelt, hirtelen könny gördült ki a szeméből és az anyja ölébe bújva kebléhez szorította a fejét és várta, hogy az megcsókolja és betakarja drága teste illatos melegével.

— Ó, te csacsi . . . — ölelte magához édesanyja és megcsókolta homlokát.

Később, egy este édesanyja is kiült vele a töltésre. Akkor hallotta tőle azt a búsongó éneket, amit később magányos óráin ő maga is annyiszor dalolt és amibe Margit kezdett bele a multkor. Anyja lábainál ült a földön és mialatt az a dalt dudolta, ő az arcát figyelte, szőke fürtjeit, amelyeket lágyan simogatott az alig mozgó esti szél, azután a szemét, amint édesanyja elnézett a jegenyék és szőllőskertek mögött reszkető

pásztortüzek felé. A vágy, amely szívében ébredezett és amelyet eddig ő nem értett meg, ott halványlott az édesanyja arcán is és szinte látta, hogy a messzeségben egy másik, egy megfoghatatlan és elérhetetlen világ hanyatlik lassan a semmiségbe.

— Hűvös van — hajolt le hozzá édesanyja, amikor egészen beesteledett körülöttük. — Gyere, menjünk be.

Az estétől való elszakadás annyira fájt, szívét olyan édes érzések hasogatták, hogy legjobban szerette volna, ha belesírhatott volna a csendbe, hogy könnyei körülfolyják a távoli mezőket.

Két vagy három év mulva, a tornabálon találkozott a — leánnyal. Táncra kérte és azon az estén nem is tudott többet elszakadni tőle. A gyermekleány homloka felett szomorúság felhőzött és ez az illattal teljes angyali bú, egy elvarázsolt tündéri táj halk és szenvedő mosolyával ragyogta be őket.

— Szeret? — kérdezte még azon a télen a jégen a leánytól, aki lehajtva fejét, prémes kis télikabátja kihajtókájába rebegte bele a vallomást :

— Szeretem . . .

Négy évig kergették az ábrándokat ennek a kölcsönös imádatnak az égi fényében, akkor egy szeptemberi napon a leány búcsúra nyujtotta a kezét :

— Isten vele ! . . . — mondotta és vértelen kis ajkai megremegtek.

Ő a leányra nézett és megértette, hogy nincs tovább, el kell válniok, mindennek vége. A dolgot nem tudta magának megmagyarázni, de a lelküket már régóta különös sivárság ülte és amikor együtt voltak, sem ő, sem a leány nem tudtak kéz-kézbe fogva elandalogni többé azon a végtelen mezőn, amelynek hallgatás volt a neve. Új vágyak és új érzések bontogatták bennük szárnyaikat, ami félszeggé, majd máskor minden ok nélkül ingerültté tette őket. Az álmok színe és íze erjedésnek indult a szívükben. Benne kifeslett és kalászba bomlott a szerelem és ez a lobogó érzés olyan magasságokba ragadta, ahová a leány nem tudta követni és egyre érthetetlenebbül állott az ő egyre növekvő és egyre szilajabbul kirobbanó rajongásai előtt. Őt csak érintette még az élet nagy titkainak a lehelete, félig halálra sebezve torpant tehát meg, amikor legelőször rádöbbent, hogy a leány természetes és egészséges ösztönével egészen másképen látja és másképen ítéli meg a dolgokat és az életet, mint amilyennek ő viharos ártatlanságában elképzelte.

— Isten vele, Editke . . . — rebegte ő is, amikor utoljára megszorította a leány kezét.

Az megbiccentette a fejét és elsietett.

Ő ott maradt, követve tekintetével a távozót és amikor a leány elfordult a fasorban és alakja elveszett az alkonyat szürkeségében, szívét egyszerre olyan kimondhatatlan fájdalom szorította össze, hogy lerogyott, két karjával beleölelt a földbe és gyermekszíve vigasztalhatatlan nagy zokogásával siratta meg a rombadőlt életét.

Néhány napig magábazárva hordta a gyászt, akkor nekiült és két napot és két éjet eggyétevő ihlettel, dübörgő drámai költeményben átadta tragikus összeomlását a halhatatlanságnak. A drámát még azon az estén felolvasta egy kis korcsmában Kurucznak és Simonnak. A várt hatás elmaradt ugyan, néhány akaratlanul, de szószerint idézett idegen verssor azonban, amely a Madách Ember tragédiájára emlékeztetett, megragadta a Simon figyelmét és később, amikor végig elemezte a drámát, az utolsó soroktól maga is megmámorosodott.

Borosan, gyűrött arccal és lázasan bujtak ki reggel a korcsmából.

— Hol voltál? — kérdezte tőle különös tompa hangon otthon az apja.

Ő el volt szánva mindenre.

— Hol voltál? — kérdezte még egyszer az öreg. — Hozzálépett és felemelte a kezét, hogy arcul üsse.

Egész teste görcsbe merevedett és lázadó dühvel rivalt apjára:

— Meg ne üssön! . . . — lépett hátra. — Mert . . .

Apja leeresztette a kezét.

Háborgó szívvel ment be a szobájába, hogy lefeküdjék.

— Gyalázat! — szorította össze a fogait, amikor lefeküdt. — Még ő meri kérdezni, hogy hol voltam.

Tőle, aki még . . . A felnőttekre, azután az apjára és az anyjára gondolt és úgy érezte, hogy jéghideg hüllők tekergőznek a testére. Borzalmasnak és elviselhetetlennek tünt előtte, hogy valaha ő is . . . És még is *ezek*, az apja meri feltételezni róla . . .

De hova menjen, merre meneküljön, hogy soha ne érhesse földi mocsok, hogy beleveszíthesse magát abba a fényességbe, ahol a hozzá hasonló lelkek élik a maguk tiszta életét. Mit csináljon, hogy újra olyan szilárdnak és megingathatatlannak érezze lába alatt a földet, mint akkor, amikor még beszélt a leánnyal és mit tegyen, hogy kitörölje még emlékéből is az utolsó napok eseményeit és szennyét.

Másnap megint találkozott Kuruczékkal.

— Na, megyünk? — kérdezte Kurucz, amikor kezet fogtak.

— Hova?

Simon nevetett.

— Hova? Micsoda buta kérdés.

— Ja . . . — szólt ő és mind a hárman megindultak.

Ezúttal ő ment elől és ő nyitott be a korcsmába. A belső szobába ültek le egy kis sarokasztalhoz és azonnal bort kértek.

— Szervusz!

— Szervusz!

— Szervusz! — koccintották össze poharaikat.

Ő képzeletben az apját látta maga előtt. Mohón és táguló orrcimpákkal ivott. Óra multán zajgott a vére és úgy érezte, hogy szárnyai nőttek és szédítő gyorsasággal repül a végtelenben.

Először az iskolát, azután az utcákat, végre az egész várost látta

a magasságból és emlékvilága ragyogva bontakozott ki a messzeségből. Négy éves koráig élete valamennyi képét és eseményét látta. Olyan tisztán és világosan, hogy egyetlen tekintettel elrendezte és egymás mellé illesztette őket.

Lelkes dühvel öntötték magukba a bort. Őt egyszerre csak szédület fogta el.

— Hát ez az . . . — mosolygott maga elé. — Ime a világ, ahova vágyakoztam.

Minden mennyeinek tünt fel körülötte és az emberek, a virágok, a fák, a folyók és a hegyek zengő tavaszba ölelkeztek össze.

Lassan egészen beleszoktak az éjtszakázásba. Mindgyakrabban részegedtek meg a saját eljövendő dicsőségük mámorától. Simon és Kurucz tömegével öntötték a verseket, ő zúgó drámai költeményekben ostromolta a világegyetemet. Lihegve, szomjasan és égő türelmetlenséggel verték magukat előre a halhatatlanság felé és ebben a vad sietésben egyre zordonabb ivásokat rendeztek.

Egy őszi estén, a korcsmárosné húga, egy szomorú szemű, csendes és szótalan perszóna, aki rendszerint a sarokba húzódva nézte mulatozásaikat s akiben titokban mindahárman szerelmesek voltak, öreg fonográffal lepte meg őket.

Kint a szeptemberi éjtszakában halkan hulldogált a holdfény, az égen szakadozott felhők rohantak nyugat felé s vonulásuk kísérteties árnya lent suhant el a kopasz faágak felett. Kietlen és szomorú volt a táj s ez a furcsa, didergős vigasztalanság ott reszketett a korcsma ablaka alatt.

A leány feltett a gépre egy törött lemezt, a fonográf megindult és elkezdte darálni az éneket. Amikor a dal elhangzott, ők hárman egymásra tekintettek. A panaszos ének olyan messziről, az árvaságnak és a fájdalomnak olyan mélységéből sírt fel, hogy a szívüket egyszerre áhitat szállotta meg. A leány felhúzta a gépet és a lemez újra forogni kezdett :

«Ősszel az erdőt járom,
Átölelve a párom . . .
— — — — — — —
Miért nem jöttél tavasz idején . . .»

A gép kattant, azután megállt és hirtelen csend lett. A leány rájuk nézett és amikor a dal utolsó hangja is elsimult a levegőben, szívetrázó zokogással hullott le az asztal márványára.

Lelkükben eddig ismeretlen húr zendült meg egyszerre. A szívüket szorongás és félelem fogta el. A zokogás egy távoli világ sötét kárpitját hasította ketté. Érezték, hogy új világ emelkedik ki előttük a semmiségből, értelmük azonban még nem tudott nevet és formát adni ennek az alig derengő látomásnak.

Később Simon odament a leányhoz :

— De hát miért sír, Irmuska? — tette a kezét gyengéden a fejére.

A leány letörölte könnyeit és felnézett. Sápadt, szelid arcán békesség virrasztott és a tekintetében kihúnyt tüzek késői fénye reszketett.

— Ó, ha még egyszer elölről kezdhetném! — sóhajtott maga elé fátyolos, zokogó hangon. — Ha nem kellene itt lennem! — Hajtotta le a fejét. — Ha én még egyszer!...

Felugrott, bort öntött magának és fenékig kiitta a teli poharat.

Majd hirtelen furcsa, vad dalba kezdett és táncra perdült. Haja kibomlott és arca nekitüzesedett.

A korcsmárosné, nénje, ölestermetű, félszemű, ragyásarcú némber lépett be a szobába s amikor kibomlott hajával megpillantotta a szerencsétlent, vállonragadta és erjedt, mocskos dühvel rúgott bele:

— Te szemét, te! Hát fonográf kell neked? Hát nincs nekem amúgy is elég bajom veled?

Ezen az éjtszakán leverve, fázósan kotródtak haza.

Amikor ő reggel felkelt, édesanyja megfogta a kezét:

— Mondd, fiam, mikor lesz már vége egyszer ennek az életnek?

Édesanyjára nézett. Látta, hogy homloka felett szomorúság felhőzik és szeme lázban ég. Két év óta most nézett először az arcába. És most, hogy tisztán hallotta a hangját, megdöbbent, nem akart hinni sem a fülének, sem a szemének. Egy hervadó, őszülni kezdő, megtört öregasszony állott előtte. Ez lenne az anyja? Ez?

Dehát mi történt itt, hogy ő eddig nem vett semmit sem észre?

Akkora ütést érzett a szívén, hogy beletántorodott. Örvény nyílt meg hirtelen előtte, amelyben az utolsó két esztendeje hánykolódott.

Két év?... Vert át rajta a gondolat, mintha ostorcsapás érte volna.

Hát igaz, hogy az apja időközben tönkrement, a házukat eladták, öccse meghalt, a kert, Burkus a kutya, a rucák és az eperfák az udvaron, igaz, hogy ez mind nincs? De hiszen élete ezekre támaszkodott, a szülői hajlék volt alatta a föld, az anyja mosolya az ég, hát mindez csakugyan megsemmisült?

Lehúnyta szemét, hogy szakadjon rá ez az irtózatos és elviselhetetlen bizonyosság, zúzza össze, temesse maga alá a szörnyű valóság, amire ő csak most eszmélt rá.

Szó nélkül rohant el és három nap mulva került csak haza.

Piszokban, szennyben és förtelemben fetrengett tehát eddig és ő azt hitte, hogy operenciák felett lebeg. Durva részegségei, a tivornyák és a korcsmai lázak sárga csapata vonult el előtte a levegőben s majd hirtelen tova sodródva a képzelet szélrohamában, visszakacagtak reá. Felnyögött, úgy égett benne a pokol.

Jóvátehéti-e ezek után valaha is irtózatos tévedését? Hova merüljön alá, hova tünjék el, mit csináljon, hogy megengesztelje a lelkiismeretét? Van-e mód, hogy megtisztulhasson, amikor sem a húsát nem rághatja le a csontjairól, sem a lelkét nem tudja kivetni magából? Ha élni akar, magával kell vinnie ezt a két esztendőt is, a mult emlékei

mindenüvé elkísérik és azt a mocsarat, ami most ott kavarog a szívében, emberi hatalom soha nem temetheti be.

Napokig vergődött, aztán egy délután felkereste Simonékat.

— Beteg vagy? — kérdezte tőle Simon.

Kurucznak is feltünt a sápadtsága.

— Nincs semmi bajom — felelte.

Keveset beszélgettek, Simon egyszerre felugrott :

— Te gazember, — fordult hozzá, — hiszen neked ma van a névnapod !

Erre nem is gondolt, egészen elfelejtette.

Kurucz cigarettát kért tőle. Kivette a dohányt a zsebéből és odanyujtotta.

— Itt van, nesze — s érezte, hogy remeg a keze.

— Ez nem beszéd, — vette át a szót Simon, — az a kérdés, van-e pénzed?

— Van.

Átkutatta a zsebeit és összesen négy forint hetven krajcárt kotorászott elő. Simon és Kurucz is kiforgatták a zsebeiket s pár pillanat alatt közel tíz forint feküdt egy csomóban az asztalon.

— Le fogjuk inni magunkat a sárga földig — táncolt örömében Simon.

A jókedvük őreá is átragadt.

Végeredményében, morfondirozott magában, nem is történt vele olyan nagy dolog. Kicsit kitombolta magát. Az, hogy két évig szórakozott és kirúgott néha a hámból, nincs összefüggésben azzal, hogy az apja tönkrement, az öccse meghalt, az anyja pedig megöregedett. Az életben, úgylátszik, nagy bánatok vannak, amikkel néhanapján összetalálkozik az ember. Az apja meg az anyja különben is elvégezték, hol fog lenni ő az ő korukban. Réges-régen a föld alatt pihen. Ő nem akar ötven évig élni. Brr. Minek? Még van húsz esztendeje, ez épen elég. Ezalatt az idő alatt óriás lesz, erős, hatalmas, koszorúsfejű és dicsőségének fénye be fogja világítani az eget.

Később valami történt s a névnapi mulatság terve füstbe ment. Elvált Kuruczéktól és nekivágott az estének. Vágy fogta el, hogy lássa a házat, az ablakokat, az utcát, a fákat, amelyek alatt annyi felejthetetlen órát töltött el kedvesével. Amikor az ismerős helyre ért, szívét fájdalom szorította össze. A késői órában senkisem járt az utcán, a házak csendben lapultak, az álombaborult fák fehéren csillogtak a holdfényben.

— Editke ! . . . — szakadt fel szívéből a kiáltás és belekarolt a levegőbe.

Hangtalanul sírt, maga sem tudta miért, a szomorúság elmosta lelkében az időt s órák teltek el, amíg megcsöndesedett.

Akkor felkelt és elindult a kis korcsma felé. Ott bort kért és mohón inni kezdett.

Éjfél felé járt. Nagy csend percegett körülötte.

— Nincs itthon a néném, — mondta a leány. — Behozom a fonográfot.

Nem felelt. Várta, hogy egészen belevesszen a mélyen hallgató éjtszaka csendjébe.

Amikor a gép megindult és a titokzatos bánat újra felsírt a lemezen, lelkük összeölelkezett s a nagy zokogásban megérezték, hogy testvérek. Odament a leányhoz :

— Irmuska ! . . . — nézett reá esdeklő tekintettel.

Az fölemelte a fejét :

— Kis bolond. Na. Ne ! . . . — fogta le ölelő karjait. — Nem szabad, maga még gyerek . . .

— Szeretem. Haljunk meg együtt, Irmuska. Nekem sem kell az élet.

A leány gyengéden magához ölelte. Könnyei végigfolytak az arcán és lehullottak a fiú fejére. Sokáig maradtak így. Akkor a leány kezébe fogta arcát, megcsókolta a homlokát, azután lassú léptekkel kiment.

Ettől kezdve fekete nyakkendőt hordott — és két halott szerelmet a szívében. De élete nem változott és határozatlansága, amely lassan felőrölte minden erejét és kikezdte akaratát, észrevétlenül keserűséggé sűrűsödött benne.

Egy reggel arra ébredt, hogy édesanyja a kabátja zsebeiben keresgél. Előttevaló éjjel kártyán közel ezer koronát nyert.

— Mit akar? Mit kotorászik a zsebemben? — förmedt anyjára, megijedve.

Édesanyja a váratlan meglepetés hirtelen szégyenében nem tudott szólni, s úgy maradt, a kabát fölé hajolva.

Kegyetlen düh fogta el, ledobta magáról a takarót és kiugrott az ágyból.

— Nem megmondtam már — kiáltott az édesanyjára, — hogy ne merjen a zsebembe nyúlni !

És a széket ruhástól együtt bevágta a diván és az ágy közé a sarokba.

— Neked akartam harisnyát venni, fiam — szólalt meg édesanyja — félénk bocsánatkéréssel a hangjában.

Olyan halk és szelíd, olyan esengő és alázatos volt a békítő szó, olyan bátortalan és bús, olyan mélységesen anyai, hogy egyszerre felkavarta benne a mocskot. Háborgó utálat rázta meg s felcsattanó dühében, ahogy az anyjára ordított, magát akarta egyetlen ütéssel lebunkózni :

— Vegye tudomásul az egész bitang ház, hogy még ma elmegyek innen.

Visszafeküdt s a fejére húzta a takarót.

— Nem, nem ! Nem akarok gondolkozni ! — karmolt bele a husába.

Dögöljön meg, nem bánja, de nem fog többet soha felkelni ebből az ágyból. Meg fogja várni, amíg megreked és megdermed körülötte az idő.

Őt percig bírta, akkor érezte, hogy rögtön megfullad, ha tovább is fekve marad. Szívét rettenetes kéz szorította össze, a feje tetején pedig, a bőr alatt, kigyulladt a vér.

Lihegve kezdett öltözködni. A kemény gallér kétszer is lepattant az inggombról, elkapta és ingestől együtt leszakította. Mit törjön össze, hol zúzza szét a fejét, hogy gyujtsa fel az egész világot. Ki volt az a gazember, aki ezt a gyilkos életet kitalálta.

Ma nem akart találkozni sem az apjával, sem az anyjával. A konyhán, kifelé tartva, szerencsésen át is jutott, a tornácon azonban az apjába ütközött. Amikor elhaladt előtte, az öreg utánaszólt:

— Állj csak meg...

Visszafordult.

— Gyere csak! Egy kis beszédem van veled.

Kelletlenül rándított a vállán:

— Majd estére, most sietek.

Az apja felállott.

— Különben... — szólt és visszament.

Nem félt, viszont nem érzett ahhoz sem elég bátorságot, hogy nyiltan szembeszálljon az öreggel. Az lenne a legjobb, futott át rajta a gondolat, ha az apja most mindjárt megütné. Ő megfojtaná, ezzel aztán egyszerre végét vetne mindennek.

Az öreg azonban egyelőre hallgatott, nem árult el semmiféle ellenséges szándékot, csak később szólalt meg:

— A földteleki jegyző keres gyakornokot. Anyád még ma bepakol, holnap mehetsz.

— Jó.

— Megértetted?

— Meg.

Negyedóra mulva Simonnál volt. Elmesélte neki, mi történt odahaza. Egy idő óta valahogy a Simon élete is összekúszálódott és a dolog nem nagyon érdekelte. Hogy mégis mondjon valamit, megkérdezte:

— Mi a fenét csinálsz ott? Csak tán nem akarsz jegyző lenni?

— Dehogy akarok.

— Hát akkor miért mégy?

Elfordult, az ablakhoz ment, kinézett az utcára és onnan felelt:

— Azért, mert undorodom magamtól. Ott talán sikerül végre felfordulnom.

Később a póstás szólt be, kedvenc folyóiratuk legújabb számát hozta. Mohón estek neki s az egyik Ady-vers pírban fürdő eget festett föléjük. Alkonyatkor kigyúlva és megzendülve léptek ki az utcára.

— Lilla!... — lelkendezett bele Simon az estébe.

Lilla a Simon szerelme volt. Nem is leány, nem is ember talán,

hanem egy távoli és magasabbrendű lény, akit a finomkodó és különöst hajhászó költői képzelet, a művészi becsvágy és a Simon hiúsága emelt fel az irodalmi szerelem előkelő régióiba. Simon és Kurucz, Musset-et olvasták ebben az időben és mindaketten gondosan ügyeltek arra, hogy érzéseiknek és gondolataiknak művészi formában adjanak életet. A leány, akinek képzeletét és érzékeit a Simon állítólagos tehetsége folytonos nyugtalanságban tartotta, sokat szenvedett a költő titáni önkényétől, aki úgy beszélt és úgy bánt vele, mintha egy viharos és véres szépségektől megsebzett élet állt volna már a hátuk mögött.

Mire a Lilla ablaka alá értek, egészen beesteledett.

— Ne nézz fel — súgta halkan Simon.

A házat épen tatarozták, az állványok felszolgáltak egészen az ereszig.

— Maradj itt lent, várj meg — szólt Simon és felhágva a dobogóra, megindult lábujjhegyen felfelé. A deszkapallóról homok szóródott alá, ő a szívverésén számolta a percet.

— Fent van . . . — súgta maga elé és nekidűlt a mellette álló oszlopnak. Köröskörül a nyári este csendje hullámzott, az égen a csillagok ragyogtak és a város halk pihegése előtte hullott a porba.

— Milyen csodálatosan nagy és szent az élet ! — rebegte maga elé és érezte, hogy az Isten, akit ő eddig komoly és fenséges aggastyánnak képzelt, egy szelídarcú, fáradt bujdosó, aki boldog zokogással, alágördülő könnycseppjeiben fürészti a földet. És ez az isteni fájdalom, amelyben az örökkévalóság zengő tengerei és tündöklő hegyei verték vissza az emberi sírást, megint csak az ő legigazibb emlékét, meghalt szerelmét, az eltűnt kis leánynak a képét ringatta errefelé.

Olyan hirtelen és olyan közel bukkant fel előtte az emlék, hogy a torka elszorult, ajka megvonaglott és szemét egyszerre elöntötte a könny. Átölelte az oszlopot :

— Vége. Mindennek vége . . .

Ó, milyen kimondhatalanul jól esett, hogy végre letérdelhetett halott szerelme virágos ravatala előtt és ráborulhatott a lezárt koporsóra. Majdnem hangosan nyögött :

— Én Istenem, én Istenem, miért hagytál el engem . . .

Nagysokára csendesedett csak meg. Szíve lassan bezárult, a végén már csak egy halvány kis nyíláson szivárgott a sírás kifelé belőle.

A palló megreccsent a feje felett. Simon ereszkedett nagy óvatossággal lefelé.

— Gyere . . . — súgta a sötétben.

A főutcára kiérve, himbálni kezdték a testüket. Ezzel a nemtörődömséggel akarták jelezni, hogy nyugodtak, nem történt velük semmi, minden különösebb cél nélkül ődöngnek az estében. Kuruczot a Sas előtt találták.

Az éjtszaka roskadozott a nyári illatok alatt. A hátuk mögött cigányzene szólt, a távolból pedig vonatzúgás hallatszott. Éjfél felé Simon megszólalt :

— Hát barátaim, én most már nem maradok, a jövő héten megyek.

Félév óta készült Párisba, a kijelentés tehát nem lepte meg őket.

— Na és meddig maradsz? — kérdezte Kurucz.

Simon könyökölt s szokása szerint reszkettette lábait az asztal alatt.

— Nem jövök én többet vissza soha, fiam — felelt.

Kurucz köhintett. Kabátja lilaselyem tükrére, amit Wilde Oszkár tiszteletére viselt, cigarettahamu esett, lefújta és könyökét együtt emelve a kezefejével, előkelő mozdulattal vitte szájához a poharat.

— Okosan teszed — szólt Simonnak, kissé összeszorítva ajakát, hogy száraz hangon és artisztikus mozdulattal adja meg a feleletet.

Ő hallgatott, a falura és a csendre gondolt. Inni sem ivott és szépen elrendezte magában az apjáék sorsát is. A lehető legrövidebb időn belül rendbeszedi magát s megírja nagy művét, hogy megalapozza jövőjét és hogy így segítségére lehessen az öregeknek. Új házat építtet nekik, nem itt, hanem valahol Pest közelében, mert hiszen akkorra már ő is Budapesten lesz. Képzeletében már látta is őket, az apját a kertben, amint csendesen elmélázgat, anyját, amint ad a csirkéknek.

De fel tudja-e támasztani öccsét? Matyikát, aki meghalt?

Öccse alakja ködlött fel hirtelen képzeletében és úgy érezte, mintha angyal terjesztette volna ki felette szárnyait. Újra látta azt az éjtszakát, amikor öccse meghalt. Olyan csendben, olyan észrevétlenül költözött el, mintha csak álomra hajtotta volna fáradt fejét. «Énekeljen valamit, anyám» — kérte utolsó perceiben. «Mit fiacskám?» «Azt — sóhajtott halkan, — amit kicsi koromban olyan sokszor énekelt . . .» Anyja közelebb húzta ágyához a széket és belekezdett a bölcsődalba. Hangja ezüstösen csengett és a haldokló gyermeknek úgy tetszett, hogy a mennyek kapui nyílnak meg előtte. «Ó ! . . .» — mosolygott és szíve utolsó dobbanása utána szállt az álomlátásnak. A dal eloszló illata még ott reszketett a levegőben, amikor édesanyja csendesen felkelt. Két perc mulva visszatért, hogy megnézze, nem akar-e a beteg valamit, de az akkorra már lezárta szemét — örökre.

Nem akarta a gyötrő emlékkel tovább kínozni magát, elbúcsúzott Simonéktól és hazament. Otthon az édesanyját még ébren találta.

Bepakkolt, anyám?

— Be.

— Azért, mert reggel megyek.

— Nem várod meg a vasárnapot?

— Nem.

Bement és lefeküdt. Anyja később beszólt :

— Alszol?

Nem felelt. Anyja az ágyához lépett, megigazította rajta a paplant, azután lábujjhegyen eltávozott.

Öt óra lehetett, amikor reggel felébredt. Kiugrott az ágyból és öltözködni kezdett. Az egész ház csendbe merülve aludt. Bőröndjét a

konyhaasztalon találta. Amikor kilépett az ajtón, pillanatra megállt, visszafordult, hogy nem felejtett-e el valamit. Nem. Óvatosan kiakasztotta a konyhaajtót és kilépett a tornácra. Burkus, a kutya már várta és örvendező farkcsóválással üdvözölte.

— Mars! — szólott rá halkan, nehogy a kuvasz elvakkantsa magát és elárulja.

Nesztelen léptekkel ment végig a tornácon és kezét épen rá akarta tenni a kapukilincsre, amikor az állat nem bírva tovább magával, nagy izgalmában nekiugrott és nyöszörgő ugatással végignyalta.

— Nem mégy! Fel akarod ébreszteni őket! — rúgott bele olyan erővel a kutyába, hogy a szegény állat messze elhemperedett.

A következő pillanatban gyorsan lenyomta a kilincset és kilépett az utcára.

Sikerült tehát észrevétlenül kijutnia a házból, nem kellett senkitől sem elbúcsúznia. Mielőtt betette maga mögött az ajtót, mégegyszer hátratekintett.

Nem mozdult semmi. Csak a kutya állott a tornác közepén. Nézett utána.

(Folytatása következik.) *Bibó Lajos.*

ÖREGEDNI.

Jaj, Istenem, öregedni,
Nyugalomra törekedni.

Nem rohanni énekelve,
Vigyázni a szívre, mellre.

Pálcával nem hadakozva,
Támaszkodni már a botra.

Meg-megállni, visszanézni,
Estenden multat idézni.

És elmulni vihatatlan,
Szóban, betűben és dalban.

Falu Tamás.

Neonacionalizmus.

Az új nacionalizmus nem a művelődés elmélete, nem is a kultúrának a bölcselete, hanem a művelődés lehetőségének tényleges megteremtése és a győzelemhez elengedhetetlenül szükséges kultúreszközök biztosítása. Klebelsberg Kuno nacionalizmusának útja tettekkel van kirakva. Az ő nacionalizmusa nem a porbasujtottság bús elegiája, hanem az alkotó munka himnusza. Kultúrpolitikájának két motívuma van. Az egyik az, hogy emelni kell a legnépesebb magyar rendnek, a munkásosztálynak szellemi szintáját. Az idők megnehezült járása sok virágot letarolt a magyar mezőkről. Nehezebb lett a gazdasági élet. Eltünt a tőke. Lihegőbb lett a verseny. Ebben a szédületes versenyfutásban az lesz a győztes, akinek több a tudása. A földünk nem lesz több, tehát, ha a versenyben nem akarunk elmaradni, a tudásunkat kell gyarapítani. Ezért kell emelni a magyar föld, a magyar ipar munkásainak szellemi szintáját. A magyar föld megváltozhatatlan valóság, a boldoguláshoz tehát a művelődés elengedhetetlen posztulátum. A komplikált gazdasági élet naponkint új eszközöket alkot. Aki ezeket nem tudja kezelni, az nem tud többet termelni. Ezt meg kell tanulni. Tanulni pedig csak az tud, aki megtanult tanulni. A tanulást pedig az iskola tanítja. Ezáltal lesz a gazdálkodásnak az iskola nem mellék-, hanem főépülete, az iparnak pedig legelső műhelye. Ezt érzi már népünk is. Az iskolaiszony már a multé. Ma már mindenki tanulni akar. Ma már nem azért nem járnak a gyermekek iskolába, mert a szülők nem akarják, hanem azért, mert vagy nincs iskola, vagy nincs cipő. A nép lelkében sarjadt ki tehát az új nacionalizmus első tünete. Tanulni akar, hogy életszintáját megjavíthassa. Ha a nép vagyonosodik, a nemzet erősödik. Erős országnak kifelé is növekedik a súlya. Békében is lehet győzni: munkával, szorgalommal, tudással. A neonacionalizmusnak először ezt a győzelmet kell megszereznie.

Ehhez a diadalmas munkához azonban vezérkar kell. Olyan vezérkar, melynek szaktudása megüti az európai mértéket. Ez a kultuszminiszter nacionalizmusának a második motívuma. Ez egyúttal a neonacionalizmusnak második posztulátuma. Legyünk minél európaiabbak, hogy minél magyarabbak lehessünk. Minden magyar szívében állandóan benne kellene rezegni annak a gondolatnak, hogy vagy műveltebbek leszünk, vagy nem leszünk. A komplikált gazdasági, ipari, kereskedelmi és politikai életnek nemcsak munkásokra, hanem szakemberekre is szüksége van. A tudásnak nemcsak nemzeti, hanem világforrásai is vannak. Nekünk ezeknél a forrásoknál is meg kell merítenünk a korsónkat.

Azok a fiatalemberek, kik az ország bőkezűségéből külföldön folytathatják tanulmányaikat, nemzetünknek valóságos kis követei lesznek. Hírt adnak a világnak arról, hogy a Duna völgyében kultúrnép lakik, mely tanulni és tudni akar. Ezeknek a magyar kultúra kis követeinek hirdetniök kell, hogy ebben a megcsonkított országban oly nép lakik, mely szorgalmasan és öntudatosan építi azon bástyákat, melyek megvédik Európa kultúráját. Ezeknek az ösztön-

díjasoknak, mikor tanulmányaikat bevégezték, magukkal kell hozniok az európai tudás legnemesebb ojtóágait. Ezzel a válogatott ojtóággal meg kell nemesíteni a mi drága vadócainkat. A neonacionalizmusnak akkor jelentkezik majd a gyakorlati hatása, amikor ezek a megnemesített magyar alanyok gyümölcsöt hoznak. Akkor lesz majd selymesebb és édesebb a Hortobágy füve. Akkor lesz acélosabb és több az Alföld búzája. Akkor lesz egészségesebb, módosabb a magyar nép lakása. Akkor lesz népesebb és gyermekkacagástól hangos a dunántúli kisgazda portája. Csak a művelődés emelésével érhetjük el, hogy a falu barátságosan nyujtson kezet a városnak, mert benne nem eltartottját, hanem munkájának osztályosát látja. Ha a város és falu művelődése közelebb jut egymáshoz, akkor nem lesz ellensége a nadrág a pantallonnak. A falu és város között mutatkozó ellentétek nivellálásának szükségessége szintén egyik posztulátuma a neonacionalizmusnak.

A magyar kultúra, ami pedig a neonacionalizmusnak leghatalmasabb pillére, letéteményese az intelligens középosztály. A magyarság ereje a földben gyökerezik, de európai értelemben vett boldogulása attól függ, hogy milyen politikusai, tisztviselői, orvosai, ügyvédjei, bírái, tanárai, mérnökei, papjai, tanítói lesznek a magyar népnek. Ez a nemzetfenntartó középosztály nagy krizisen ment keresztül. Elévülhetetlen becsületére válik, hogy a csapásokat zarándoki önmegtagadással viselte. Nélkülözött, lemondott, megvált legkedvesebb emlékeitől. Egyről azonban nem mondhat le : gyermekei neveltetéséről. Talpra kell állítani a magyar középosztályt. Meg kell javítani a magyar nép életstandardját, de emelni kell a középosztály életexisztenciáját is. Ez is posztulátuma a neonacionalizmusnak.

Ezeknek a posztulátumoknak nagyszerű kereteit mind megcsinálta a magyar kultúra legfőbb őre. Ezen keretekbe azonban az élet melegét nem ömlesztheti a kormány vagy a kultuszminiszter. A kereteket nekünk, a keretek között élő magyaroknak kell lélekkel megtöltenünk. Állnak már a tanyai iskolák, de ezek még csak falak, beléjük lelket csak a tanyai tanító visz. Ez a tanító nem lehet tanhivatalnok. Hivatását csak akkor tölti be, ha mindene tud lenni a tanyai népnek : tanítója, orvosa, előmunkása, tanácsadója. Nemcsak betűvetésre kell megtanítania a gyermekeket, hanem meg kell tanítania a tanyai népet józanságra, okszerű gazdálkodásra, istenfélelemre, erkölcsös életre. A közigazgatási tisztviselőknek is bele kell önteniök lelküket a törvény holt betűibe. Necsak a tekintély nyers ereje, hanem a nép jogos érdekeinek védelme is szerepeljen rendelkezéseikben.

Azt az ízlést és kultúrát, mely az internacionalizmus emlőin nevelődött, távol kell tartani a magyar néptől, de a magyar föld, a magyar levegő, a magyar lelkiség szeretetét ki kell terjeszteni a nép minden rétegére. Mi szónokló nemzet vagyunk. Széchenyi szerint azonban a szólás még nem érzés, a nyelvnek pengése még nem dobogása a szívnek. Hogy a nacionalizmus kereteit lélekkel töltsük meg, oda legény kell, nem pedig torok a gátra. Az új Magyarország hivatalaiba talpig férfiak, egész magyarok kellenek.

Új hőskor előtt állunk. Ennek a kornak a katonái a kiművelt lelkű, dolgozó magyarok, vezérkara pedig az európai műveltségű magyarok közül kerül ki. Ezeknek együttesen kell bebizonyítaniok, hogy az ezer esztendő nem bágyasztotta el a magyar nap melegét, nem koptatta el a magyar faj nemes zománcát. Ha az intelligens magyar fiúk bejárják a világ emporiumait és ott magukba szívják a kultúra legszebb virágainak illatát, itthon pedig a saját magyar mézüket szűrik le belőle, ha a szorgalmas, értelmes, magyar munkások

az iskola betűkultúráját a magyar föld termékenységének fokozására fordítják, akkor már a neonacionalizmus nem jelszó, hanem gyönyörű valóság lesz.

Mátrai Rudolf.

Értelmiségünk és a neonacionalizmus.

Fejtegetésem fonalát a Napkelet korábbi számában megjelent értekezésemnek végső megállapításaihoz fűzöm.

Az utolsó három század társadalomtörténetének áttekintése két megállapításra késztetett. Az első szerint minden Nyugatról jövő szellemi áramlat, mint ellenreformáció, felvilágosodás, romanticizmus, liberalizmus, demokrácia, hatással van a magyar társadalom összetételére; a második szerint pedig ez a hatás abban nyilvánul, hogy a társadalmi vezetőszerep egyre szélesebb rétegeké lesz. Azaz a klérust a főnemesség követi, ennek nyomába a birtokos nemesség akar lépni, de tervét keresztülhúzza Martinovics és a reakció, úgy hogy a mágnások után közvetlenül a szegény nemesek következnek. Ez a fejlődés végzetszerűnek és ellenállhatatlan következetességgel haladónak tűnik fel. Lehengerli az akadályokat, de másrészt előreugrást sem enged meg: hiába a polgárságnak a munkája a nagy francia forradalom, a Bastille lerombolásakor, ezek a forradalmi eszmék nálunk nem a polgárságra hatnak — ez szinte teljesen mozdulatlan marad — hanem a főnemesség után sorrendben következő szélesebb réteget, a birtokos nemességet hozzák forrongásba.

Az októberi forradalom óta eltelt néhány év alatt ismét új szellemi áramlat előtt tárultak fel Magyarország kapui. Jött ez is észrevétlenül, mint annyi más korábbi szellemi mozgalom. Ma már itt van közöttünk. Bizonyítja ezt a katholicizmus térfoglalása, amely egyaránt nyilvánul meg a vallásosság lelki elmélyülésében és a legkülönbözőbb szerzetesrendek új iskoláinak a fővárosban, valamint szerte az egész országban való felépülésében. De bizonyítja a nemzeti öntudatnak a vallásos érzés megújhodásával karöltve járó megerősödése is. Ma társadalmunk széles rétegei sokkal nacionalistábbak, mint a háború előtt; ma a nemzeti érzés komolyabb, őszintébb, bensőségesebb, mint a korábbi, szavalatokban kimerülő hazafiság.

Ez az új szellemi áramlat a neoromanticizmus. Jelenti annak a romanticizmusnak felszínre jutását, amely a XVIII. és XIX. század fordulóján mint egyedüli hullámtörő gát nyúlott bele az aufklärismus és a liberalizmus hatalmas eszmetengerébe. Akkor a hullámok átcsaptak rajta s úgy elborították, hogy csak egy-egy, helyéről majdnem elsodort kőszikla jelezte, hogy a felvilágosodásnak voltak őszinte meggyőződésű ellenfelei is. Ezeken az alapokon, a romantikus szellem képviselőinek művein nyugszik az új világnézet, amely öntudatosan lép fel a korábbi liberális-demokrata világ materiális életfelfogása, egyház-, sőt keresztény vonatkozásaiban vallásgyűlölete, valamint antinacionalista kozmopolitizmusa ellen. Terjedésében hatalmas segítségére van az a kiábrándulás, amely elfogta az emberek millióit, amidőn a csalhatatlanoknak vélt liberális-demokrata tanok nem bizonyultak egy jobb jövő zálogának s amikor e tanok legvégső következései orosz földön valósággá lettek. A neoromanticizmus, támaszkodva a tömeglélekben végbement kiábrándulásra, a régi romantikusok elszigetelt tanításaiból a liberalizmussal és demokráciával szembeszállani képes áramlattá — ma még alig megállapítható módon — meggyőződésesen katholikus, délnémet és francia, valamint fasiszta olasz talajon erősödött meg. Az új világnézet apostolai nagy lelkesedéssel próbálják

életrekelteni a romanticizmus gazdasági teóriáit, azokat az új idők követelményeinek megfelelően továbbfejleszteni, de ugyanilyen buzgalommal igyekeznek a társadalmi rétegződést is elrendezni antiliberális elképzelésben. Ezzel egyidejűleg szigorú revizió alá veszik történelmi ismereteinket, hogy a liberális világfelfogásnak a multról alkotott és két emberöltő alatt belénk idegzett képét átalakítsák. Ők tudatosan máskép látják a történelmet, mint a liberalizmus, de történetszemléletük őszinte, igaz meggyőződés eredményének tűnik fel. Ezek az apostolok csak egyes emberek, az érdeklődés, a türelmetlen kíváncsiság azonban, amellyel az olvasók műveiket várják és fogadják, azt mutatja, hogy a tömegek lelkének mélyén rejtőző vágyakat szólaltatnak meg. Tudományos műveik és hírlapi cikkeik egyenlő mértékben kifejezői és irányítói a tömegléleknek.

Ma még csak ennyit látunk az új világnézet térhódításából, de már ez is elegendő ahhoz, hogy az új szellem nagy hatóerejét észrevehessük.

Társadalomtörténetünk tanulságai arra figyelmeztetnek, hogy ez az új világnézet, a neoromanticizmus, nem fog egyenlő mértékben hatni valamennyi társadalmi rétegünkre. Nevezetesen azok a rétegek, amelyeknek túlsúlyát és érvényesülését a liberalizmus biztosította, ellenségként fognak vele szembeszállani. Mások ismét, öntudatuk alacsony fokán, ezzel a szellemi áramlattal szemben épen olyan indifferensek maradnak, mint bármely mással szemben. A neoromanticizmusnak a legnagyobb mértékben az értelmiségre lesz hatása. Ugyanis ez az a réteg, amely egy idegen tényezőnek, a zsidóságnak a társadalmi fejlődésbe való betolódásával a világháború előtt nem erősödhetett meg és nem nyerte el azt a vezetőszerepet, amely megillette őt. Tudjuk jól, hogy a társadalmi vezetőszerep a kiegyezés utáni ú. n. liberális érában, egész az összeomlásig, a gentry kezében volt. Lapozza át bárki régi országgyűléseink névtárait, fussa át vármegyéink tisztviselőinek, vagy akár az államgépezet vezetőinek névjegyzékeit, arról fog meggyőződni, hogy a XX. század elején változatlanul a Kossuth-féle szegény nemesség és az abba beleolvadó, egykor jómódú nemesség határozta meg a kormányzás jellegét. S ahol ez a gentry, történeti szerepének eljátszása után, lépésről-lépésre kénytelen volt is visszavonulni, helyébe ott sem a proletárizálódó értelmiség, hanem a zsidóság jutott, amelynek gazdasági ereje a háttérben egyre fokozatosabban érvényesült és alacsonyította le nem egy történelmi nevünk viselőjét akaratának végrehajtójává. Az értelmiség, amely a régi polgárság megmaradt töredékeit és a régi jobbágyság feltörekvő elemeit foglalta magában, számra és súlyra csekélyebb volt, semhogy összeolvadhatott volna a hivatalokba menekült nemességgel, amelyet tőle a zsidóság széles gyűrűje választott el. A világháború előtt a politikai életben a polgárságnak nem akadt olyan képviselője, aki tudatában lett volna annak, hogy a nemzetiségi probléma és a magyarság szupremációja a zsidósággal szemben csak az értelmiség és nem a nemesség előtérbe állításával oldható meg. Nem lépett fel ilyen államférfi, mert ez a koncepció a magyar politikai élet 67-es és 48-as sablonaival szakítást, a zsidósággal pedig tudatos szembehelyezkedést kívánt volna meg, azaz új, szokatlan útra való lépést. Olyan irány megmutatását, amelyet csak egy próféta pillant meg a messzeségben, akkor, amidőn kísérői előtt minden ködbe vész. Hiányzott az a polgári Kossuth, aki épen úgy megsejti az értelmiség döntő szerepre hivatását, mint 48 hőse a szegény nemességét. Ennek a hiánynak okát azonban nem kereshetjük egyedül a magyar föld meddőségében. Hozzájárult az is, hogy a XX. század elején Magyarország trónján olyan uralkodó ült, aki még a régi időkből maradt itt, s akinek nem volt érzéke,

elegendő megértése a változott idők követelményei iránt. Miként I. Ferenc, ő sem kormányzott, hanem csak a közigazgatást vezette. Olyanok, akik munka közben jutottak közelébe, beszélik memoárjaikban, hogy Ferenc József névszerint ismerte minden ezredének parancsnokát, jelentéktelen katonai külsőségek iránt nagy érdeklődést tanusított, de viszont a legfontosabb pénzügyi, közgazdasági reformok, milliók sorsára kiható adójavaslatok alig vonták magukra érdeklődését. Fent és lent egyaránt hiányzott tehát a polgárság, az értelmiség megerősödésére kedvező atmoszféra. Ilyen körülmények között érthető, hogy a társadalmi közfelfogás sem polgári, hanem nemesi, mert hiszen mindenkor a vezető társadalmi réteg etikai szempontjai az uralkodók. Polgári családok leszármazói párbajhősök lesznek tehát, a szorgalmas munka pedig nem nyeri el az őt megillető megbecsülést. Erre a magyar közgondolkozásra valóban jellemző, «hogy még ma is legalább is mint fenegyerekeket emlegetik azokat a kártyásokat, akik a mult század középső évtizedeiben egyetlen éjjelen egész vagyonukat elvesztették» s hogy a «pazarlásnak és a kockáztatásnak valóságos romantikája él minálunk».

A liberális érában érvényesüléshez, aktivitásra nem jutó polgárság helyzete a háború és a forradalmak óta lényegesen megváltozott. Korábban elképzelhetetlen éles vonásokkal tünt elébe annak szükségessége, hogy állást foglaljon a zsidókérdés irodalmi, etikai és gazdasági vonatkozásaiban, még pedig nem egyedül merev antiszemitizmussal, hanem főleg saját erejének fejlesztésével, a vallásos és nemzeti eszme intenzivebb szolgálatával. A polgári gondolat eme belső erősödését nagymértékben mozdította elő még egy tényező; a régi hivatalnoknemesség, amely a liberális érában csak anyagilag szegényedett el, a forradalmak tanulságainak láttára döbbenetes erővel eszmélt arra, hogy korábbi különállása nem tartható fenn és polgárrá kell lennie, ha el akarja kerülni a proletársorsot. Ma már — eltekintve egyes sujtásoktól — polgári életfelfogású ez a korábban gentryskedő rétegünk, ami a polgárság erejének hatalmas számbeli gyarapodását jelenti.

A Nyugatról jövő neoromanticizmus és a társadalmi fejlődés során itthon helyzeti energiájában egyre gyarapodó értelmiségünk találkozik így most szemünk láttára napjainkban. A találkozás elé optimizmussal tekinthetünk; a hatásnak abban kell megnyilvánulnia, hogy az új szellemi áramlat kizárólagos vezetőréteggé azt az értelmiséget, azt a polgárságot avatja, amely a neoromantikus vallásos és nemzeti eszméket minden más rétegnél nagyobb mértékben teszi magáévá. A magyar értelmiség tehát lelki megújhodás előtt áll, helyesebben már azon is megy keresztül, hogy ily módon elnyerje azt az őt megillető vezetőszerepet, amelyet korábban a demokráciától hiába várt.

A társadalmi vezetőszerepnek az értelmiségre szállásával pedig együttjár a nemzet közfelfogásának megváltozása is. Az a nemzet, amelynek akaratát többé nem nemessége, hanem polgársága fejezi ki, természetszerűleg más ideálokért hevül és anyagi boldogulását is más utakon keresi, mint korábban. A súlypont eltolódásával a nemzet elé így új értelmi célok kerülnek, a régi érzelmi motivumok pedig új színt nyernek. Következőleg más lesz az új korszaknak a hazáról vallott felfogása, nacionalizmusa is. Az új neoromantikus éra nemzeti érzését teljes joggal nevezhetjük neonacionalizmusnak, hogy megkülönböztessük azt az előző korszaknak céljaiban és szellemi alapjaiban egyaránt különböző nacionalizmusától. A Régi és az Új eltérését legszembetűnőbben talán a legfontosabb közjogi probléma, a királykérdés felfogása mutatja. Amíg 1849-ben az a közjogi kérdés, hogy Magyarország örökös királyság marad-

jon-e, a nemesség vezette nemzetnek minden gondolatát lefoglalta és minden más, szociális vonatkozású gondját képes volt háttérbe szorítani, addig ma az új közfelfogást alig-alig érdekli, hogy mikor fog király bevonulni a budai várba. Ma más a felfogásunk és meggyőződésünk arról, amit korábban a legéletbevágóbb fontosságúnak véltünk. Ezen közömbösségünk mellett azonban sorsdöntőeknek látunk olyan problémákat, amelyek fölött észrevétlenül síklott el a nem polgári gondolkozás. A mi társadalmunk nacionalizmusa, világnézetünknek ez az egyik megnyilvánulása tehát valóban elüt az előző generáció nacionalizmusától.

Mély szakadék választja el korunkat a világháború előttitől. Új időket élünk, ezek a megváltozott idők azonban új államférfiakat is kívánnak meg. Olyanokat, akiknek politikai koncepciójának tengelyében többé nem a nagybirtokosság, nem is a gentry van, még kevésbbé a bankár vagy proletár zsidó, akik tehát épen úgy kiszakítják magukat Széchenyi és Tisza István hagyományainak és reminiszcenciáinak lenyügöző ereje alól, amint a mocsárba visszalökik Jászi Oszkár és Kun Béla forradalmár-frázisait. Az új államférfiaknak a polgárságot, az értelmiséget kell a nemzeti organizmus gerincévé tenni.

Napjaink története azt mutatja, hogy csak kevesen érzik az értelmiségnek fentebb vázolt sorsdöntő fontosságú tényezővé való növekedését. Annál vigasztalóbb, hogy épen kultuszminiszterünk előtt kezdettől fogva világosan állott nemzetünk nagy problémája. Az utókor hálájára méltó erőfeszítéssel igyekszik ő biztosítani azokat az eszközöket, amelyek segítségével ez az értelmiség feljuthat arra a kultúrális magaslatra, amelyen mint a társadalom vezetőrétegének lennie kell. Külföldi kollegiumai, hazai egyetemei és kutatóintézetei csak azok szemében feleslegesek, akiket vagy származásuk, neveltetésük vagy anyagi jólétük nem bírt még felébreszteni abból az illzióból, hogy a háború utáni magyar társadalom vezetőrétege nem maradhat tovább a régi. Ezek a kritikusok feledik, hogy a most életrehívott kultúrális intézményeknek tulajdonképen már régen, szinte évtizedek előtt meg kellett volna lenniök és hogy felállításuk egy egész generáció mulasztását pótolja.

Magyarország mai kultuszminiszterének működése történelmi szükségszerűség. Az ő államférfiúi meglátását azonban más irányú működéssel is ki kell egészíteni. Mert nem elegendő, ha az értelmiség csak kultúrális téren élvezi az államhatalom gyakorlóinak támogatását. Az a vért, amelyet az új polgár az iskolában és az egyetemen nyer, nem biztosíthat elég védelmet, ha a gazdasági életet olyan etikai szempontok vezetik, amelyek nem egyeztethetők össze a neoromantikus szellemmel. Szakítani kell tehát minden olyan adópolitikával, amely akár nagybirtokos-, akár bankárérdekeknek kedvez és meg kell változtatni a liberális érának polgárellenes közgazdasági szabályait s kereskedelmi törvényeit. Minden intézkedés központja az értelmiség legyen, mert a megújhodás csak ennek köréből indulhat ki. Ha a nemzet egyetemét átfogó ezen koncepció meg nem valósul, akkor elveszítjük minden reményünket, hogy a szerepüket már eljátszott régi történeti vezetőink és a gazdaságilag szervezetlen, szinte öntudatlan falusi lakosság közötti intervallumban, ez oly sorsdöntő években, nemzeti regeneráció még lehetséges legyen. Sietnie kell munkájával a polgárságnak, hogy elvégezze feladatát azon idő alatt, amíg a vezetőszerepet elodázhatatlanul át kell majd egykor adnia — a meginduló új fejlődés eredményeképen — az ipari és földműves munkásságnak. Ez a feladat az említett két rétegnek előkészítése a majdani uralomra, azoknak nemzeti és vallásos szellemben való nevelése. Az értelmiségnek tehát készen kell lennie arra, hogy

a hatalom nem marad örökre kezében; éreznie kell, hogy a hatalommal vissza nem élhet; de épen az a tudat, hogy a fejlődésben csak közbeeső láncszem, kell, hogy megacélozza akaratát és most magának követelje a vezetőszerepet.

Társadalmunk ma ismét válságos idők forgatagában áll. A neoromanticizmus, hisszük, a súlyos küzdelmek és nagy erőfeszítés árán meg fogja hozni mindannyiunk legféltettebb kincsének, nemzetünknek és fajunknak megújhodását. Veszélyek azonban nemcsak a liberalizmus és demokrácia hívei részéről fenyegetnek. Ugyanilyen mértékben leselkednek a reakciós erők, készen arra, hogy elposványosítsák az új eszmeáramlatot. Ezek a régi erők máshol már jórészt elvesztették befolyásukat, ott nem veszélyeztethetik a neoromanticizmust. De nálunk pl. a hitbizományok ma is feudális jellegű hatalmasságok. Lássunk tisztán. Ezek a tényezők örömmel fogadják a neoromanticizmusnak multat tisztelő vonzódását és kíméletét; pártfogolják, támogatják is az új világnézetet, de mindezt nem megértésből, hanem saját érdekeik önző védelméből teszik. A kérdés ez: elég erős lesz-e az értelmiség győzedelmeskedni a neoromanticizmus ezen nem őszinte pártfogóin? Ha igen, akkor biztos az új világnézet győzelme; ha nem, akkor megújul a XIX. század első évtizedeinek története és egy új sivár, értelmetlen reakció fogja ideig-óráig béklyóiba verni társadalmunkat. Keserű kiábrándulás homályosítja majd akkor el a neoromanticizmushoz fűzött reményeinket és ismét vissza fogunk térni a meggyűlölt liberális-demokrata tanokhoz, hogy azok ragadjanak ki bennünket a tespedésből. Társadalmunk ezekhez a kapcsolatot ismét a protestantizmus segítségével fogja megtalálni, amely ma önként szabaddá teszi a neoromanticizmus előtt a teret. Ekkor majd a protestantizmus, miként a XVIII. század végén és a negyvenes években, ismét irányító tényező lesz, hogy megkísérelje helyreigazítani azt, amit mások elrontottak. Ő azonban félre fogja vetni az értelmiséget s helyette a földműves és ipari munkássággal fog kezet, hogy ezt tegye a nemzet gerincévé. Ha ezt sikerül elérnie a nacionalizmus jegyében, nemzetünk további fennmaradása biztosítva lesz, bár forradalmak árán és a polgárság vezetőszerepének a társadalmi fejlődésből való kiesésével. Ha azonban késő lesz, szétbomlott társadalmunk elmerülhet a bolsevizmus tengerében.

Mályusz Elemér.

A Napkelet pályázata.

A Napkelet pályázata mindenütt feltünést és érdeklődést keltett. A pályázattal kapcsolatban több kérdést intéztek hozzánk. Ezekre itt válaszolunk.

1. A tanulmánypályázatot azért nem kötöttük meg, hogy mindenki a maga tárgyköréből meríthesse anyagát. Foglalkozhat a tanulmány a modern magyar vagy külföldi irodalmak valamelyik nagyságával, irodalomtörténeti személlyel, irodalmi jelenséggel, esetleg egyes jelentékenyebb művekkel is. Nem annyira filológiai részleteket, mint a nagy összefüggéseket megvilágító, s a dolgozatíró ítéleterejét próbára tevő műveket várunk.

2. A novella terjedelmét nem szabtuk meg, de az írónak éreznie kell, mikor lépte túl e szigorú és szűk műfaj korlátait. Kaptunk 80 oldalas pályaművet is. Akármilyen kívánatos volna a lappangó regények revíziója, ezekkel nem foglalkozhatunk. Kérjük a pályázókat, hogy két nyomtatott ívnél — 32 oldal — terjedelmesebb írást ne küldjenek be.

3. A pályadíjakat január elsején osztjuk szét a részben már közölt művek jelesei közt. Csak egy essayt, egy novellát s egy versfüzetet jutalmazunk. A jutalomdíj mindeniknél öt-

száz pengő. Amennyiben több egészen kiváló mű akadna, esetleg külön díjat is létesítünk.

4. Ha van megfelelő anyagunk, a versenyre bocsátott művek közlését már április elsején megkezdjük. Akinek kész munkája van, küldje be minél előbb, hogy a közlendő anyag az év végén össze ne torlódjon.

Beethoven és a magyarok. Irta: **Papp Viktor.** A szerző kiadása, Budapest, 1927. A Mesterek Mestere halálának multévi centenáriumán a világ hódolatából hazánk is méltó módon kivette a maga részét: alkotásának előkelő színvonalú tolmácsolásával, géniuszának a legékesebben szóló ajkakról elröppent magasztalásával. Az írótollak is szinte vetélkedve szegődtek a nagy alkalom szolgálatába, tanulmányok, életrajzi adalékok, anekdotás feljegyzések siettek az emberi nem egyik legnagyobb büszkeségének nyomába. Mindezek rendre rámutattak azokra a szálakra is, mik Beethovent életének második felében állandó baráti kapcsolatok formájában a magyarsághoz fűzték. E barátságok nagy tisztességet jelentenek lélekszámban csekély, de lelki értékekben épen nem szegény fajunkra nézve s bennök nem is voltunk pusztán elfogadók, — viszonzók is voltunk: ez a föld s ennek jobb fiai évtizedeken át éber szeretettel, sok ihletéssel és hathatós megsegítéssel kísérték az égi szellem földi vándorútját. Beethoven egyetlen dalműve a hűség apotheózisa s a magyarságnak valóban nem lehet szemére vetni, hogy vele szemben bármikor is híján lett volna ily Fidelio-erényeknek.

Ennek a magyar fidélitásnak terméke Papp Viktor pompás köntösben megjelentetett, gazdag kép- és hasonmásanyaggal ékesített műve is, a centenáris évnek nyilván legmaradóbb magyar emléke. Céljául azt szabta meg, hogy Beethoven pályájának magyar vonatkozásait az elérhető teljességben egybefoglalja, ezek többé-kevésbbé homályos részleteit a lehetőségig tisztázza s az idevágó különböző források alapján bennünk töredékesen élő ismereteket — manapság kelendő kifejezéssel élve — mintegy «feltudatosítsa». S nem is támaszkodik pusztán a már eddig felmerült ismeretanyagra, ezt az anyagot jelentékeny mértékben meg is növeli. Bejárta azokat a tájakat s azokat a főúri otthonokat, melyeket Beethoven ott-tartózkodása megszentelt, szorgos helyrajzi és levéltári kutatásokat végzett, talált is sok új, hiteles dokumentumot, ilyenek hiányában pedig nem egyszer szerencsés, lélektanilag igen helytálló hozzávetésekkel szól bele egyes vitás, adatszerűen immár talán soha többé nem bizonyítható kérdésekbe.

Kezdve annak megállapításán, hogy a Beethoven I. ópuszára a bécsi Artariától kibocsátott felhívás (1795) százhuszonegy aláírója között tizenhét magyar arisztokrata neve olvasható: rendre szemügyre veszi három évtized minden szóbakerülhető magyarérdekű mozzanatát. A Major Ervin kutatásai alapján kétségtelen bizonyosságú, 1800 május 7-iki várszinházi hangverseny körülményeit fürkészve természetesen adódó átmenettel bevezet a Brunsvik-család körébe. E nagy érzelmi fontosságú és tartós kapcsolat fejtegetése során rátér a «halhatatlan kedves» örök problémájára is. Végleges megoldást nem ad, ilyennek lehetőségében nem is bízik, de a belső valószínűség alapján a Romain Rolland felfogása mellé szegődik, ki Brunsvik Teréz múzsai szerepét fogadja el.

A könyvnek új közlésekben leggazdagabb szakasza a *Beethoven és az Esterházyak* című fejezet. Ez a C-dur mise keletkezésének s bemutatásának körülményeire vet sok eddigi félreértést és mende-mondát eloszlató világosságot. A hercegi levéltár átböngészése itt elsőrangú iratokkal jutalmazta meg a fáradhatatlan kutatót. Első közlésben adhat egy idáig merőben ismeretlen, fontos Beethoven-levelet, biztos értesülésre bukkan a mester kismartoni elszállásolása felől, közzéteheti a C-dur misét a bemutatón megszólaltató zenekar hiánytalan tagnévsorát, s megtalálja a kastély úrnőjének, Esterházy Miklósné Lichtenstein Mária hercegnőnek egy eddig ismeretlen levelét, mely már a VII. szimfónia Beethovenjének hódol. E nagyértékű *trouvaille*-okon kívül még egy egész csomó levéltári darabbal ismertet meg ez a mindenre kiterjedő figyelemmel írt fejezet; ezek Beethoven s a zenekari tagok anyagi ügyeire vonatkoznak.

A legapróbb részletekig menő áttekintést kapunk a pesti Királyi Városi Színháznak megnyítására készült Beethoven-kompozíciók (*Ungarns erster Wohlthäter* és *Die Ruinen von Athen*) keletkezésének és színrekerültének kö-

rülményeiről is, majd *Magyar Beethoveniana* összefoglaló cím alatt kilenc kisebb szakasz sorra veszi a Beethoven magyarországi kapcsolatait illető valamennyi részletkérdést: személyi vonatkozásokat s a működéséhez fűződő tárgyi ereklyéket. Papp Viktor maga rámutat, hogy e téren még sok a tennivaló, hiszen a mester fennmaradt «kétezer levele közel egynegyed részét magyaroknak írta s pár száznak mindenikében van valami magyar név vagy vonatkozás». E nevek s vonatkozások közül ő csak a legkiemelkedőbbeket sorakoztatja fel, de ennyiből is nyilvánvaló, hogy semmi túlzás sincs abban a megállapításban, mit a szerző egy helyütt mintegy mellékesen említ, holott végzett munkája végső eredményéül is hirdethetne: «A mester minden lépését évtizedeken át magyar emberek vették körül».

Papp Viktor könyve érdemes feladatnak érdemes megoldása. Egyetlen lapján sem esik a «Spurenforscher»-szellem jólismert gyengeségébe, mely végül valóban csupán lábnyomokat fürkész s földre szegzett szeme szinte végkép megfeledkezik könyve hősének — homlokáról. Papp Viktor művének minden zugát beragyogja ennek a boltozatos homloknak fénye.

Rédey Tivadar.

Kritikusok Bibó Lajos legújabb könyvéről. Bibó Lajos, a fiatalabb író nemzedéknek ez a kétségtelenül egyik legizmosabb tehetsége, akinek minden írásában a magyar föld ősereje lüktet, mint olvasóink már tudják, a *Napkelet* kiadásában sajtó alá rendezte legújabb elbeszéléseit. A könyv, amelynek a címe «A föld», irodalmi körökben hatalmas visszhangot keltett s a bírálók a lelkes elismerés hangján méltatják Bibó Lajos rendkívüli írói erényeit. A már megjelent bírálatok közül néhányat alább közlünk.

Bónyi Adorján regényíró így ír Bibó könyvéről:

A háború után feltűnt magyar írók közt kiváltságos hely illeti meg Bibó Lajost. Nagyobbrészt kis emberek sorsát formálja meg íróasztala mellett, de teszi ezt a művészetnek oly zamatos tisztaságával, a magyar ember lelkében élő őserők s benne duzzadó ősindulatok oly ismeretével, amely eleddig szinte páratlan irodalmunkban. Művésznek lenni akkor a legnehezebb, ha egyszerűek maradunk s ha eszközeink is egyszerűek. Bibó az egyszerűségnek ezzel a varázsával hat meg, ezzel a legnehezebb művészettel, mely belőle az ősi tehetség egészséges erejével fakad. Ifjú és indulatos, heves és komor, mint egy dacos fiatal istenember, ki népe sorsában a hibákat époly szenvedéllyel keresi, mint amily szeretettel tudja fellegekig napsugarazni a magyar ember erényeit. Ezek a kiváltságos írói tulajdonságai jellemzik új kötetét «A föld» című novellagyűjteményt is. A föld — írja kötete címére Bibó; s valóban: a magyar föld él és lélekzik tragikusan avagy mosolyogva e könyvben, hirdetve fiát, ki róla szíve szerint és szívből énekelni tud és aki méltó arra, hogy majdan a legnagyobbszabású dicséretet vagy tragédiát mondja el erről a földről, melyhez minden magyar bánatunkkal és szerelmünkkel együtt fiúi alázattal borulunk.

Kállay Miklós így ír:

A parasztnak sok az érzése, de kevés a fantáziája és még kevesebb a szava. De mindennél több benne a tartózkodó szemérmetesség, amely szinte mázsás vaskapukkal zárja el a szív szűkös pitvarát. Kegyetlen tragédiákkal ér fel az a kínos vajudás, míg egy-egy érzés rettentő súlya mégis átüti a mázsás vaskaput, hogy egyetlen szegényes, meztelen szóvá szülessen a föld fiának nehezen nyíló száján. Bibó Lajos annak a művészetnek páratlan mestere, hogy kell ezekbe a szűken mért fukar szavakba, egy-egy félig artikulálatlan hangba a komplikált érzéseknek egész kicsordulni vágyó terhét belepréselni. Mesteri az is, ahogy a fájdalmas utat megrajzolja, amelyen az érzés a szívtől a szájig, a tett az agytól a kézig ér.

Csaknem valamennyi novellájának ez a témája és míg egy-egy ilyen kuszált folyamat szövevényes szálait kibontja, a paraszti léleknek egészen új rejtelmeivel ismertet meg. Bibó valamennyi parasztja tragikus nagy gyermek, aki valósággal oda van még nőve a Föld köldökzsinórjához s ennek a titokzatos nagy izzó tömegnek őserői, szilajon buzgó nedvei, vad hullámai és indulatai forrnak benne. Ez a paraszt egészen közel áll még a természethez, öntudatlanul ösztönök háborognak benne, azok kormányozzák. Érzései, indulatai meztelenek. A szeretetének nincs hatása, a gyűlölete, a haragja égfekete, villámterhes viharfelhő. De a végletek találkoznak nála s a gyűlölet hamar oldódik fel szeretetté a szívében.

De épen ez a lefojtottság, ez a csaknem szimbolikus tömörség, az indula-

tok és kifejezhetetlen érzések pattanásig feszült drámaisága ad olyan robusztus erőt Bibó parasztnovelláinak, amely a Bauer Breughel-képek nehéz, sűrűvérű parasztjait idézi emlékezetünkbe.

Bibó novelláiból feledhetetlen képek ragadnak a képzeletünkbe.

Tolstoj parasztlegendái jutottak az eszembe, mikor a kötetet letettem. S a hasonlat annyiban is megáll, hogy Bibó is költő. Fantáziájának nemcsak ereje, hanem gyöngéd finomsága is van. Egyes sorai, képei, hasonlatai szinte versbe kívánkoznak.

Móricz Zsigmond egy hatalmas cikkben a következőket mondja Bibóról és könyvéről :

«Nem elég a szeretet, tisztelettel és alázattal nézzetek föl a nagyon szegény emberek életére. Ők ugyanazok az emberek, aki az Ember; de az emberiség által teremtett társadalmi helyzet oly mélységbe szorította őket, hogy azt kellene hinni, ember számára képtelen e szűk körben leélni s kiélni az életet. S az az élet egyik legnagyobb csodája, hogy az emberi lélek ebben a «rabtűzben» is meg tudja találni az örömnek, a bánatnak, a boldogságnak s a boldogtalanságnak, az erőnek és gyöngédségnek a lehetőségeit, mint a legtágasabb s legfelvilágosultabb bő lángban.

Bibó Lajos könyve íme ezt mind szent és hivő művészi hitellel igazolja.»

«Ez az író valahol a lelke legfenekén a jóságnak olyan fájdalmát hordozza, amely nem jön soha fájdalomképen a tudatba.

Boldoggá tett.

Amit tud, azt senki se tudta eddig köztünk, sem Mikszáth, sem Tömörkény, sem más. Egy percre sem látványosság neki a más : Élet és természet. Lelkében valami különös, ősidőktől való homállyal, amelyben a távoli dolgok képe halványlott . . . mondja valahol . . . Igen.

Ezredéves magyar sors, külön magyar élet, külön magyar szenvedést termelt: ez nekünk egy angyali kincsesbányánk. Az uraságunk és a nyomorunk. Itt most egy nagyszerű forrás fakadt: Bibó.

S mikor a könyvet leteszi az ember, «egy mély és titokzatos éjtszakát hallgatott végig kint a nagy pusztán, érzések kaptak szárnyra, belepanaszkodva a csöndbe, utat tört magának a csillagok felé, azután hirtelen elhalt s eloszlott a megzendült éjtszakában.»

Friss magyar szél borzolta az izzadó, verejtékvert magyar homlokot.»

Voinovich Géza : Emberek, árnyékok. *(Elbeszélések. Egyetemi nyomda kiadása.)*

Hál' Istennek végre megint egy író, akinek nem mestersége az írás ; akinek nincsenek az idők során másoktól eltanult, vagy magacsinált írói fogásai, nincs modorrá alakult egyénisége, rutinja ; aki nem áll be a hosszú sorba, az íróknak ebbe vagy abba a csoportjába, hanem akinek friss, megújuló izgalom az írás s aki arra használja az írótollat, hogy nagy kultúrájának rostáján átszűrt szemléleteit s a benne felgyűlt sok mindenféle mondanivalóját belletrisztikai formákban fejezze ki.

Egészen bizonyos, hogy Voinovichot nem az érvényesülési vágy hajtja. Őt, aki különben is túl van már az ötvenen, nem izgathatja a vágy, hogy megismerjék. Mint esztétikusnak, esszéistának, irodalomtörténetírónak aranycsengésű neve van. S bizonyosan tisztában van vele, hogy nevét, mint novellistáét most már nem fogja bevinni, nem viheti be a közönség köztudatába. Az ilyesmi nem megy. Késő. A közönség ezután is annak akarja és annak fogja látni, aminek eddig : esztétikusnak, esszéistának. Csak egy nagyarányú termeléssel tudná talán, talán valamennyire elfogadtatni magát, mint elbeszélőt, mint novellistát. Csak a novellás kötetek hosszú sora volna talán képes elfeledtetni az esztétikust és beidegeztetni a közvéleménybe a novellistát. Voinovich ilyesmire aligha gondol. Sokkal jobban kell, hogy ismerje a közönséget és önmagát. Nem, az érvényesülési vágy, a maga megmutatásának vágya nem sarkalhatja. Egyszerűen felgyűlt benne egy csomó élmény, mely kifejezésre vár s erőt vett rajta a vágy, hogy abban a formában fejezze ki azokat, melyekben kifejezhetők : művészi formában. Ezért van aztán, hogy elbeszéléseiben jóformán csak magával törődik. Nincs gondja rá, hogy a közönségben egységes kép alakuljon ki róla, egyéniségéről, mint szépíróról. Az érdekkeltés minden eszközét is eltolja magától. Nem tesz kirakatba semmit, sőt az is közömbösen hagyja : bejönnek-e a műhelyébe. Nem árul, csak magának dolgozik.

Műkedvelő amatőrnek, előkelő dilettánsnak mondanám, ezeket a jelzőket szeretném rá legtalálóbb jellemzésül alkalmazni, ha egyrészt e szavaknak megvolna nálunk, a köztudatban a helyes értelme, meleg, rokonszenves csengése s ha másrészt a felületes, lelki-

ismeretlen kritikai gyakorlat a «vérbeli író»-elnevezés grandprixét számtalanszor oda nem adományozta volna már ügyeskedő technikusoknak, tehetségük sovány tőkéjét ügyesen forgató, haszonra dolgozó nagytermelőknek, akik pedig sokkal távolabb állanak a lelki szükségtől hajtott, bensőséges írásművészettől, mint Voinovich. Igy hát ép ellenkezőleg azt kell hangsúlyoznom, hogy Voinovich művészlélek, eddig is az volt, csak most más, közvetlenebb formákban fejezi ki magát.

Tulajdonképen inkább az a feltünő, hogy ez a művészlelkű, finomtollú esztétikusunk csak ennyi idő multán nyúl a széppr6zaíró tolla után, hogy ebben csak ily későn követi mesterét : Gyulai Pált.

Mert Voinovich, az esztétikus, a kritikus Gyulai tanítványa. De csak elveiben. Hogy az egész ember egyéniségének stílusa mennyire más, mint a Gyulaié, most tűnik ki igazán, elbeszéléskötetében. Sokkal hajlékonyabb, színesebb, finomabb lélek, sokkal több érzéke van az artisztikum iránt. Kijárta a modern világirodalom iskoláját s ebben az iskolában sok mindent megtanult, amit Gyulai talán nem tanult volna meg s nem is tudott soha. Csak el kell olvasni Gyulainak és Voinovichnak egy-egy elbeszélését, rögtön kitűnik az egyéniségükben gyökerező nagy különbség. Gyulai elbeszélő stílusa szinte puritán, klasszikus, Voinovichban meg sok a szín, a festőiség, a választékos elegancia, Egy Gyulai-elbeszélés mindig lezárt, megkomponált egység, Voinovich elbeszélései sokszor nyitva maradnak, s majd mindig oda lehetne írni a végükre : «Folytatása következik». — Közös vonásuk, hogy inkább részletező helyzetrajzot, jellemrajzot adnak, mint igazi elbeszélést, cselekvényt, mesét s mindkettőjüknek erős hajlama van a realizmusra. De Voinovich szeret álmodozni is s álmai gyakran a misztikum határát is átlépik.

De hagyjuk el e párhuzam kimélyítését, nem volna sok hasznunk belőle, s beszélgessünk inkább csak magának Voinovichnak íróművészetéről.

Azt mondottam : kijárta a világirodalom nagy iskoláját, a modernekét is és sokat tanult tőlük. Érdekes azonban : ez a tanultság csak nagy kultúráltságában érzik meg, de semmiféle átvételben, közvetlen hatásban nem jelentkezik. Legföilebb talán egy-két darabjának franciás, elegáns kellemében s abban a *désillusionban*, mely a századvégi nyugati irodalmaknak egyik közös sajátsága. Ez azonban Voinovich lelki habitusának egyéni jelleme is lehet.

Egészen eredeti író. Hiába keresem a rokonságát akár a régiek, akár az újak között, nem találom. Se a magyarok, se a külföldiek között. Különös : egy régi irodalmi emberben, mikor most mint szépíró megnyilatkozik, nem lehet felfödözni semmiféle irodalmi remineszcenciát. Teljesen magát adja a maga egyéni módján. Szemléleti módja, asszociációi, stílusa : mindez annyira egyéni nála, hogy szinte meglepő.

Nagyon egyéni s egyénisége nagyon változatos. Vannak novelláskönyvek, melyeknek elég két-három darabját elolvasni s ismerjük az írót. Voinovich könyve nem ilyen. Majd minden darabja más és más. Nemcsak témában, de felfogásban, hangulatban is. Nincs egységes stílusa. Szinte Proteusként változik. Époly érzéke van a lírikus idyllium, mint a komor tragikum iránt. A meghatódott érzelmesség, vagy a fanyar mélabú époly közel esik hozzá, mint a könnyed, elegáns kellem. Néha érzelmes, máskor intellektuális, olykor meg a fantáziája is röpülni próbál.

Mindent meglát, észrevesz : a legkisebb apróságokat is. Mikor pl. a meghalt öreg parasztot szállító szekérnek kinyitják az ócska deszkakaput, meglátja, hogy az alsó gerenda nyomán száraz vonal marad az átázott földön. Tehát erősen realista látású, szinte aprószeresen. De impresszionistának is mondhatnánk. Jelzői, beállításai, helyzetrajzai tele vannak felületi látással : festőiséggel. Pl. mikor egy öreg asszonyt mutat meg, amint kilép a házból, azt írja róla : «öreg macskája a lábához törleszkedik, mint a meséskönyvek képein». Ez annyira kép, hogy szinte csak képnek látjuk.

Nem igazi *elbeszélő*, hanem *leíró*. Elbeszélés, mese, cselekvény helyett helyzetrajzokat ad legtöbbször s a rajz vonalai közé vannak becsúsztatva a jellemek, a történet, a szóvirág mese, az «elbeszélés». De leginkább akkor van elemében, ha a történetre nem is kell gondolnia, ha leírása pusztán rajzolgató, festői passzióját elégíti ki. Ime egy szemléltető példa a «Bálint» című elbeszélés elejéről : «A keleti ég alján meghasad az éjtszaka. A menny sötét boltozata mintha óriási szemhéj volna a földgolyón, most egy kicsit felemelkednék s hunyorgása keskeny nyílásán káprázatos fények tünnének elő. A szemhatár alján ibolyaszínű csík

támad, felső széle fakózöldbe mosódik át. Az ibolyaszín sávot aranysárga csík emeli feljebb, lebegve, gomolyogva, mintha a föld hajlatán túlról színes ködök szállanának fel. Azután tűzcsík lobban végig a föld peremén, kelet felé lángol a szemhatár, lobogásától kékké sápad a lilaszín, elfakul a zöld; azután ez a tűz is lohad, csak a magja piroslik, akár az eleven parázs; nő, nő, kerekedik s felbukkan egy izzó tűzkorong karimája: Itt a nap. Egy sugár száll végig a föld felett, borzongatóan hűvös, fakó sugár: a rét virágai dideregve ébrednek tőle. A fák még dermedten állanak, álombamerülten; a ködös félhomályban óriás fagyott jégvirágokhoz hasonlítanak. Azután a szürkület fátylának foszlányai szétszakadoznak a faágak között, csalitokban, belehullanak árkokba, pocsolyákba. A fák ágait megrezzentik az ébredő madarak: az ákác sorból éles csivittel rebben fel egy felhő veréb; a seregély nagy csatanával nyüzsög a nád közt; a rét füvei hajladoznak, fázós bogarak futnak fel a fűszálak hegyére, melegedni a napban. Ébred, mozdul, szólal minden. Hajnal van.»

Ez a francia impresszionista festőkre emlékeztető leírás, melynek képsorozatába csak a végén vág bele egy-két akusztikai jelenség észrevevése, megmutatja Voinovich ábrázoló tehetségének határait is: a vászonra felvitt festék néha csak festék marad, nem alakul ki szín belőle. De látni tisztán lát mindent. Érezzük a figyelem pontos beállítottságát.

Ép olyan tisztán lát, ha embereket rajzol is. Az emberek figurája egyformán érdekli, bármilyen lelki-testi habitusúak. Nem vadássza a különösségeket. S nem törődik vele: milyen rendűek, rangúak: urak vagy parasztok. Ha parasztokat rajzol, leírásain, lélekrajzán nem érzünk semmi különleges érdeklődést, semmi beállítottságot, semmi népességet. Népi tárgyú elbeszéléseiben nincs semmi abból a szociológus jellegű pózból: íme a magyar paraszt, ilyen a magyar paraszt. Nem, emberekről, emberi lelkekről van szó itt is, vágyakról, kis örömekről, rejtett s kitakart fájdalmakról. Semmi különleges hangsúly. Még csak azt se mondja, azt se hangsúlyozza: a paraszt is ép olyan ember, mint mi vagyunk. Csak jól megnézi őket, s leírja kívülről-belülről.

A valóságot époly tisztán látja, mint a káprázatokat. Nemcsak az élő embernek, de az árnyékok leírásában is pontos. Agya ilyenkor is hűvös nyugalmú, nincs benne ideges nyugtalanság, csak némi borongás. Ha felidézi a holtak árnyait, emlékezete idézi fel, nem képzelete. De néha megtörténik vele mégis, hogy lehúnyja szemét és álmodik. Merengve jár az álmok holdsugaras erdejében. De ilyenkor se nőtteti meg az árnyakat, melyek emberalakúak és emberlelkűek, csak még jobban megérzi sok fájó titkukat s szomorú részvétet mutat irántuk. Melancholiája ilyenkor elmélyül s közel van ahhoz, hogy szeméből kigördüljön egy kövér könnycsepp. A leíróból előtör a költő. Ilyenkor alighanem magát írja.

Nem szeretném azonban, ha Voinovich írói egyéniségének e részletező rajza nem hozná ki eléggé arcának legszembetűnőbb, legjellemzőbb vonását; azért végül is egy határozott főmondatban kell hangsúlyoznom: könyvéből egy nagy kultúrájú, művészlelkű, kissé szomorú férfiarc néz reánk, akit nagy kultúráltságából folyó finom érzékenysége s nem az alkotó ösztön elemi ereje késztet az írásra. Minthogy azonban könyvében igazi élvezetet leltünk, megerősített régi felfogásunkban, hogy az irodalmi munka egy meglehetős nagy százalékban kultúráltság és lelki érzékenység dolga. *Dóczy Jenő.*

Ossendowski: A sötét Kelet árnyéka. Ossendowski, a lengyelek hírneves, utazó tudós-írója az emberiség történelmének talán legborzalmasabb drámáját írja le e könyvben. Sokan és sokat írtak már a cári Oroszország megrendítő tragédiájáról és a vörös szovjet rémuralmáról, de több hivatottsággal, mint Ossendowski, aligha. Széleskörű tudás és jelentékeny írói készség mellett a személyes tapasztalatoknak olyan páratlan tömege támogatja őt, amilyennel alig dicsekedhetik még valaki.

Ossendowski évekig élt Oroszországban, mint rab és mint szabad ember. Nyitott szemmel járt-kelt ebben az óriási, titokzatos birodalomban, ahol a Nyugat modern civilizációja és a mongol nomádok ideológiája — mint írja — az ortodox kereszténység aszketizmusa és a pogányság tarka keveredésben él együtt napjainkig. Olthatatlan tudományszomja, nagy, krisztusi emberszeretete és mint lengyel hazafit az ősi ellenség gyöngéinek kitapogatása űzte-hajtotta a végtelen országban. Nem elégedett meg Moszkva és Szentpétervár fényes szalonjaival és politikai

klubjaival, Gorkij és Dosztojewszki sötét, külvárosi társadalmával, sőt a kolostorok és politikai szövetkezések titkos életével sem, hanem neki vágott a határtalan pusztáknak s eljutott a legrejtettebb, nyomorult faluba is, ahol a semmiségbe vész a muzsikok millióinak törpe élete. Bejárta az északi mocsaras síkságokat, melyeken a Jegestenger fagyos viharai állandóan a halál himnuszát sikoltják a rabságban és állati sorsban tengődő ember fülébe; élt Kaukázus rózsás domboldalain s a füves tatárföldön; megfordult Szibéria végtelen hómezőin csak úgy, mint a kopár Pamir-fennsik peremén; eljutott az Amur erdős völgyébe és tartózkodott Vladivosztokban és a Sárga-tenger partján. Megérthette ennek a titokzatos világnak pszichológiáját, fölfoghatta elkövetkezett tragikumának rejtett összefüggéseit és föl-fedhette a sötétség és babona, a gonoszság és rövidlátás megdöbbentő eltévelyedéseit.

Ez a könyv valóban a borzalmak könyve. Egyes részei az Apokalipsis jeleneteivel vetekednek. A modern Oroszországot a Nyugat csak álarcban ismerte kiváló tudósai, zseniális írói, mély szellemű filozófusai, kifinomult arisztokratái és a cári udvar ragyogó pompája révén. Ami fényes, nagyszerű, vonzó volt, az Nyugat tudomására és piacára került, a sötétség ott maradt Keleten. Kifelé ez a néhány ezer ember jelentette Oroszországot, mely valójában 140 millió nyomorult, sötét koponyájú muzsik kaotikus tömegéből állott. Tolsztoj mégis innen várta az orosz megváltást. Szerinte az orosz nemzet .tt hordozza magában az Istent; a «bogonoszjec» nép istenét azonban hiába kereste Dosztojewszki a Karamazovokban és Raszkolnikovban, Gorkij a maga külvárosi «mezítlábas»-aiban és Csehov a sajátságos, ferdeszájjal nevető, szomorú hőseiben, kitünt, hogy ennek az óriási embertömegnek — nincsen Istene, se Jehovája, se keresztény Istene. Valami primitív deisztikus gondolat él csak benne, mely nem tudja, hogy a fából készült bálványnak hordja-e az áldozatot, vagy pedig Krisztusnak. Rodionov leleplezései szerint az orosz falu, honnan Tolsztoj a nemzet megifjodását várta, alig jobb, mint egy büzhödt mocsár. A varázslók, kuruzslók, kincskeresők, méregkeverők, boszorkányok, ördöghívő pogányok és antikrisztusok sötét világa az, hol az emberi agyafurt gonoszság gazdagon burjánozhatik.

Hát az orosz hivatalok, társadalmi klubbok, előkelő szalonok és maga a cári udvar? Ezekben élnek az Apokalipsis fantomjai: a Raszputinok, akinek a neve is gonosztevőt jelent, a szenteket és ereklyéket szállító Putjatin hercegek, a végrendeletet hamisító Vonlarlarszkiak, a provokátor Azevek és Gaponok stb. Ilyen környezetben a gyenge akaratú cárnál és a Raszputin szuggesztiója alatt vergődő cárnénál keveset ért a hazájukért aggódó Wittek, Sztolypinok, Rodziankok stb. közbelépése.

És eljött a nagy kaosz. Felfakadt mindaz a keserűség, mit az autokrata uralom évszázadokon át kitermelt, a düh, melyet a szerencsétlen háború nagy szenvedései kiváltottak és az emberi gonoszságnak egész áradata. És ebben az áradatban elmerült az egész régi Oroszország.

Jekaterinburgban, az Ipatiev-ház pincéjében még ott reszket és jajgat a cári család. Az orosz katonákban még mindig akkora a cár iránti tisztelet és a félelem, hogy nem vállalkoznak a gyilkosságra. Érre Jurkovszki, a jekaterinburgi cseka tagja pisztolyával lelövi a cárt. Aztán az idegen katonák össze-vissza lövöldöztek a foglyokra. Csak a cárné élt még. Kétségbeesve jajgatott s egy vánkost húzott le az ágyról, amögé rejtőzött. Ekkor az egyetlen orosz katona, az idegenek között, bajonettjét a vánkoson keresztül a cárné mellébe szúrta. A holttesteket hajnalban darabokra vágták, elvitték az erdőbe, leöntötték petroleummal és elégették.

Igy mondta el Ossendowskinak Jurkovszki öccse Tiencinben a cári család kivégzését. Csodálatos — teszi hozzá Ossendowski —, hogy ezek és más bizonyítékok ellenére is monarchista körök még mindig olyan híreket terjesztenek, hogy a cári család megmenekült.

Ime, a könyv rövid vázlata. Tárgy, előadás, stílus egyaránt érdekkeltővé, az író személyes tapasztalatai pedig történelmi szempontból is igen értékessé teszik Ossendowskinak ezt a kötetét, melyet a Franklin-Társulat Balassa József fordításában kifogástalan papiron, ízléses kötésben adott ki.

Gál János.

Kittenberger Kálmán: Vadász- és gyüjtőúton Kelet-Afrikában. 1903—1926. 199 eredeti fényképpel, 2 rajzzal és 1 térképmelléklettel. Franklin-kiadás. Nagy 8°. A könyv címlapján jelzett 23 évnyi köz azt az időt jelzi, amelyben a szerző ötszöri afrikai útján a művében előadott vadász- és természettudományi tapasztalatait megszerezte. Ez a tény első pillanatra talán csak külsőség, ám ha velejébe tekintünk, jelentőssé válik: a szerzőnek szinte túlzott szerénységét mutatja.

Gondoljuk csak el, hány Afrikát járó vadász és író ember akadna nálunk vagy akár másutt is, aki csak ötödik expedíciója után venné kezébe a tollat, hogy megírja élményeit?

Kittenberger könyvét csakugyan a nyugodt, csöndes megérlelés harmónikus színei jellemzik. Szinte azt mondhatnók: a bosszantásig viszi azt a modort, mellyel «legforróbb» eseteit is csak hangfogóval recitálja el számunkra. Mindig csak a jelenet leírásának végén s valósággal utólag kapunk észbe, hogy a szerző ismét vakmerően kockáztatta életét s csak «jó csillagá»-nak köszönhette életben maradását. És hányszor forgott életveszedelemben? De viszont azt se gondoljuk, hogy Kittenbergernél ez az előadásmód kiszámított szenvelgés. Aminő természetesnek tartja, hogy a «veszélyes nagy vadak» ellen indított harcban az ember is vásárra viszi az irháját, olyan természetes nála az is, hogy legnyomorultabb fekete szolgájának életét is elszántsággal és odaadással védje meg. Mondanom sem kell, hogy az idevágó esetek jóformán csak a fejezetek elolvasása után bontakoznak ki tompított színeikből.

De talán az író gyöngeségén múlik a színezés fátyolozottsága? E föltevést megcáfolja Kittenberger stílusa:

«Ujra csend lett. Csak egy folytonos, lágy, álomba ringató hang, mintha ezer parányi üvegcsengő szólna mélyen a föld alól, tölti be az álmodó vadont. Ez a különös, a mi fülünknek teljesen idegenszerű hang, a közeli sásos apró békanépének éjjeli hangversenye, melybe beléolvad az ott tanyázó tücskök kedves muzsikája is».

S a legnagyobb fáradalmak után, — melyeket könnyű szívvel felejt — így ír naplójában az oroszlánról: «... Ilyen zsákmányért érdemes volt az éjtszaka nyugalmát föláldozni és a moszkitókat etetni. Nem tudok eleget gyönyörködni főékességében, a hatalmas sörényben, mely elől a fejnél olyan, mint az olvasztott arany, hátul pedig, mint a tusba mártott nyersselyem»...

Valóban azt kell mondanunk, hogy a szerző elüt minden vadásztársától. A «Jägerlatein» nem kenyere. Kittenbergert — hogy úgy mondjuk — csupán hidegvére, villámgyors elhatározóképessége és élesen célzó szeme minősíti vadásszá. Emellett azonban lényegében vérbeli természetvizsgáló. Kitűnik ez akkor, amikor ok nélkül még az oroszlánt sem akarja lelőni; s ha az állat-élet valamelyik érdekes mozzanatának megfigyelésére nyílik alkalma, minden töprengés nélkül elszalasztja a legértékesebbnek igérkező trofeát is. De kitűnik ez abból is, hogy jóllehet az öt veszélyes nagy vad (oroszlán, elefánt, kafferbivaly, orrszarvú és leopárd) mindegyikét meleg színekkel írja le, írói egyénisége mégis állatfogói és állatszelidítői élményeinek ecsetelésekor toppan elénk sajátos köntösében. S ezt a fejezetet — amelyet a nemes értelemben vett állatvédelem szelleme leng át — csakugyan minden változtatás nélkül kellene középiskoláink természetrajzi olvasókönyvébe átvenni. Hiszen még a csapóvassal fogott és mindvégig megszelidíthetetlen öreg hiénáról és ennek egy tyúkkal folytatott barátkozásáról is oly kedves képet tud festeni Kittenberger, aminőnek keresni kell a párját.

Általában: az olvasó mindig sajnálja, valahányszor a szerző rövidebbre fogja mondanivalóit. Mert bizonyos, hogy az aránylag rövidesen tárgyalt zsiráfokról, zebrákról, antilopokról, gepárdokról, majmokról és sok-sok madárról ép oly részletes leírást is szívesen vennénk, mint a veszélyes vadakról. A szerző minden során megérzik az élmény- és tárgyszeretet. Egyszóval közvetlen. Alig is van nagyobb különbség a naplójából vett idézetek és az újabb szövegezés közt. Pongyolaság azonban csak igen ritka esetben észlelhető. Ide sorozható példák: «reszkirozott lövés», «stráf», «szuka». Sőt talán ide tartozik az idegen szavak és nevek írásmódjának bizonytalansága is. Különösen az «sch» szúr szemet (Uschaschi, waschaschi, Mosche, poscho) főként azért, mert «shamba»-t is ír. Azt sem értjük, miért írja a «wanyamwezi» szót «w»-vel, ha már «ny»-et és «z»-t is használ? S így azt sem tudjuk eldönteni, vajjon «t-ségó»-nak, vagy «cségó»-nak ejtsük az ottani csimpanz nevét. S nem tudjuk, hogy ejtsük a «Mombasa»-t, minthogy «szim-

ba»-t és «szíafu»-t ír. Legegyszerűbb ilyenkor a magyar fonetikus írásmódot alkalmazni.

Messze vezetne, ha itt a szerzőnek a biológia és rendszertan terén szerzett érdemeit fölsorakoztatnám. Pedig Kittenberger könyvének ezekben van a jelentősége. De hogyha az avatatlan olvasó köszönettel veszi egy csomó természetrajzi koholmány (dögöt nem evő oroszlán és párduc, fejét a homokba dugó strucc stb.) leleplezését, a természetvizsgáló még sokkal több esetben lehet hálás az élesszemű és fáradhatatlan megfigyelőnek.

A könyv értékét a sok pompásan sikerült — ezek közt több néprajzi érdekű — fénykép emeli. Nagy kár viszont, hogy csak egyetlen térképet találunk a könyvben.

Örömmel állapíthatjuk meg, hogy Kittenberger könyve még az angol vagy német könyvpiacnak is jelentős gazdagodását jelentené; nálunk a maga nemében egyetlennek mondható.

A könyvhöz Horthy Jenő írt érdekes előszót. *Gaál István.*

Komáromi János: Reménytelen szerelem. Alig fejezte be Komáromi János *Az idegen leány*-t, máris arról beszélt barátainak, hogy a könyv két főhőséről újabb regényt akar írni. Hogy mi lesz ebben az új kötetében, még maga sem tudja, egyetlen hangulatot érez csak belőle: maga előtt látja *Az idegen leány* szerelmespárját, Lórántot és Hedviget, már mint férjet és feleséget. Egy szalmakazalban heverésznek, valahol messze Bodrogközön, tanyájuk határában. A fiatalasszony a végtelen fénylő őszi eget nézi, hátradőlve, csordultig tele vágyódással, a férfi pedig az asszony szép arcát fürkészi, hiszen most a sok hónapos együttélés után is épenolyan rejtélyes és idegen neki ez a lélek.

Ez az egyetlen világos és kialakult kép élt Komáromi Jánosban, mikor a *Reménytelen szerelem* megírásához fogott. S írásközben, úgylátszik, erre a képre is ráfelejtett, mert regényében ilyen formában sehol sem találjuk. De, hogy e mögött a kép mögött mennyi szóval ki nem fejezhető hangulati finomság, mennyi megoldatlan vágy és végtelen felé nyúló őszi nosztalgia rezeghetett Komáromi lelkében, azt legjobban a kétszázharminchat oldalas könyv bizonyítja.

Komáromi ízig-vérig mesélő és elbeszélő tehetség. Már előadásának istenáldotta folyamatossága, az az örökké egyenletes, minden drámaiság nélküli, halk, őszi-eső-előadásmód is a legtisztább epikára predesztinálja őt. A nem izgalmas, de folyton-folyton melódikusan haladó mesére. Ebben a regényében pedig kétszázharminchat oldalon át alig találunk valami mesét. Híre sincsen a folyton előremozgó, folyton fejlődő eseményeknek. Nem történik egyéb ebben a regényben, mint hogy a költő felkeresi egy messzi, bodrogközi tanyán *Az idegen leány* két főhősét, fél éjtszakákat üldögél velük a kandallónál, vagy kinyitott ablaknál, a csillagos eget nézi. Hallgatják a csendet, tele vannak kimondhatatlan vággyal és elfojtott szorongással. A két férfi félénken fürkészi az asszonyt, akinek szép arcán ismeretlen és sokszor érthetetlen bánatok suhannak át.

Ami ezenkívül próbálja élénkíteni a regény menetét: a jövés-menés vendégeskedés, a tréfás beszélgetések és Komáromi humorának gyermekesen naiv, ágrólszakadt torzfigurái csak zavarják az olvasót. Mert valahogy a olvasó is úgy van a regénnyel, mint az írója, nem vágyik cselekményre, mesére, nem keres mozgást, bonyodalmat, csak hangulatokat, vágyódással, metafizikai rezgésekkel, kimondhatatlan és kifájhatatlan érzésekkel tele csendet, nem talál igazi élményeket, csak a csillagos éjtszakák, feléredő hajnalok, lángoló, pusztai alkonyok nagy hallgatásában és az őszi ég végtelenségében.

A nosztalgiák regénye ez és ezek a nosztalgiák sokszor már az ijesztő, a patológikus határára érnek, sokszor már szinte hideget érez az ember a hátán, olyan végtelenbe szédül egy-egy hangulat s olyan nagy már a csend. A multak, az ősök árnyai ébredeznek ezekben a hangulatokban. Az őshaza, a litván puszták, a Rákóczi-kor alakjai, a lápvilág, kísértik minduntalan az írót. S ezek a végtelen szétfolyó hangulatok nagyszerű hátteret adnak a főhősnő lelkének ködös, különös, sokszor szinte patológiáig túlfinomult játékához. Valami rendkívüli feszültség kényszerítette az írót, hogy ebbe a könyvébe a végtelenig belemerüljön a hangulatokba. Ez a feszültség az, mely annyi lelket kerget ma a háború utáni időkben a lelki élet végtelenségei, a metafizika magaslatai felé. Komáromi talán maga sem tudja, hogy három legutolsó nagy regényé-

ben: a *Hé kozákok*-ban, *Az idegen leány*-ban és ebben a legutóbbi könyvében ő is a háború utáni világlélek megszólaltatója lett. Ha stílusában megmarad egyszerűnek, harmatosnak, sokszor szinte vidékies bájunak, mint minden igazán nagy ösztönös írói lélek, korának nagy lelkiválságai őt is átjárják. Egy-egy hangja még Mikszáthék és Jókaiék korából való, mégis egyike ő a legmodernebb elbeszélőknek.

Nem véletlen az, hogy ő, a mai magyar irodalom egyik legepikusabb tehetsége kétszázharminchat oldalon olyan regényt ír, melyben az elbeszélő elem egészen másodrendű, a belső lírai elemekkel szemben. És ez a lírai Komáromi semmivel sem marad el a régi elbeszélő Komáromi Jánostól. Olvassuk csak el a regény első és utolsó fejezetét, alig találunk Komáromi írásaiban ezekhez hasonlót. Hogy együttszorongunk itt az íróval, amint az óra ketyeg, amilyen rémült csendben hallgatunk mi is: hisz az ifjúság eltűnését, az idő mulását, a nagy-nagy egyedülvalóságot érezzük ebben a szorongó csendben. Az óra ingája jár és minden tiktakolásában mi is érezzük: közelebb vagyunk a sírhoz. «Nagyon egyedül vagyok», mondja utolsó mondatában az író, és mi is valami nagy-nagy egyedülvalóság érzésével tesszük le a könyvet. *O. Gy.*

A szkepticizmus. Különösen Franciaországban a mult század végén és XX. elején a gondolkodóknak egy érdekes típusa keletkezett. Később más országokban is hatott a példa: nálunk is akadtak képviselői ennek a gondolkodásmódnak. Ez a korát olyan jól kifejező szellemi áramlat a szkepticizmus. A három ismertebb szkeptikus gondolkodó három típust jelöl meg: A fölényesen gúnyosat, mint Anatole France, aki büszke kételyeire és mindenkit megvet, aki hisz valamiben; a jókedvűt, mint Renan, aki kételyeit mulatságosaknak tartja és örömmel foglalatoskodik velük; vagy a szomorút, mint Lemaître, aki kényelmetlenül érzi magát állandó tépelődése közepette és szabadulni szeretne tőle. Lemaître kritikái közül most adott ki néhányat a «Világkönyvtár» Salgó Ernő fordításában.

Lemaître mélységesen szomorú. Sőt úgy érzi, hogy a szkepszis és a szomorúság szétválaszthatatlan. Renanról szóló tanulmányának az a célja, hogy megmagyarázza azt a számára lehetetlennek látszó esetet, hogy Renan szkepszise mellett is jókedvű. Végül is úgy találja, hogy Renan jókedve független szkepszisétől és csak egyéniségéből ered. Bourget-ról beszélve pedig így nyilatkozik a pesszimizmusról: «Minden ember, ki gondolkodik az emberi sorson és megérthetetlennek találja azt és akiben, hogy megerősödést merítsen belőle, nincs meg se a keresztény hit, se a naiv bizalom a haladásban, pesszimistának mondható. Ha meggondolja az ember, már az maga, hogy mit sem értünk a világból és semmiféle magyarázatot se tudunk reá, elegendőképen fájdalmas». (216. l.)

A szomorúság mellett a szkepszis másik jellemző eleme a mindenben való kételkedés. Semmi sem biztos, mindent meg lehet kritizálni, nincs abszolút igazság, nincs tekintély, minden relatív: az elv különböző kifejezése. Mivel bizonyos igazság nincs, a legkisebb, legjelentéktelenebb részlet is döntő fontosságú lehet. Ez a kor a nuance-ok, az árnyalatok kora, amelyben a különböző szkeptikusok nagy szenvedéllyel vadásszák a «finom megfigyeléseket», a «jellemző részleteket».

A részleteket azonban nem azért nyomozza a szkeptikus, mert fontosak az egész szempontjából, hanem a kicsinységek súlya megnő, mert a nagy, az egész sem fontos. Azért hangsúlyozódik jobban a részlet, mert sem az egész, sem a részlet nem fontos. Általában semmi sem fontos; nem is bizonyos, hogy részlet az, amit részletnek nézünk. Ezért nagy különbség van a szkeptikus és az epigón skolasztikus szőrszálhasogatása között. Az epigón skolasztikus azért hasogatja a szőrszálat a nagyszerűen felépített thomista logika baltájával, mert egyrészt szükségesnek tartja, hogy a szőrszál is elhasíttassék, másrészt bámulja fegyverét és mindenáron használni akarja. A szkeptikus is bámulja az analízis boncolókését és csak azért használja, mert különben az a meggyőződése, hogy a szőrszálhasogatás épúgy nem vezet célhoz, mintha gerendát hasogatna. A cél: az igazság így is, úgy is elérhetetlen.

A szkepticizmussal az emberi gondolkodás lemond céljáról, ami után megszületése óta törekedett, az igazság megismeréséről. Helyette maga a gondolkodás lesz a cél. Nem az a fontos, amit állít valaki, hanem ahogyan állítja. Nisardról ezt mondja Lemaître: «... *Tör-*

ténelme szigorúan egységes munka. Roppant rendszeres és kiváltképen részrehajló és hiányos ; de mily érdekes Nisard elméje ! Mily finom, mily csiszolt és mily lenéző !» Taineről pedig így nyilatkozik : «Taine *Történelme* kiváltképen rendszeres, részrehajló és hiányos ; de mily érdekes Taine zsenije ! Az általánosítás mily hatalmas ereje és a színezés mily bűvölete lakozik a költő-logikus művében !» (205. és 206. l.) Vagyis Nisard-nak és Tainenek nincs igaza, de szépen nincs igaza. Nem is az a fontos, hogy igaza legyen, hanem csak az, hogy csiszoltan, finoman fejezze ki gondolatait, hogy gyönyörűséget szerezzen magának a gondolkodónak is, meg annak is, aki olvassa. A gondolkodás célja tehát valamilyen esztétikai ízű gyönyörködtetés az igazság feltárása helyett. Bizonyítani nem kell, nem is lehet az állításokat, csak fel kell őket ismerni. Ezért érvelhet egyik helyen Lemaître a következőképen : «Támogatom pedig állításomat főként azzal, hogy ezt hiszem». (86. l.)

A szkepticizmus egy másik jellemző eleme az önmagában való gyönyörködés. Lemaître tudja, hogy szkepticizmusa szomorúvá teszi, de erre a szomorúságra is büszke. Büszke azonkívül hitetlenségére ; mindenben való kétkedését valamilyen kiválóságnak tartja, mely kiemeli embertársai közül. Kérkedik azzal, hogy nem bizonyít semmit, csak impresszióit közli, hogy nem becsüli semmire az igazságot, hogy a gondolkodást játékká süllyeszti le. Józan eszű ember nehezen értheti meg ezt a büszkeséget, a szkepticizmussal való kérkedést, amely a terméketlenség, az emberi tehetetlenség bevallása. A kor általános felfogásának következménye, hogy az emberi gyöngeség érdemszámba megy.

Ez a felfogás a forradalmi szellemből eredt. A forradalmi szellem lényege az újítás vágya, amivel együtt szokott járni minden réginek megvetése, lerombolni akarása. Miután az európai forradalmak néhány üdvös újítást hoztak be, programmjuk megvalósítható részét megvalósították, a tovább munkáló forradalmi szellem már csak rombolni tudott. A rombolás öncél lett ; nem azért destruáltak, hogy helyet adjanak a jobbnak, hanem magáért a destrukcióért. Ebben az időben a lángelme, a kiválasztottság jele volt a rombolni vágyás. Tehát a szkepticizmus is a rombolás egyik leghatékonyabb alakja, erényszámba ment ebben a beteg korban.

A szkepticizmus másik oka szintén a korszellem egyik jellemvonása, de még régebbi eredetű. A kereszténységtől való elfordulás, amely a renaissanceszal kezdődik, a szkepticizmusban fejeződik be. Mással nem is végződhetett, mint ezzel a szomorú, lemondó gesztussal. A nyugat-európai kultúra szülőanyja és lényege a kereszténység. Amikor elszakad tőle, úgy jár, mint a levegőbe vetett búza : nem terem.

Sok érv kínálkozna a szkepticizmus ellen, de ma már, amikor egész Európa visszhangzik a konzervativizmus, a kereszténység, általában az egészséges építő akarat mind több győzelmet arató újjászületésétől, fölösleges cáfolni őket. Néha szinte komikusan elavultak. Például Lemaître a «Végső királyok» című tanulmányában ezt írja : «A régi rend mindenütt ingadozik. A latin népek már felkészülvék. Azt hallom, Spanyolország csak lovagiasságból, egy asszony és egy gyermek iránt való tiszteletből tűri a királyságot. Ami Olaszországot illeti . . . tessék csak bevárni a végét a hármas szövetségnek, mely bizonyára nem fog örökké tartani . . .» (197—198. l.) A hármas szövetség csakugyan nem tartott örökké, de az a kor is elmult, amelynek jövőt illető képzelgéseit épen Olasz- és Spanyolország fejlődésében az ellenkezőjére fordította. A világháború valahogyan meggyorsította az események lefolyását, ezért tűnik fel Lemaître oly mélységesen elavultnak szkepticizmusával együtt. A háború után felnőtt nemzedék számára szinte érthetetlen az a nagy befolyás, amelyet Renan, France vagy Lemaître gyakoroltak apáik, vagy talán csak idősebb bátyjaik nemzedékére. Ma már más szelek fújnak, mások az ifjúság ideáljai. A háború előtti egységesen forradalmi francia ifjúság két, legalább is egyenlő pártra szakadt és az újítók az ezerszer kigúnyolt konzervativizmusra meg kereszténységre esküsznek. Renan, France, Lemaître szkepszise, finom iróniája és demokratikus babonái a multé, az új ideálok az egészség, a cselekvés, a szilárd meggyőződés apostolai.

A magyar kiadót nem akarjuk politikai célok követésével megvádolni, de legalább is a szó rossz értelmében vett konzervatív, maradi szempontból válogatja ki a «Világkönyvtár» sorozatában megjelenő könyveket. Kayserling é Eucken kivételével összes, a háború

óta megjelent kiadványai a régi demokrata-liberális világnézetet terjesztik. A háború előtt a sorozat favoritjai Ferrero és France voltak. Abban az időben csakugyan divatozott ez a két név, de miért kell ma az elkeseredetten pozitivista Lamprechtet fordítani, akit már régen méltó helyére szorítottak német kartársai, vagy miért kell lefordítani a hazájában harmadrangúnak tartott Le Bon-t, hol van a mai filozófia Emersontól, amikor már Bergson is elavult és ki beszél ma, Thibaudet, Maurras, Massis, Léon Daudet kritikáinak korában Lemaître szkeptikus elmefuttatásairól? A korral való haladást, több modernséget kérünk a különben tiszteletreméltó kiadóvállalattól,amelynek a háború előtt igazán fejlett érzéke volt a divatos eszmeáramlatok felfogására. *Fábián István.*

A Napkelet Lexikona. Két kötet. Kiadja a Magyar Irodalmi Társaság. Budapest 1927. A Napkelet Lexikona már a megjelenése óta eltelt rövid idő alatt is sok-sok ezer példányban áradt szét a művelt magyar közönség között és rövidesen sikerült magát a kis családi könyvtárakban nélkülözhetetlenné tenni. Régi, nehezen érzett hiányt pótol. A nagy, sokkötetes lexikonok, melyek komoly alapossággal, tudományos felkészültséggel szerkesztődtek és melyeket egy boldogabb és nyugodtabb nemzedék állított be még a magyar család könyvesszekrényébe, az idők szédületes változása alatt elavultak. Ma már nemcsak a technika fejlődött mérföldes léptekkel (ki hallott csak két évtizeddel ezelőtt is rendes légi közlekedésről vagy rádióról !), nemcsak a szellemi élet arculatja változott meg, hanem — sajnos, a magyarság óriási veszteségére — egész európai berendezésünk és államéletünk. A régi lexikonok már csak a multra nézve használhatók. Az egyetlen nagy magyar lexikon az elszegényedett középosztály számára alig hozzáférhető, legfeljebb közkönyvtárakban, az a pótlék pedig, melyről üzleti élelmesség sietve gondoskodott különböző kézi lexikonok formájában, nem való magyar család asztalára, mert a lexikon nemcsak ismeretanyagot közvetít, hanem világnézetet is ad és irányít.Azért volt fontos,hogy a Magyar Irodalmi Társaság megajándékozta a magyar közönséget kétkötetes kézi lexikonjával. Bevezetésében önérzetesen hangoztatja a szerkesztő, «hogy a nemzeti érzésű magyar intelligencia számára a modern élet eszméinek és a tudományok új eredményeinek útvesztőjében» kíván kalauzul szolgálni és nyíltan kijelenti, hogy «főelvének következetes keresztülviteléből folyik, hogy elsősorban az alkotó világnézet képviselőit, eredményeit és elveit ismerteti. Közönségével a másik tábor irányait és jelentősebb alakjait is megismerteti s vagy állást foglal velük szemben vagy pedig, amennyiben komoly értékekről van szó, elismerésben részesíti».

A lexikonnak tüzetes áttanulmányozása meggyőz arról, hogy a szerkesztőség igéretét be is váltotta. Világnézeti és magyar nemzeti felfogása nem vezeti elfogultságra, magasabb szempont ez, ahonnan egész mai ismeretanyagunkat áttekinti. Munkatársai között ott találjuk az egész magyar szellemi élet elitjét, amely teljes tudatában volt a vállalt feladat fontosságának. A több mint harmincezer címszóban keresve sem lehet egy téves adatot sem találni. Kisebb-nagyobb aránytalanságok természetesen elkerülhetetlenek voltak, de az ilyen lexikont igazán nem lehet a mérőszalaggal megbírálni. Legfőbb értéke azonban a lexikonnak nem is a sokoldalúsága, az emberi élet minden ágára való kiterjedése, hanem nemzeti szelleme, mely összegyüjti mindazt, ami magyar érték. Ahol — bármely idegen területen is — magyar kapcsolatot vél találni, azt szeretettel kutatja fel. Elkallódott vagy elfeledett magyar értékeket elevenít meg, meglevő és elismert magyar értékeknek pedig kijelöli helyét. Pozitív szellemű és nemzeti felfogása nem merül ki az ellenkező szelleműség meddő kritikájában. Mindig az egyetemes magyarságot nézi és noha nem térhet természetesen napirendre fájdalmas széttagoltságunk felett, megteremti az elszakított magyarság kapcsolatát. Az erdélyi és felvidéki magyarság szellemi élete különösen jelentős szerepet nyer benne. És amellett felöleli az egész nyugati kultúrát is minden jelentősebb értékével, megteremti a Kelet és Nyugat szintézisét. Sokat foglalkozik a művészet kérdésével, amire már gazdag szövegközi ábrái és műmellékletei is csábítják, de itt is a legnagyobb teret a magyar művészet elemzése kapja, amely a lexikonnak egyik legszebb fejezete.

A Napkelet Lexikona az első gyökeresen magyar lexikon, mely egyetemes

műveltséget ad. Hatása csak az évek folyamán fog érezhetővé válni, amikor ismeretanyaga lassan átszivárog a köztudatba. Hatalmas segítőtársa lesz annak a nemzeti folyamatnak, mely a háború óta oly szerencsésen megindult és amely nemzeti kultúránk regenerációjával kívánja nemzeti újjászületésünket megteremteni. *f. j.*

Harsányi Lajos: De profundis. *(A Szent István-Társulat kiadása, 1927.)* A költő «szörnyű imakönyvnek» nevezi művét a bevezető versben, pedig vigasztalóbb, megnyugtatóbb, áhítatrakeltőbb alkotás, egységesebb és harmonikusabb koncepció kevés találkozik nálánál a megosztott hitek, sokrétegű eszmék, darabokra tördelt lelkek mai sokaságában. Nem is lehetne más a szerző, mint «távol zárdacellán rejtve élő pap», aki fenségesen zengő tercinákba öntötte az emberi lélek legörökebb és legmélyebbre temetett vívódásait; a nyilvános konfesszió döbbenetes erejével rajzol képet az esendő ember tusakodásáról, a hét főbűn elveszejtő kárhozatáról és tíz kiáltásba foglalva veti az örök bíró mérlegébe a kicsinyke jókat is, a véletlen-erények virágszálait, hogy talán azok megmentik majd a kárhozattól.

Csodálatos, hogy ezt a komor hangszerelést mint tudja át meg átszőni a bársonyos, emberi líra arabeszkjeivel, közel hozva részvétünkhöz és együttérzésünkhöz a misztérium áhitatba fodrozó részleteit.

A végveszélybe jutott lélek kétségbeesésével, együgyű-szép ártatlanságokkal, jóság-játékkardokkal, erény-parányokkal védi magát, mert hite és áhitata telve van a Legfőbb Bíró mérhetetlen irgalmával és kimeríthetetlen bocsánatával. Mily megható ez:

«Gondolj reám, ki fürtös szőke hajjal
Kis gyermek voltam s hófehér ruhában
Térdeltem ágyamon, kicsinyke angyal».

Emlékszik arra, hogy diákkorában, ha lehúnyt a lámpa, fektében mondta el a Miatyánkot, hogy középkori vitézek nem hevültek jobban a Madonnáért, hogy szerette anyját, hogy tisztelte a törvényes elöljárókat és «dallal siratott távoli királyfit».

Sóvárgó, nagy emberi vágyai átsütnek a szőrcsuhán, amelynek «tömjénillatú, nehéz daróca talán királyiszép lelket borít be» és így énekel: «Oly dús a föld, oly szép a Rivièra! Vigadtak rajta mások, énnekem csak Tornác jutott, virág, dal s égi szféra.

Ez a nosztalgia, a világ csodáin való ámulás a legszebb a könyvben, bűnnek számítja és mégis gyöngéd panaszként mondja el:

«A tájam egyszerű; akác az ura,
Pedig halálos vággyal vágyakoztam
Girgentire s az édes Côte d'Azurra,

Zeném a falu síp-harmonikája,
Pedig tudom, hogy bíborban s aranyban
Harsog este a milanói Scala,

Poros úton haladt előre lábam,
Pedig tudom, mily szőnyeget taposnak
Prelátusok pirosban és lilában»...

A hívő lélek krisztusi és szelid optimizmusa tetőzi be és aranyozza meg a magyar vallásfilozófia lírai remekei közé számító műalkotást és Szent Ferenc lelkének derűje árad a sorokból:

«Az életem még nyár szakában pompáz,
A kertemben dísz-borsók illatoznak,
Az élet szép; a föld nem siralomház»...

Verselése biztos és keresetlen, Dante Infernója érzik ugyan itt-ott, de a zordon monumentalitás hiányát a szeliden búgó líra pótolja. Legfőbb érdeme a biztos kézzel épített konstrukció, amely össze tudja fogni és érzékelteti is a halállal vívódó lélek nehéz tusáját. Az olvasó mindvégig a hit és a vallás magasztos kupolájának lelki ívei alatt érzi magát, valami kollektív és katholikus atmoszférában, abban az áhított és homogén levegőben, amelyet annyira nélkülöz a mai kor, amelyben nincs szertelenség, képzavar és hisztéria, lidérces bizonytalanságok, a «végtelenben» naprendszerekkel való modoros zsonglőrködés, a férfi és a pap szívének lüktetése ver csupán és erre a hangra ráfelelnek bizonyára mindazokéi is, akik ezt az igazán szép és értékes könyvet elolvassák. *(T—i.)*

Ady és a magyar ifjúság. Sík Sándor előadása az Országos Magyar Széchenyi-Szövetség irodalmi szakosztályának januári ülésén. Az előadás főbb gondolatait a következőkben adjuk :

Ady költészete ma is eleven valóság és lelkeket formáló erő, elsőrendű érdek, hogy ez az eleven valóság a maga igaz értékeivel hasson. De ezen a szemponton túl egy másik nem kevésbbé fontos ösztönző mozzanat az Ady költészetének értékelésében mutatkozó végletek egyoldalúsága. Az előadó is hozzá akar járulni, hogy a végletek között a megértés folyamata meginduljon s hogy az imádat és gyűlölet zavarain túl Ady emberi és költői értékelése előbbrejusson. Mert bármennyire tiszteletreméltó is az egyik véglet, ítéleteiből nem Ady költészete egészének, hanem legtöbbször tendenciózusan kiválasztott szemelvényeknek ismerete szól, míg a másik véglet elriaszt himnikus túlzásaival. De épen Adyval szemben érthető ez az egyoldalúság. Hiszen ha a közönséges emberi lélek is megriasztó mélységeket rejt magában, mennyivel inkább az Ady-féle lírikus zseni komplex lelkivilága, aki százszoros intenzitással éli az életet. Mert Ady azok közül való, akik «ha nem is látják a próféták döbbenetes világosságával, de a zseni ösztönös, víziós sejtelmességével sejtik, borzongják, szenvedik és éreztetik az énnek ezt a titokzatos vulkanizmusát». Akinek nincs elég érzéke ennek az elvont, irracionális költői világnak titokzatos mélységeihez, az szükségszerűen csak egyik oldaláról ismerheti Ady egyéniségét.

De Adyban ez a komplex vonás egyben a legszomorúbb diszharmónia is : tragikus kettősség. Az elrontott énje, aki lett s az a tisztább, mélyebb, igazabb énje, aki lehetett volna s amely után vágyakozott, nagy megbánásokat, fájó melancholiát, vagy a mindenmindegy lemondó akaratlanságát láttatja a lírikus magamegmutatásában. Egyik énje a bizarr, bűnös, nyugtalan, beteges dekadensé, a másik «egy pogány magyar őserőtől duzzadó egyéniség vérforraló és ellenállhatatlanul vonzó sugarait szórja». *Figyelemreméltó történelmi érdekességet rejt magában az a körülmény, hogy a maga korában lényének ez a beteges, dekadens oldala hatott inkább, míg ma épen azok közül kerülnek ki nem kevésbbé szenvedélyes tisztelői, akik Ady sorsában a magyarság szimbolumát látják s költészetéből a «magyar gyötrelemnek, a magyar bűnbánatnak, a magyar kétségbeesésnek dörömbözését hallják ki»;* ellenben mások «a költő sikoltó szavában ma is csak a káromkodást, a Muszáj-Herkules vörös riadóját érzik». Pedig Adyban benne van mind a kettő. Most az ősi tragikumtól, szerencsétlen körülményektől, saját bűneitől összeroncsolt dekadens, aki egyensúlyvesztetten menekül a mámor megváltó káprázatába, majd a pogány magyar őserő duzzad benne, amely más időkben és más formában «újjászületve vízből és Szentlélekből» Pázmány szeges írásait Zrínyi Török Áfiumát, Berzsenyi keserű aggódását, Vörösmarty és Széchenyi vízióit sugallta. De velük szemben Ady legsajátosabb egyénisége és kettősségének tragikuma épen az, hogy ő egyszerre mind a kettő : dekadens és vad erővel magyar. Lelke e két egymásnak ellenmondó, de egyformán leglelkében gyökerező világ elpihenhetetlen harcának állandó, véres csatatere. «Ezért érzi magát hol félistennek, hol nyomorultnak, hol prófétának, hol hazugnak ; ezért az örökös sírás, örökös átkozódás, a nagy dolgok örökös sejtése, de soha meg nem látása, a nagynak, a tisztának, a szentnek, a végtelenségnek, Istennek örökös szomjazása, de soha el nem érése.» Most a fáradt dekadens mellverő alázatával borul le a kibékítő Isten előtt, de holnap a dacos pogány lázadásával káromolja, vagy tagadja, de lelkéből sohasem tudja egészen kivetni.

Magyarsága is végzetesen kettős gyökerű. Sorsát magyar sorsnak, küldetését magyar küldetésnek érzi ; a föl-földobott kőnek ez a szomorú hőse semmire sem olyan büszke, mint magyar voltára. De talán a következő pillanatban — ugyanebből az érzéstalajból — vad harag, düh, káromlás, meg-

vetés és gyűlölet hangja hördül fel ajkán fajtája ellen, amely előzte, kitagadta s magyarságát el nem ismerte. Ennek a sértett magyar gőgnek féktelen forradalmisága már ott harsog a fiatal nagyváradi ujságíró cikkeiben, hogy azután test és lélek szerint megrokkanva «csúf rontásban», a Bercsényi-lélek Eburafakójával jusson el azokhoz «akikkel nem volt egyéb rokonsága, mint a tagadás közössége». Tragédiának érzi ezt a sorsot, mindenestül magyar tragédiának.

Vátesznak, prófétának szeretik nevezni Adyt. Ő maga is «a mai magyarság, kultúrmagyarság lelkiismeretének» hitte magát. Tagadhatatlan, hogy itt küldetése volt. Történelmi jelentőséget épen az ad lírájának, hogy — mint maga mondja : — «én általam hörgött fel manapság legnyugtalanabban a magyar társadalmat kínzó nyugtalanság». De pozitiv értelemben mégsem lehet őt vátesznak nevezni. A kor betegségeinek csak zseniális diagnózisát adta, anélkül, hogy azokból kiemelkedni, vagy a jövőre utat mutatni képes lett volna. Csak negativ értelemben — amennyiben feltárta a mult nyomorúságát, halálos betegségeit és bűneit — jelent hatalmas tanulságot az ifjúságnak Ady költészete.

Ady tragikus élet, tragikus költészet. De ebből a tragikumból hiányzott a tragikum végső, fenséges eleme, a feloldó harmónia, amely az aristotelesi félelem és részvét után a megnyugvás és felemelkedés magasabb légkörébe emel. Épen ezért s művészetének példátlanul szuggesztiv ereje miatt méltán kell félteni különösen erotikus verseitől a lélekben és értelemben határozatlan ifjúságot. Mégsem mondja az ifjúságnak, hogy ne olvassa Adyt, hanem Zsilinszkyvel szól : ha Ady «lápvirág» volt, gyűlölje a lápot és gyönyörködjék virágában, — de vigyázzon, a lápnak a virágból is kigőzölgő miazmája meg ne fertőzze lelkét. Olvassa, ha olvasnia kell, de szent éberséggel őrködjék, hogy meg ne fogja a költő átka («rokkanjon más is, pusztuljon más is !»), hogy kicsivé ne rokkanjon ahhoz a nagy feladathoz, amelyet a mának magyarjára rótt a Gondviselés.

Szeretet és szánalom Adynak, az embernek, de a virradatra néző magyar ifjúságnak más eszményekre van szüksége, olyanokra, akik Adyénál nem kevesebb világossággal látták, nem kevesebb gyötrelemmel szenvedték a magyar bűn és magyar sors tragédiáját, de akik töretlen hittel s töretlen geriincel tudtak megállni a romokon, le nem vették szemüket a felhők és sarak közt az örök Napról s tudtak fogyhatatlan erőt meríteni az örök forrásokból.

Színházi szemle.

Rosszul sikerült évadjának baklövéseit a Magyar Színház Fazekas Imre *Trojká*jával akarta helyreütni. A darabban élesen ketté kell választani a tárgyat és a miliőt. A tárgy két férfi harca egy asszonyért, mely harcban, miután az egyik férfi elvérzik, az asszony nem a másiké lesz, hanem egy harmadiké. A miliő: Szakhalin szigetén, az orosz politikai deportáltak tábora a Kerenszky-forradalom idejében. Tárgy és miliő egy pillanatig sem tudnak összeforrani, az írónak csak hatásvadászat céljából volt szüksége erre a környezetre, maga a mese bármikor és bárhol is lejátszódhatnék. Vagy, helyesebben mondva, sehol és semmikor sem játszódhatnék le. Emberei papirosfigurák, fordulatai erőszakoltak, lélekrajza hamis. Meséjét nem mondjuk el, nem anynyira azért, mert a mesevezetés hibáinak zsúfoltsága feleslegesen sok időnket venné el, hanem inkább az egész mű jelentéktelensége miatt.

Azt hisszük, hogy a parádés szereposztás sem tudja a gondolkozó nézőt a darab gyarlóságai miatt kárpótolni, annyival kevésbbé nem, mert magukat a szereplőket sem érezheti művészetük megszokott magaslatán. Makay Margitnak még van egy-két finom mozdulata, de Törzs Jenő elviselhetetlenül modoros, Kiss Ferenc pedig ismét visszaesik abba a régi hibájába, hogy szerepének minden mozzanatát túldolgozza, agyonjátssza. Csortos Gyula egy rikító szerepben kénytelen önmagát ismételni.

A rendezés a fiatal Vaszary János munkája. A második felvonás tömegjeleneteiben sok ötletet és mélyhatású dinamikát érzünk, de a darab orosz levegőjét nagyon is vaskosan húzza alá. Ugyanaz a hiba történik itten, amit pár évvel ezelőtti Csehov előadásain a Vígszínház is elkövetett, hogy t. i. orosznál oroszabb akar lenni. Aki igazi orosz színészektől látott igazi orosz darabot, az meglepetve tapasztalta, hogy az a bizonyos orosz mélabú és nyomott hangulat mennyivel finomabb és könnyedebb eszközök által jut érvényre, mint színpadjainknak műoroszsága.

*

Sokkal több örömünk telt a Vígszínház francia újdonságában, Jacques Devalnak *Őnagysága őrangyala* c. vígjátékában. Nem azért, mintha e darab roskadoznék a magasabb irodalmi értékektől, hanem mert a francia vígjátéknak mintha újabb, egészségesebb, üdébb formafordulatát jelentené. Akit érdekelnek az efféle irodalmi összehasonlítások, az a Vígszínház ez újdonsága után nézze meg a Fővárosi Operettszínház francia vígjátékait is. A Vígszínház ez újszerű és eleven darabja után meghökkenve fog egy valaha divatos stílusnak ezekben az *utolsó bölényei*ben ráismerni egy magát kiélt vígjátéki forma lélekjevesztett, erőltetett, agyoncsépelt fordulataira. Jacques Deval vígjátéka ellenben érdekes, mert mintha azt mutatná, hogy a francia komoly drámának nagyjelentőségű formaújításait a francia komédia is készül átvenni. Az a lényegreszorítottság, a mellékes motívumoknak, a fölösleges epizódszerepeknek az a minimumra csökkentése, a sok egymást kergető fordulat és a sok jövés-menés helyett a drámai dialektikának az a mélyebb magakiélése jelentkezik — még kissé kezdetlegesen persze — Jacques Deval e vígjátékában is.

Az egész történet szinte csak három ember között pereg le. Egy válófélben levő asszony nem tudja magát léha és csélcsap férjének hatása alól kiszabadítani, segítőtársul maga mellé vesz hát egy belé szerelmes, de számára közönyös fiatalembert, akinek az a feladata, hogy a férj előtt az asszony szeretőjét játssza s a nőt — ha volt férjével szemben gyöngeség fogná el — erőszakkal is megőrizze férje csábításaitól. A fiatalember olyan jól teljesíti feladatát, hogy terrorjával az asszonyt nem egyszer a sírásig dühíti, a férjet feleségével szemben nem egyszer degusztálja. Végül is az asszony mit tehet egyebet, beleszeret a kitartó fiatalemberbe és végképen szakít férjével.

A darab fordulatai nincsenek híján az erőszakoltságnak, néhol teljesen fölösleges frivolságok is kellemetlenkednek benne, de kedvessége, friss ötletessége és főkép formai újszerűsége, nem tévesztik el hatásukat.

A fő női szerepben Gombaszögi Frida kissé nehezen találta meg a vígjátéki hangot, de a darab második felében határozottan ötletes volt. A szerelmes fiatalembert Rajnay Gábor játszotta eleven és gazdag változatosságú eszközökkel. A férj szerepében Somlay kissé kedvetlen és unott volt.

Örülünk, hogy épen az a Vígszínház, amely a századforduló divatos francia bohózati stílusának nálunk főpropagálója volt, most észreveszi és bemutatja az új francia vígjátéki stílust is.

Galamb Sándor.

Művészeti szemle.

Csoportkiállítás a Nemzeti Szalonban.

A vidéki művészek tárlatának bemutatója után az LVIII-ik csoportkiállítás nyílt meg a Nemzeti Szalonban.

Ezen a kiállításon egy tartalmas, érdekes német művész jutott az érdeklődés középpontjába : *Bühler* Hans Adolf. A javakorabeli festő a karlsruhei képzőművészeti akadémia tanára. Bühler nagykultúráltságú művész. Kitűnő mesterektől tanult, kik közül Thoma gyakorolt reá legmélyebb hatást.

Műveit dús eszmei tartalommal tölti meg, azonban a spirituális elmélyítés seholsem teng túl munkáiban, mindig a legkívánatosabb összhangban marad a festői értékekkel. A német mester kiváló rajzoló. Vonalvezetése biztos és a nagy kifejező erő mellett is szinte könnyednek hat. A színnel puritán módra, majdnem fukarul bánik, de mindig ad belőle annyit, amennyivel látomásait melegen belénk rögzítheti.

Megkapó erő nyilvánul meg a «Nibelungok» három alakjában. Igazi germán vizió. «A nagy család» sok alakból fűzött kompoziciója gazdag eszmei tartalmat is hordoz az érdekes festői elgondolás mellett.

Az «Önarckép» meleg vallomás e képek alkotójának dús lelkiségéről. Hans Thoma-arcképe múzeális becsű alkotás, klasszikus erő buzog benne. Kiváló portré a Drews Arthuré is. Az «Ebéd a szabadban» kedves, finom kis tanulmány, lírai báj érzik belőle. A «Költő a kertben» tartalmas német vers, színből, vonalból megszőve. «A lélek» című kép titokzatos érzésáradatot indít meg, a «Hófehérke» a fantázia dús csipkéit hímezi ki finom vonalakból.

Bühler mint grafikus is számottevő, plasztikai munkái is igen érdekesek, nyereséges volt vele megismertetni a magyar közönséget.

A német művész mellett még néhány magyar festő és szobrász állította ki munkáit.

Bardocz Lajos komoly tájképfestő, ha nem is nyujt valami mélyebb él-

ményt. *Faragó* Géza, aki főleg mint dekorativ festő, plakátrajzoló és karikaturista tette ismertté nevét, most leginkább kompozíciókat állított ki. Színes, kisalakos képei között akad pár érdekes, de Faragó e téren még legfeljebb csak ígéreteket nyujt. *Kammerer* Mária ügyes, elegáns ecsetkezeléssel festi meg arcképeit. A kiállított sorozat néhány darabja komolyabb reményekre is feljogosít, de a portrék javarészében még nincs elég lélek, melegség s e külsőséges, technikai eredményeknél nem lenne szabad könnyedén megállapodnia. *Lorántl* Mihály rajzai sem kiforrott munkák még. Sokat kell még tanulnia, míg biztató tehetségét kifejlesztheti.

Patzó Pál szobrai között akad pár számottevő munka, mint az «Anyaság», «Éva» és néhány jó, életteljes arckép. Egyes kísérleteiben azonban még nem tud felszabadulni az iskolás hatások alól, még nem érkezett el a friss, lendületes, egyéni erejű vonalvezetéshez. Általában azonban komoly törekvés jellemzi főleg bronzait.

Radnay Miklós leginkább szolnoki tárgyú képeivel kelt reménységet. Ma még erősen érzik rajta mestereinek hatása, de több festményén kezd már kibontakozni egyéni érzése és felfogása. A «Szélmalom» s az «Öreg cigány» biztató eredmények máris. *Vadász* Ilona munkáiból a csendéletek hatottak leginkább e kiállításon.

Csók István kiállítása.

Az Ernst-Múzeum új csoportkiállításának legfőbb értéke *Csók* István gyüjteménye. Egy önmagára derűs, ragyogó harmóniában reátalált festőléleknek dús, teljes kivirágzása ez a színpompás kollekció.

Csók István a szivárvány egész ékköves skáláját odacsalogatja palettájára, ott feloldja valami lelkes, puha lágysággal és mint élő, izzó rubintot, olvatag topázt, foszforeszkáló azúrt és ametisztet bocsátja reá a vászonra akár a nagy magyar tó csodálatos csillogású vizét, akár a nyári és őszi lombbal keretezett táját, akár a magyar szobabelsőt, akár a műteremsarok fényében megvillanó női testet festi. A szín meleglelkű költője ő. Tájképein, virágcsendéletein szinte rímekben csengenek-zengenek össze a pirosak, sárgák, kékek, violák és kacagó zöldek.

Színei mindig szerves, elválaszthatatlan összeköttetésben vannak a tiszta formákkal, a vonalak szirmaiból virul ki a természet felfokozott erejű, művészi összhangzásba átköltött koloritja. Ez a finom színköltészet már régóta leghangsúlyosabb jellemzője volt Csók István művészetének, ma pedig valósággal ez a leglelke, ez az éltető eleme. Egyformán gyönyörködtünk tájképeiben, figurális műveiben és csendéleteiben. De most talán mégis virágcsendéletei ragadták el legjobban nemes, bensőséges művészetének híveit. A virágcsendélet talán a legelcsépeltebb téma. A természet ez ékszereihez menekül a legtöbb dilettáns, bízva abban, hogy ez a meleg színpompa még akkor is közelférkőzik a szemlélőhöz, ha bizonytalan kéz viszi is át a vászonra Mit tud e témából kicsiholni egy igazi, nagy művész, egy Csók István! Ezt szavakkal megközelíteni, éreztetni nem lehet, ezt látni kell. Látni kell Csók vásznain, melyek versenyre kelnek a természet édes szépségével s olykor szinte-szinte meg is tetézik azt a költészet erejével. (21., 24., 36., 46. számú képek.)

De a Csók mester keze alatt virággá finomul a táj is, a felhő is, a hűvösszirmú Balaton, még a városi házak tetejére lehulló, megrózsaszinlő hó is. A «Balatoni hangulat», «A zöld Balaton», a «Rózsaujjú hajnal», a «Fasor télen», mindezt a virágfinom elgondolású festészetet reprezentálják a többi téma puha, meleg feldolgozásaival együtt. Csók István festő-költészete most áll teljes virágzásban, most virul legmeghatóbb pompájában.

Márffy Ödön is a villogó színekben leli legnagyobb örömét újabb képein. Olajfestményei és vízfestményei egyaránt vidám ragyogással keltenek figyelmet. Azonban teljesen más felfogással hozza kapcsolatba a színt a formával, mint Csók István. A Márffy színessége nem közvetlen átszűrése a természetnek, hanem bonyolult koloristajáték, mely a tudatos stilizálás révén kapcsolódik a szinte már zsonglőrködve kezelt, bravuroskodást éreztető, bizarr formavilághoz.

Márffy mindinkább a vízfestményben találja meg a maga igazi területét. Akvarelljei között igen érdekes darabok akadnak. Itt is, de újabb olajfestményein is jóval nagyobb önfegyelmet kezd tanusítani, forrongó, könnyed stílusa kezd lehiggadni, úgylátszik: művészetének nagyon biztató, célhoz kalauzoló ösvényére jutott el. Néhány arcképe, a körtés csendélet, a «Kilátás

a terraszon» és «Reggeli fények» című művei gyüjteményének komoly értékei. Színes lithografiai is méltó figyelmet keltettek.

A csoportkiállításon még *Lux* Elek vett részt szobraival. Lux nevét apró táncosszobrai tették ismertté. Ezek a bájos alakok szinte zenei bensőséggel testesítették meg a könnyed mozgást, graciózus ritmusukkal külföldi kiállításaink látogatóit is mindenütt megragadták. Néhány ily alkotása most is nagy hatást keltett, de ezúttal beszédes arcmásai s pár nagyobb aktja keltett méltó, nagy feltünést. A «Fésülködő» a maga könnyed vonaljátékával is nemes szobrászati érték, csupa meleg élet. Igen jó portré a Györgyi Kálmáné. A «Fürdöző» és a «Tavasz», valamint az «Anyaság» olyan művészt reprezentálnak, aki nemcsak a graciozitás kifejezésében mester, de könnyen birkózik meg a súlyos vonalproblémák megoldásával is. *Mariay Ödön.*

Zenei szemle.

Az elmult két hét alatt is idegenek uralkodtak énekes színpadainkon. Nem vesszük észre, hogy zeneéletünk lassankint teljesen a külföldi művészek jól jövedelmező gyarmatává lesz? Fléta, Kiepura és több más sokkal értéktelenebb társa közönségünk lázas érdeklődése mellett viszi el tőlünk a magyar pénzt s a mieink tengődve és szomorúan nézik háttérbeszoríttatásukat. Káros és kárhoztatandó zenepolitika, mely ha nem változnék meg, statisztikával kell kimutatnunk ártalmasságát. Vámvédelmet a magyar művészetnek! Bécsben, a zene internacionális világvárosában, épen a napokban kiáltották el a színigazgatók ugyanezt a jelszót. És nálunk az illetékesek süketek?

*

Két nevezetesebb zenei eseményről adhatunk számot. Az egyik *Rimszki-Korzakov* «*Hópehely*» című operájának bemutatója; a másik a hetedik bérleti filharmóniai hangverseny.

A magyar közönség nem ismeri eléggé az orosz zeneművészet nagyjait. Glinka, Muszorgszki, Borodin, Cui Cézár, Csajkovszki, Rimszki-Korzakov (1844—1908) inkább szimfónikus és kamarazeneműveiken keresztül szereztek nálunk is elismertetést világnevüknek. Színpadi műveikből alig került egynéhány előadásra. Pedig a *Boris Godunov*-ot, vagy az *Anyegin*-t a külföldi nagy operák mintájára állandóan műsoron tarthatnánk. Negyedszázad is eltelt budapesti bemutatójuk óta s ha akkor nem hozott sikert, most könnyen közkedveltségnek örvendhetne.

Rimszki-Korzakov-nak, a nagy orosz zeneszerző gárda egyik legeredetibb tehetségének, csak egyetlen színpadi művét, a ragyogó színekben tobzódó *Seherezade*-t ismeri közönségünk még abból az időből, mikor vagy húsz évvel ezelőtt Reinhardt a Vígszínházban előadta. Azóta a vendégszereplő orosz balettől is láttuk. Mintha ezt a hiányt akarta volna pótolni a Városi Színház, mikor a zseniális orosz mester egyik legfinomabb művét, a *Hópehely* című operát, mely másik operájával, a *Szadko*-val külföldön ma is műsordarab — bemutatta.

A *Hópehely* ötfelvonásos meseopera. Tárgya az orosz nép költői fantáziájából életrekeltett népmese. A librettót egy orosz költő *(Osztrovszki)* nyomán maga a zeneköltő írta. Hópehely Jégkirálynak és Tavasz tündérének szépséges leánya. Nagyon vágyik a világba. Szülei óvják az emberektől és a nap forró sugaraitól, de a leányka meg akarja ismerni a földet, ahol szép és szerelmes az élet. Elmegy az emberek közé. Szerelembe esik s heves fellángolásába belehal . . . elolvad. Ez a librettó váza, melyet eléggé hosszadalmas cselekmény oszt felvonásokra.

A partitúrából mély és szellemes muzsika árad. Az orosz népzene vadvirágos, gazdag mezejéről kötötte csokorba a zeneköltő. Megejtő, finom melódiák csillogó zenei köntösben vonulnak fel előttünk. Besurrannak a fülünkbe s ráülnek a szívünkre. Rimszki-Korzakov, aki elsősorban kolorisztikus talentum, ebben a művében: melódiaköltő. Beszédes zenekara csillog, mint a napsütésben a hómező. Melódiái, mint hópelyhek, szállonganak Hópehely kedves, bájos alakja körül.

A Városi Színház sok igyekezettel állította ki az operát. *Karácsonyi* István karmester kezében a nagyszerű partitúra szépen érvényesült.

*

A *filharmóniai hangverseny*-nek gazdag műsora volt. *Dohnányi* Ernő kiváló ízlését tükrözte. *Boieldieu: Bagdadi kalifa* nyitányának egyszerű bájában a zenei ultramodernek is mindig gyönyörködni fognak — titokban. *Brahms* fiatalkori (d-moll, op. 15) zongoraversenyében sokkal több közvetlen-

ség van, mint késői művei után hinnénk. A zongorarészt *Goodson Katharina*, angol zongoraművésznő, kitünően játszotta. Nagy meglepetése volt a műsornak egy 163 éves mű első előadása. *Haydn* írta. Száznegyven szimfóniája közül a 31-ik, D-dur. «Kürtjelszimfónia» néven ismeri az irodalom. A kellemesen búgó vadászkürtnek remek zenekari költeménye. A finom mester harmincháromeves korában írta, abban az időben, mikor Esterházy herceg zenekarának vezetését átvette. Programmzeneszerűleg egy főúri vadászat hangulatát zárta szimfóniájának keretébe. Az erdő méla csendjét vadászkürtjelzések verik fel. Nyargal a falka, rohan a vad, surran a madár, visszhangosak a sziklák. De nemcsak a vadászkürt meleg párája uralkodik a pasztellel festett vadászképen, hanem belebeszél a szóló hegedű, gordonka, viola és fuvola is. Szólamaik ellenkeznek, feleselnek, kergetik egymást, majd mesteri finomsággal olvadnak össze s hullanak bele a nagy zenekar hullámaiba. *Dohnányi* Ernő feledhetetlenül vezényelte. Ha Dohnányi Haydnt dirigál, a zene múzsája mosolyog az Olimpuson. — A műsor utolsó száma *Ravel: Spanyol szimfóniá*-ja volt. Üres zenekarcsillogtatás.

*

Említésreméltó esemény még, hogy *Hubay* Jenőék budai palotájukban évente szokásos házi-hangversenyeik sorozatát megkezdték. Magasrendű műsorok nemes művészetében gyönyörködhetik ilyenkor a magyar társadalom legelőkelőbb meghívott közönsége. Felejthetetlen emléket visz magával innen mindenki, mert *Hubay*, a rendkívüli mester, mindig szerepel.

A szóló koncertek közül *Burmester*, *Sauer*, *Jean Marie Darre*, *Stefániai Imre*, *Dohnányi Ernő*, *Földessyné-Hermann* Lula, *Paul* Ivánné—*Csuka* Etelka és *Koncz* János szonátaestje emelkedett ki. *P. V.*

Zenei irodalmunk.

II.

Zenei könyvek halmaza áll előttünk, amit mind az utolsó évek termeltek. Lássuk a legújabbakat.

Az Operaház a háború óta az ujdonságok szövegkönyveit nem adta ki, a műsoron álló régi operák szövegkönyvei pedig elfogytak. Ezen a szembeszökő hiányon most már segített az Operaház. Az ujdonságokat s az állandó műsordarabok szövegkönyveit sorozatosan kiadja. Eddig öt szövegkönyv jelent meg: *Turandot*, *Hónapok háza*, *Falstaff*, *Farsangi lakodalom* és egy balett-füzet (*Aldiótörő*, *Sylvia*, *Coppelia*, *Petruska*). Ezenfelül «*Operaismertetők*» címen figyelemreméltó sorozat indult meg, mely a népszerűbb operák tüzetes ismertetését, zenetörténeti és zeneesztétikai magyarázatát foglalja magában. Külföldön ilyen «Führer»-ek nélkül alig hallgat valaki komoly zenét. Ott a zenemagyarázatnak nagy irodalma van. Nálunk vagy húsz évvel ezelőtt dr. Vaszilievits Emil «*Népszerű operai útmutató*»-ja szerette volna betölteni ezt a feladatot, de akkor az ilyenek megírásához hiányzott a könnyed magyar toll. A zeneművek agyonmagyarázását nagy hibának tartjuk, de a szükséges tudnivalók nélkül még a mesterművek hatása sem olyan elementáris. Az «*Operaismertetők*» írói ennek tudatában jól végezték el feladatukat. Operamagyarázataik szakszerűek és mégis élvezhetők. A *Bánk bán*-t és a *Faust*-ot *Radnai* Miklós írta, a *Turandot*-ot *Lányi* Viktor s *Lohengrin*-t ifj. *Gaál* Mózes. E négy füzetet csakhamar követi még nyolc. Kiállításuk feltünően izléses.

Évtizedek óta egyetlen elfogadható zenei ujságunk sem volt. Most egyszerre négy is keletkezett. Igaz, hogy ezekből csak dr. *Gombosi* Ottó *Crescendo* című folyóirata új, a többi: régi törzsön új hajtás. A *Crescendo* feltünően mellőzi a magyar zenei szempontokat. Bármilyen más nyelven is megjelenhetne. Dr. *Sereghy* Elemér folyóirata, *A zene* a székesfővárosi zenekar hivatalos kiadványa. Inkább műsormagyarázatokra szorítkozik. Feladatának megfelel. A Goll János által alapított *Apolló*-t *Goll* Aladár feleleventette. Kizárólag a karirodalmat szolgálja. Hézagpótló munkát végez. Legjelentősebb szakfolyóiratunk a *Zenei Szemle*, melyet míg Temesvárt jelent meg, *Járosy* Dezső szerkesztett s most, hogy a fővárosban kerül kiadásra, *Major* Ervin szerkesztő munkáját dicséri. A folyóirat tizenkettedik évfolyamát éli. Az utóbbi időben minden számában értékes zenei publikációt találunk. A szerkesztőket a magyar zenetudomány tisztult szempontjai vezetik. Legutóbbi száma Liszt Ferenc után a külföld előtt legnagyobb nevű magyar művészről, *Bihari* Jánosról, *Major* Ervin tollából olyan tanulmányt közöl,

amellyel e sajátmagunk által sem eléggé ismert, mondhatni mellőzött nagy mester fejére visszahelyezi a száz évvel ezelőtt lehullott glóriát.

A zenei könyvek között *Isoz* Kálmán «*Buda és Pest zenei művelődése 1686—1873*» című háromkötetes munkájának megjelent első kötete (18-ik század) a legjelentősebb. *Isoz* Kálmán a zenetudománynak régi, szorgalmas művelője. Ebben a művében alapvető munkát végzett. Felkutatta a legrégibb nyomokat s hangyaszorgalommal olyan dús anyagot gyüjtött egybe, hogy a zene magyarországi történetének több mint a fele feldolgozottnak tekinthető. Főként a magyar zenei vonatkozásokat domborította ki. Adatai olyan megbízhatók, hogy a magyar zene történetét valamikor hitelesen feldolgozó zenetörténész azokat: kútfőnek tekintheti.

Világhírű zeneköltőnknek és zenetudósunknak, *Bartók* Bélának és *Kodály* Zoltánnak két nagyszerű kötete tündöklik a megjelent könyvek sorában. *Erdélyi magyar népdalok* a címe, közzéteszi: Bartók Béla és Kodály Zoltán (1921). Miután nagyszabású, minden eddigi gyüjtést egybefoglaló magyar népdal-kiadványunk nincs, a zenei folklore két kitünő mestere egyelőre 150 erdélyi népdalt bocsátott közre. Csodálatos anyag! Megtermékenyíthet egy zenei századot. *Bartók* Béla *A magyar népdal* címen 1925-ben hatalmas tanulmányt adott ki. Zseniális tudós örökérvényű munkája.

A magyar dal tárgyköréből még egy nagyértékű kiadmányt kell említenünk. *Daloskert* címen négy évszázad dalterméséből 50 gyönyörű dalt válogatott össze dr. *Molnár* Imre, a kitünő énekművész és zenetudós. A dalokat a nemrég elhúnyt *Kern* Aurél látta el zongorakísérettel. Ez a gyüjtemény minden eddigi hasonló irányú kiadmányt messze fölülmúl. Kincsesháza az énekeseknek, dísze minden zongorának és örök értéke a zseniális magyar szellemnek. Ha a világ hatalmasaiban zenei lélek élne, ezért az ötven magyar dalért meg kellett volna szegény országunknak kegyelmezniök. A *Daloskert* magyarázó jegyzetei dr. *Molnár* Imre tollát dicsérik.

Zenei irodalmunk nagy hiányát pótolta a *Napkelet-könyvtár* 6—7. füzete, mely *Liszt Ferenc életé*-t tartalmazza. Irója: ifj. *Somssich* Andor. Jó könyv, mely főként dús adattárával vívta ki a szakirodalom elismerését.

Dr. *Haraszti* Emilnek, a kiváló zenetörténésznek, egy könyve és két füzete fekszik előttünk. *A magyar zene történeti emlékeinek kiadása* című tanulmányt a Magyar Történelmi Társulat ülésén olvasta fel, nagy elismerést aratva. Az értekezésben foglalt eszmék valóra váltása sokat lendítene a magyar zenetudomány előbbrevitelén. *Magyar huszárok Elzászban* címen különlenyomatban is megjelent érdekes tanulmányában Harst Celesztin (1745) zeneképeiről ad plasztikus leírást s bőven tárgyalja a gáláns-stílus egyik legérdekesebb francia mesterének *L'hussar* és *La fuite des hongrois* című clavecinre írott zeneképét. Több mint százoldalas könyvét a Budavári Tudományos Társaság adta ki. Címe: *Hangulánzás és jelentésváltozás az egyetemes és a magyar hangszerlörténetben.* A hangszerhomonymák kérdésének organografiai megoldásával foglalkozik. Haraszti jól ír. Kár, hogy tolla nem szorgalmasabb.

Molnár Antalnak talán épen a túlságos buzgóság és szorgalom a hibája. Egymásután jelenteti meg könyveit (*A zeneművészet könyve, A zenetörténet szociológiája, Az új zene, Az új magyar zene, Wagner-breviárium*), amelyek hevenyészett fejezetsorozatok. A könyvet úgy kell építeni, mint a házat. És a falak kiszáradására időt kell hagyni. Molnár Antal könyveiben írójuk nem mindennapi tudása tükröződik, de a stílusa gyenge. Homályos, zavaros munkák!

Hammerschlag János *Bach*ról gondos és eléggé élvezetes könyvet írt s dr. *Prahács* Margit *A muzikalitás lelki feltételei* címen a Budavári Tudományos Társaság kiadásában figyelemreméltó tanulmányt jelentetett meg, melyet a Napkelet-ben annakidején tüzetesebben ismertettünk. *Geszler* Ödön *Zeneművészeti írások* címen tizenegy érdekes tanulmányt adott közre s *Tóth* János, a kiváló hegedűépítő mester, valamint *Hidy* László a hegedűkészítésről írt elismerésreméltó könyvet. A Beethoven-centenárium alkalmából az Országos Bizottság gazdag műsoralbumot, az Orsz. Magy. Kir. Zeneművészeti Főiskola pedig félszázados jubileumára értékes *Emlékkönyv*-et adott ki. *Liszt* Ferenc híres *Chopin* esszéje is megjelent új magyar fordításban, valamint a külföldi szakirodalom következő művei: *Romain* Rolland: *Zenei miniatürök* (két kötet); *Wagner* Richard: *Beethoven; Romain* Rolland: *Berlioz;* a Documenta humana-

sorozatban *Berlioz* Hector zseniális önéletírása; *Hevesy* Andor: *Beethoven intim élete* és önálló kötetben a *Nibelung gyűrűje* Lányi Viktor fordításában.

*

Ime, az utolsó néhány év zenei irodalmi termése, melyet annak igazolásául szedtünk össze, hogy ha a magyar zenekultúrának ez a gondozatlan fája ennyi és ilyen gyümölcsöt terem: — méltó a pártolásra és pártfogásra. *Papp Viktor.*

Magyar folyóiratszemle.

Az ismerős borítékok, a tudott programmok, a meglepetéstelen tartalmak között szívesen és kíváncsian fogad a folyóiratok lapozgatója egy-egy új címet. Miféle mondanivalók lehetnek azok, amelyek nem férnek a meglevő keretek egyikébe sem, miféle váratlan igazságokat hoznak a járatlan ösvények kedvelői? A szeszélyesen felbukkanó és újra eltünő lapokból (amelyeknél — ó, átkos pénzkérdés — a friss, hangos legújabb szám talán már kihült, magvaszakadt halottat jelent, mikor a kezünkbe jut), próbálom kiokoskodni: micsoda érték, szépség, gondolat kényszeríti ki magának bennük a testetöltést. Mit kívánnak, mit adnak e fiatal szabadcsapatok?

Sajnos, a fiatalok nagy része csak tradiciós forradalmárságból érzi, hogy kívánnia kell valamit, de belső szükség nem igen hajtja reá és alig van tisztában vele, hogy mit kívánjon. Lázad, mert azt tanulta, hogy minden jóravaló fiatalság így cselekszik, de tétovázva keresgél valamit, ami ellen teljes meggyőződéssel lázadhatna. Tragikus sorsú nemzedék, amelyiknek nincs kin és min diadalt aratnia. A legöregebbeken nem érdemes ütni; ugyan kinek is volna kedve ma már hozzá? A közbülsők, a század elejének lelkes forradalmárai, pedig furcsa helyzetben vannak. Öregszenek és fiataloskodni kénytelenek, pihenésre vágynak és elvesztették a talajt lábuk alól, lehiggadni, megérni szeretnének és folytatniok kell a régi pezsgést. Különös, kiesett réteg; férfikorát éli és jövője már csak a multja, emlékeit dédelgeti, önéletrajzokkal próbálja szítani a régi tüzet, bágyadt szentimentalizmussal ápolja baráti összetartását, zsémbel, nyughatatlan, elégedetlen és mellőzött. Mit nem adna a régi energiákért, a régi önbizalomért, amit ideges fáradsággal továbbra is mímel magában! Ez a kocsonyás, tétova társaság sem igazi ellenfél már, mint volt még pár éve. A fiatalság küzdeni akar és elboruló szemmel keresi a közvetlen ellenfelet. Mert ő csak közelharcot tanult meg elődeitől és csak nagyon kis töredékében sejti meg, hogy most nagyobb, távolibb célú, régibb ellenségű küzdelemnek kell következnie. De szerencsére ez a kis töredék egyre szaporodik és sejtése egyre tudatosabb lesz.

Mit tesz hát ifjú birkózónk, hogy az izmai el ne ernyedjenek a tétlenségben? Egy-egy könnyed ökölcsapást osztogat jobb és balfelé, amivel egyúttal megmutatja függetlenségét, hivatalos irodalomnak, csendes vizeknek, nyugat szép lelkeinek egyaránt kijut a rosszalásból. Idáig rendben, de mik az új célok és újak-e valóban? Fiatal irodalmárunk lenézi a pesszimizmus káoszát és optimistán hirdeti ugyanazt a káoszt. Elitéli a retorikát és rétorainkat és önfeledten élvezi a frissen kalapált, de ismerős csengésű szavak zenéjét. Őserőt igér egyik lapjának címében, alkotást a másikban, távoli horizontot a harmadikban és belül a szavak vajudásában hasztalan lessük a megszületendő gondolatot.

A színtelen és életképtelen lapok között van azonban egy, amelyik szívós akarattal és kétségtelen tehetséggel próbálja kiharcolni életét, megteremteni életigazoló egyéni formáját. Ez a lap a *Hid*, amely szoros erdélyi kapcsolatokkal indult, székely fiatalok alapították, új (második) évfolyamában azonban — úgy látszik — szélesebb alapon, megnövekedett gárdával kíván haladni a megkezdett irányban. És épen mert rokonszenves és erőteljes a gárda, fáj látni beletemetkezésüket megváltónak hitt, de valójában terméketlen nagy szavakba. A szintézis jegyében a legkülönfélébb elemeket gyúrják össze zavaros rendszerré. Az erdélyi szellem józan önbizalmát és elkülönödő hajlamát exaltálttá dagasztják, viszont a magyar alföldi paraszt testére szabott képzeteket minden változtatás nélkül átviszik a székely góbéra. Dacos nyugat felé fordulásukat bizonytalan kelettisztelettel vegyítik, büszkén hirdetett fajiságukat kozmikus rajongással fűszerezik. Szabódezsős szólamok kergetik egymást elmélkedéseikben, kritikáikban, bőven és feltartóztathatatlanul, de épen síma gördülékenységükkel gyanút keltve értékük iránt. Ahelyett hogy friss szemmel néznék

Magyar- és Erdélyországot (különösen az utóbbit, mely eddig mentes volt a magyar szíveknek oly kedves rózsaszínű ködtől), szép szavak villódzásában, káprázatokban gyönyörködnek és lidércfényt hisznek biztos világnak. Jót akarnak, de ők sem tudják, mit akarjanak.

Új fogalmakra van szükség és ezeket az ifjúság fogja megteremteni, új világnézetre és ezt a fiatalok fogják kidolgozni. De évek módszeres, kitartó, tudós munkája kell hozzá és főleg tisztánlátás. Nem megoldást várunk a mai nemzedéktől, csak pontos feladatkitűzést. Az elindított gondolat azután meg fogja futni a maga diadalmas útját.

A fiatalok elméleteiben keresem az újat és elveikkel vitázom. Hogy szép versek, novellák a legkülönbözőbb világnézetek mellett születhetnek, természetes. Ha egy lap vagy könyv szellemét gáncsolom, azért nem egy oldalában zavartalanul gyönyörködhetem. De a tetszés sem ment fel a bírálat alól.

h. g.

APRÓ CIKKEK

Száz pengő az év legjobb «Aprócikke»-ért. A következő levelet kaptuk :

Igen tisztelt Szerkesztőség!

Nagy élvezettel olvasom a Napkelet Aprócikkeit, nemcsak mert mulatságosak, de azért is, mert élük van s odavágnak, ahova kell.

A minap olvastam irodalmi pályázatukat s sajnálattal láttam, hogy az Apró cikkekre elfeledtek pályázatot írni. Miért? Hát a humor és szatira, mely az ilyen kis cikkekben oly mézesen csurog vagy csípősen pattog: nem érdemelné meg, hogy jutalmaztassék?

A Szerkesztőség mulasztását akarván jóvátenni, a mai póstával 100 Pengőt menesztek címükre. Ezt az összeget a Napkelet 1928. évfolyamában megjelenő legjobb Apró cikk szerzője kapja. Minthogy azonban úgy látom, hogy az igen tisztelt Szerkesztőség belső munkatársai is írnak Apró cikkeket: az elbírálást a Szerk. Bizottság helyett az előfizető olvasóközönségre bízom, az szavazzon annakidején, hogy melyik cikk tetszett neki legjobban. Így a Szerkesztőség egy nehéz ítélettől mentesíti magát, amellett az a haszna is meglesz, hogy látja, mi tetszik a publikumnak.

Ezt a pályázatomat szíveskedjenek az Apró cikkek rovatában közölni, de nehogy valamelyik olvasó ezt az én «Apró cikkemet» ítélje a legjobbnak s így a saját pénzemet visszanyerjem, kijelentem, hogy ezzel a cikkel a díjra nem pályázom.

Tisztelettel

Móka Dániel.

Amikor a fenti összeget nyugtázzuk s olvasóinkat és munkatársainkat a versenyre felhívjuk, az adományozó leveléhez még a következő feltételeket fűzzük : 1. Az Apró cikkek alá álnév írandó. A szerző valódi nevét és lakását a kísérőlevél adja tudtunkra. 2. Az Apró cikkek tárgya lehet bármily aktuális irodalmi vagy művészeti fonákság, ferdeség, szóval jogos ostorozásra méltó tökéletlenség, de lehet kisebb humoreszk is. 3. A cikkek terjedelme lehetőleg ne lépje túl az egy-két hasábnyi terjedelmet. *A rovatvezető.*

A Magyar Hirlap nevel. A magyarországi intellectuelek organuma, a *Magyar Hirlap*, újabban konstruktív céljai közé iktatta, hogy vasárnapi számának gyermekrovatában számonként tíz-tíz kérdéssel apró olvasóinak tudását gyarapítsa.

Semmi beleszólásunk nem lehet abba, hogy Grossmann Likét Kaposvárott vagy Schwarz Palikát Gyöngyösön a német kisasszonyon kívül még minő iskolán kívüli faktorok nevelik fölényes intelligenciájúvá, ahhoz a lelkiismeretlenséggel határos felszínességhez azonban hozzá kell szólnunk, amivel e vasárnapi kérdések összeállíttatnak.

Így például hetekkel ezelőtt egy kérdés azt puhatolta, hogy vajjon Lilike és Palika tudják-e, ki volt II. Rákóczi Ferencnek muzsikus cigánylánya. Feleletül az alapos tudású rovatvezető — mint a következő szám megoldásaiból nyilvánvaló — Czinka Pannát várta, nem lévén tisztában azzal, hogy nevezett cigánylány csak a Rákóczi-felkelés bukása után született s hogy a fejedelemnek sohasem volt muzsikus cigánylánya, hanem igenis volt egy férficigánya, akit Czinkának hívtak, a Panna nevezetű zenészlány pedig ennek unokája volt és csak a későbbi költők helyezték tévesen Rákóczi korába.

Ez a tévedés azonban még csak elcsúsznék, ha nem akadnának vaskosabbak is. Különösen a versidézetekben mutatkozik a rovatvezető irodalmilag analfabétának, poetikailag pedig botfülűnek. Többek közt ugyanis azt kérdezi kis olvasóitól, hogy kinek milyen versében fordul elő ez a sor : *Most uralkodnak a viharok és szelek?* holott szegény Petőfi ezt a sort *A puszta télen* c. költeményében így írta meg : *Most uralkodnak a szelek, a viharok* (lévén ugyanis a ráforduló rím : *kavarog).*

Berzsenyivel — de mi egy Petőfi, egy Berzsenyi a Magyar Hirlap ajropéer munkatársának ? — Berzsenyivel, mondjuk, még csúfosabban bánik el. Ezt kérdezi olvasóitól : Kinek melyik versében van ez a sor : *Nincs már*

szimphonia a zöld lugasok között ? Azon már meg sem ütközünk, hogy a symphonia szót felemás helyesírással szedeti, megelégszünk annak megkérdezésével, hogy vajjon miféle mértékre lejt ez a sor. Mert a mi fülünk a dereka táján hirtelen megrokkanónak érzi. De különben nagy ódaköltőnk értelmet is mást akart e sornak adni, mondattanilag összegezvén a következő sorral. Eképen :

Nincs már symphonia, s zöld lugasok
Nem búg gerlice . . . *(között*

A legelképesztőbb azonban a következő kérdés : *Ki mondta ezt: «te is fiam, Brutus», s ki írt testvéréről világhírű tragédiát ?»*

No, kedves Grossmann Lilike Kaposvárott és Schwarz Palika Gyöngyösön, felkössék ám kis pizsamájukat, ha erre a kérdésre meg akarnak felelni ! Mert azt ugyan könnyen kitalálják, hogy az idézett mondás Julius Caesartól való, de azt még a Magy. Tud. Akadémia sem tudja, sőt talán még a rovatvezető bácsi sem, hogy ki írt Julius Caesar testvéréről tragédiát. Mi ugyan sejtjük, hogy a bácsi Shakespeare *Julius Caesar*-jára gondol, melynek Brutus a hőse, de hogy ez a Brutus Caesarnak testvére volt, ezt, úgy látszik, csak legújabban derítette ki a történelmi materializmusnak valamelyik jeles képviselője. Ebben az esetben azonban az a feltünő, hogy miért nevezi testvérét Julius Caesar a fiának.

Az efajta alapos tudományos tájékozottságnak olvastára önkénytelenül is eszünkbe ötlik, hogy épen a *Magyar Hirlap*-nak édesapja, a pár évvel ezelőtt jobblétre szenderült *Világ* volt az, amely a legmeghökkentőbb baklövéseket követte el. E szellemi elöd volt az, amelynek egy kroki-írója a múzeumkerti Arany János-szobornak nőalakjában, Rozgonyi Piroskában, Arany Juliskát vélte felismerni s arra is emlékezünk, hogy ugyanez a sajtótermék volt az, amely hónapokig azt reklamozta magáról, hogy ő a *«gondolatszabatságért»* küzd. (Kérem a tisztelt szedő urat, hogy szíveskedjék a *szabadság* szót minden jobb meggyőződése ellenére is t-vel szedni !)

. . . Most azonban a *Napkelet* nyájas olvasója joggal kérdezheti tőlünk, hogy mi köze van neki ahhoz, ha a *Magyar Hirlap*, amelyet ő nem olvas s alkalmasint gyermekei sem, ilyen sületlenségekkel traktálja előfizetőit.

Igenis van hozzá közöd, nyájas olvasója a *Napkelet*nek. Tíz év mulva személyesen is fogsz találkozni a Grossmann Lilikékkel és Schwarz Palikákkal s ha majd fölényesen előadott csacsiságot hallasz tőlük, eszmélj rá, hogy a *Magyar Hirlap* nevelte őket ! Találkozol velük villamoson, színházban, egyesületekben, a hirlapok hasábjain és — sajnos, — a politikában is ; s ha majd azt látod, hogy nemzeti értékeinket csak félig ismerik, hogy tudásuk híján van minden szolidságnak, ellenben szándékuk tele van könnyelműséggel, tudd meg, a *Magyar Hirlap* nevelte őket ! S ha végül azt látod, hogy az ország sorsával is épen olyan lelkiismeretlen könnyelműséggel bánnak el, akárcsak most Petőfivel vagy Berzsenyivel, ó tudd meg, a *Magyar Hirlap* nevelte őket! *Tubus.*

A Nyugat — Lengyelországban. A baloldali irodalom kitünőségei, miután rendre megírják önéletrajzukat, most már igyekeznek elhelyezkedni a világirodalomban. S ez természetes is. Az itthoni halhatatlanság többféle nehézségbe ütközvén, külföldön jelölik ki egymás helyét a dicsőség templomában. Tudvalevő, hogy a magyar portékának a kereskedelemben csak úgy van keletje itthon, ha előbb kiviszik külföldre s aztán visszahozzák. Lehet, hogy ez a módszer az irodalomban is beválik — gondolják — s a régi lengyelmagyar barátságra támaszkodva, az Illustracja 1927. évi 28-ik számában közzéteszik önminősítésüket. Az újabb magyar irodalomról szólva a cikkíró közli az összmunkatársak névsorát s így szól : «Ime az ifjú irodalmi Magyarország neveinek koszorúja, melyek az 1919. évben idő előtt elhúnyt Ady által kezdeményezett költői gondolat és alak új útjain haladnak.»

Eddig — ép a Nyugat kritikusainak véleményére támaszkodva — azt hittük, hogy a Nyugat írói mind eredeti kapacitások, akik önállóak s külön úton járnak. Most kiderül, hogy az Ady által kezdeményezett «költői gondolat és alak» útján haladnak.

Hogy e cikkíró egyébként a Nyugat írói mellett nem említi meg az újabb magyar irodalom képviselői közt Aprily Lajost, Reményik Sándort, Mécs Lászlót, Pálfyné Gulácsi Irént, Gyallay Domokost, Berde Máriát s az itthoniak közül Bibó Lajost, Surányi Miklóst, Zilahy Lajost stb. stb. az természetes. Ezek nem tartoznak a Nyugat köréhez. De a tárgyilagosság megkívánná, hogy a cikk címe ne «A magyar iro-

dalom története», hanem ez legyen: A magyar irodalom története a Nyugat szemszögéből, különös tekintettel a Nyugat íróira.

A lengyel exporttal szemben egy aggodalmunk is van. Ha a Nyugat irodalomtörténetírója oly lázas fáradozással munkálkodik társai halhatatlanításán: vajjon róla ki fog gondoskodni? Önmagát természetesen nem veheti be az irodalomtörténetbe s ha ő nincs benne, akkor hogy úgy mondjam: *nem «számít»*. Ha pedig ő nem számít, akkor az se számít, amit másokról mond. A Nyugat íróinak tehát létérdeke, hogy kritikusuk is halhatatlan legyen.

Mi itt a tennivaló? Nem lenne-e helyes, ha a Nyugat költői irodalomtörténetírójukat viszonzásképen ódákban halhatatlanítanák? Vagy tanköltemény t írnának róla ilyenfajta bevezetéssel: Kritikus, hazudj, de rajt ne kapjanak . . . ?

Természetes, hogy ez ódákat, tankölteményeket, valamint a Nyugat-i írók egyéb műveit is le kellene fordítani lengyel nyelvre. Nincs kizárva, hogy a fordítás által annyit nyernének ott, amennyit az eredetiben vesztenek itt. Sőt lehet — adná az Isten —, hogy végül az írók a nagy sikerek hatása alatt el is lengyelesednek s mint Szomoryczkyek, Gellértszkyek, Kóborkieviczek és Füsticzkyek foglalnak majd helyet a lengyel pantheonban.

Mindez lehet, de azért nem szabad vérmes reményeket táplálnunk ez irányban, mert megtörténhetik, hogy a lengyelek az írók elolvasása után ijedtökben hirtelen visszafordítják őket magyarra, csakhogy szabadulhassanak tőlük.

Tragikus nemzet vagyunk s e legrosszabb esetre is számítanunk kell. Ezért a lengyel akció feletti öröm még korai s egyelőre olvasóinkat elhamarkodott örömujjongás helyett nyugodt várakozásra intjük e sorsdöntő órákban. *Homo.*

Háborús novellák. «Pusztán hősi emlékekből, síremlékekből, portrékból nem táplálkozhat a magyar művészet», — mondotta kultuszminiszterünk a Szinnyei-Társaság emléklakomáján. Való igaz. De nemcsak a képzőművészet: az irodalmi művészet sem táplálkozhat belőle a végtelenségig s ezért jó lenne, ha a fenti szavakat novellaíróink is megszívlelnék.

Minden háború, mint a legerősebb élmények egyike, kitenyészti a háborús irodalmat. Hát még a világháború! Ez tömérdek embernek volt élménye s a legtöbben azt hiszik, hogy az íráshoz az élmény elég is. Innen van, hogy a hadviseltek jelentékeny részéből novella alakjában kívánkoznak ki a háború élményei, pedig tudnivaló, hogy nem a téma teszi az írót, hanem az író a témát.

Az olvasók egy ideig bizonyára élénk érdeklődéssel kísérték az írók részben átélt, részben elképzelt hőstetteit, kalandjait és tapasztalatait, végül azonban mégis csak ráuntak az örök-egy témára s ma már elég, hogy valamelyik szépirodalmi termékben lőporszagot érezzen az olvasó: riadtan löki félre az írást. Hagyjuk — úgymond — «békében» a háborút; nem volt-e elég négy évig átélni s tíz évig olvasni róla?

Az olvasónak általánosságban igaza is lenne, ha a kivételeket: az igazán művészi leírásokat is figyelemre méltatná. A témától való idegenkedése miatt ezt nem teszi. S idegenkedésében van valami, ami bennünket nem esztétikai, hanem nemzeti szempontból érdekel. *Azt jelenti, hogy előre nézzünk s ne mindig visszafelé!* Ha gyógyulni, erősödni s annak idején diadalmas küzdelemre felkészülni komoly az akaratunk, akkor ennek nem a veszteségekre és fájdalmakra való folytonos emlékezés az útja, hanem a remény.

Ha új szerelemre indulunk, nem a régi csalódott szerelmünket forgatjuk az eszünkben. Novellistáink egy része azonban valóságos kéjjel részletezi az elmult háború retteneteit s szinte azt mondhatnók, hogy a világháború az utána felburjánzott háborús irodalomban érte el borzalmai csúcspontját. Valóban: a háborús novella az olvasóra nézve valósággal «büntető-novella» lett.

Kérjük tehát «hadvész-ülte képű» novellistáinkat, szelidítsék meg marcona tollaikat s mártsák vér helyett a jó öreg antracénbe. Ha már elhulltanak legjobbjaink a hosszú harc alatt, nem okvetlen szükséges, hogy a háborús novellák mint gépfegyverek szedjék le olvasóink legjobbjait. Nézzünk a novellatémákban is új erőforrások után, melyekből pusztulás helyett élet és remény sarjad s melyek el tudják velünk hitetni, hogy akármilyen szerény mértékben, de mégis csak van jelenünk és ami a fő, van jövőnk is. Mindenesetre szebb jövőnk, mint a háborús novelláknak. *Sovén.*

Prousti tanulságok Laczkó Géza számára.

Laczkó Géza szereti Proustot, olvassa, tanulmányozza, barátjának érzi, — így tudjuk meg ezüstróka-védő cikkéből. Helyes, de akkor figyeljen a nagy barát szavaira.

Olvassa Proustot! Marcel először találkozik Bergotte-l, a híres íróval, akit műveiből már jól ismer. Szörnyen megijed a személyes ismeretségtől, amely semmi újat nem mondhat neki, viszont egész régi szemléletét romba döntheti. Olvassa el ezt a szép lapot és elmélkedjen, a megismert ember döntő-e a munka megítélésében?

Olvassa Proustot! Ránduljon ki a kis vicinálison Mme Verdurin házába és hallgassa az úton a lelkesedő Marcellel együtt Brichot professzor nyelvészeti fejtegetéseit. Talán értékelni tanulja majd a tudóslelket, amelyet cikkében az irodalmár fölényes gesztusával intéz el.

Olvassa Proustot! És nézzen körül fegyvertársai között. Talál-e egy Swannt is köztük, nem mind Blochok-e, vagy még annál is rosszabbak.

Cydias.

Beküldött könyvek: *Henry Bordeaux:* Veszedelmes játék. (Stephaneum.) — *Lux Terka:* A láthatatlan hajós. (Légrádi.) — *Bőle Kornél:* Spanyol földön. (Stephaneum.) — *Tarczay György:* A budai gyár. (Stephaneum.) — *Goethe:* Életemből. Költészet és valóság. Ford. Túróczy József. (Geniusz.) — *Paul Keller:* Titokzatos sziget. (Stephaneum.) — *Dr. Szerviczky Margit:* Jézus. (Szt. Istv.-Társ.) — *P. L'ermite:* Az édes anyaföld. (Szt. Istv.-Társ.) — *Simonidesz:* A világ vallásai. (Dante.) — *Sax Rohmer:* Dr. Fu-Manchu különös története. (Légrády.) — *Sax Rohmer:* Si-Fau. Keleti regény. (Légrády.) — *Székely Nándor:* Krisztus apródjai. (Szt. Istv.-Társ.) — *Ligeti Ernő:* A kék barlang. Regény. (Erdélyi Szépmíves-céh.) — *Zolnay-Komáromi:* Magyar tört. anekdoták. (Kir. Magy. Egyet. nyomda.) *Rakovszky Menyhért:* Fiatalság fejfája. Versek. (Stádium, 1928.) — *Kenedy Géza:* Vándorlások Délen. (Stádium.) — *Harsányi István:* Kazinczy levelezése. (M. Tud. Akad.) — A Kisfaludy Irodalmi Kör első évkönyve. 1908—1927. Összeállította *Újlaky Géza.* (Győr.) — *Papp Viktor:* Beethoven és a magyarok (Szerző kiadása. Általános-nyomda.) — *Hajnal István:* A Kossuth-emigráció Törökországban. (Kiadja a Magy. Tört. Társ. Egyet.-nyomda.) — *Lakatos László:* A jövő házassága. Regény. (Athenaeum.) — *Vida Imre:* Madách Imre életének vázlata. Új életrajzi adatok alapján. (Lampel.) — *Joó Tibor:* Ady arca a történet-philosophia megvilágításában. (Szeged. Bethlen Gábor-kör kiadv.) — *Jeszenszky Sándor:* Szép Budapest. (Athenaeum.) — *Miskolczy Gyula:* A horvát kérdés története és irományai a rendi állam korában. (Magy. Tört. Társ., Nyom. a Kir. M. Egyet.-nyomdában. 1927.) *Császár Elemér:* Irodalomtörténeti füzetek. 12—23. 12. *György Lajos:* Az erdélyi magyarság szellemi élete. 13. *Tóth Béla:* A Kisfaludy-regék utánzatai. 14. *Császár Elemér:* Arany képzelete. 15. *Waldapfel József:* Balassi költeményeinek kronologiája. 16. *Angyal Dávid:* Kölcsey Ferenc. 17. *Szerb Antal:* A magyar új romantikus dráma. 18. *Gálos Rezső:* A Dunántúl a két Kisfaludy költészetében. 19. *Szinnyei Ferenc:* Kisfaludy Károly. 20. *Zsigmond Ferenc:* Mikszáth Kálmán. 21. *Papp Ferenc:* Kemény Zsigmond. 22. *Zsigmond Ferenc:* Jósika Miklós. 23. *Farkas Gyula:* Az elszakított felvidék magyarságának szellemi élete. (Egy-egy füzet ára 1 P 20 f. Pallas Irod. R.-T.).

A Napkelet minden közleményéért írója felel. A folyóirat szerkesztője: Tormay Cecile; főmunkatársa: Hartmann János. A kiadásért felelős: Hegedüs István.

Stephaneum nyomda és könyvkiadó r. t. — Nyomdaigazgató: Kohl Ferenc.